

Tarja Huutoniemi

**PITKÄAIKAISTYÖTTÖMIEN KUVAUKSIA
HYVINVOINNISTA JA OSALLISUUDESTA
SEKÄ AKTIVOINTITOIMENPITEISTÄ OSANA
ELÄMÄNKULKUA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Tarja Huutoniemi: Pitkäaikaistyöttömien kuvauksia hyvinvoinnista ja osallisuudesta sekä aktivointitoimenpiteistä osana elämäntietoa

Pro gradu –tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Huhtikuu 2022

Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan pitkäaikaistyöttömien omia näkemyksiä hyvinvoinnista ja osallisuudesta heidän elämäntietonsa. Lisäksi tutkin työttömien kokemuksia osallistumisesta aktivointitoimenpiteisiin eli aktivointisuunnitelmaan ja ryhmämuotoiseen kuntouttavaan. Tutkimuksen taustakontekstina toimi eräs maaseutukaupungin aikuissosiaalityön järjestämä ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta.

Tutkimukseni toteutin laadullisena tutkimuksena ja tutkimuksen aineiston keräsin teemahaastattelun avulla. Haastattelujen tueksi käytin toiminnallista osuutta, joka tapahtui haastateltavien elämäntietojensa avulla, jonka aihealueena olivat koulutus-työ-työttömyys. Haastateltavat olivat iältään 33-56 vuoden välillä. Haastattelut tapahtuivat alkuvuoden 2017 aikana. Tutkimukseni yhteiskunnallisena taustana toimi pitkäaikaistyöttömyys yhteiskunnallisena ilmiönä ja siihen liittyvä aktivointipolitiikka sekä kuntien järjestämä kuntouttava työtoiminta. Teoreettisena taustana toimi ihmisen käsitys elämäntietonsa tapahtuvasta hyvinvoinnista. Tutkimukseni tuottaa tietoa pitkäaikaistyöttömän arjen hyvinvoinnista, osallisuudesta ja työttömälle suunnattujen aktivointitoimenpiteiden eri merkityksistä heidän elämäntietonsa.

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa viiden pitkäaikaistyöttömän kuvaamia elämäntietonsa tapahtuvia hyvinvointia tuottavia tekijöitä ja niiden vajeita. Analysoin tutkimukseni laadullisen sisällönanalyysin avulla käyttämällä väljästi teoriapohjana Erik Allardtin (having, loving, being) ja Pauli Niemelän (doing) hyvinvointiteoreettisia näkökulmia. Jaan nämä kahteen eri osaan. Allardtin teoriaa käytän arjen hyvinvointiin liittyvissä kokemuksissa ja Niemelän teoriaa aktivointitoimenpiteisiin liittyvissä merkityksissä. Tulokset ovat jaoteltu hyvinvointia ja osallisuutta tuottaviin tekijöihin ja niiden vajeisiin.

Tutkimustulosten mukaan pitkäaikaistyöttömät kokivat elämäntietonsa hyvinvointia ja osallisuutta tuottavia ja heikentäviä asioita eri tavoilla. Nuoruuden valinnoilla, kuten koulutuksella oli merkitystä työttömän elämäntietonsa. Hyvinvointia tuottavia tekijöitä olivat arjessa tapahtuvat eri toiminnot, itsensä toteuttamisen tavat ja harrastukset. Hyvinvoinnin vajeina nousivat esille työttömyys, taloudelliset ja terveydelliset haasteet sekä koulutuksen ja elämäntietonsa puute.

Aktivointisuunnitelmalla tärkeä merkitys on ohjautumiset terveydenhoitajalle ja kuntouttavaan työtoimintaan. Sen sijaan hyvinvoinnin vajeita tuottavat aktivointiehdot niihin liittyvine sanktioineen. Näihin liittyvät kokemukset ovat syyllistäminen, kiristäminen ja uhkailu. Puutteena koetaan työttömän yksilöllisen elämäntilanteen huomioinen. Kuntouttavalla työtoiminnalla hyvinvointia tuottavaa merkitystä pidetään pääasiassa osallistavana, sosiaalisia suhteita ylläpitävänä ja elämäntietonsa tuottavana tekijänä. Työtoiminnassa opittiin monia hyödyllisiä käytännön asioita arjesta selviytymiseksi. Toiminnassa pidetään tärkeänä myös terveydenhoitajalle ohjautumista. Elämäntietonsa kokosi työttömän koko tarinan, josta tuli intiimi henkilökohtainen kertomus, hyvine ja huonoine kokemuksineen.

Tutkimukseni johtopäätöksenä on, että lähes kaikki haastattelemani työttömät pitävät kuntouttavaa työtoimintaa merkityksellisenä omassa elämäntietonsa. He ovat tottuneet niukkaankin taloudelliseen tilanteeseen ja he keksivät arjessa erilaisia edullisia selviytymiskeinoja, itsensä toteuttamisen tapoja ja harrastuksia. Terveydellisistä haasteista huolimatta, he ovat omassa elämäntietonsa sinnikkaita ja selviytymiskykyisiä. Työttömät eivät koe itseään yhteiskunnasta ja elämäntietonsa syrjäytyneiksi.

Avainsanat: pitkäaikaistyöttömyys, hyvinvointi, osallisuus, työttömän aktivointitoimenpiteet.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Tarja Huutoniemi: Descriptions by the long-term unemployed of well-being, inclusivity and activating measures as a part of their life course

Master's thesis

Tampere University

Social Work

April 2022

The focus of this research is on the views of the long-term unemployed on well-being and inclusivity in their own life course. I have also researched the experiences of the unemployed of participating in activating measures such as executing the activation plan and rehabilitative action. The background context of this research is a rehabilitative exemplary employment in group form organized by the adult social work of a Finnish countryside town.

The research was conducted as a qualitative study and the material was collected by using thematic interview. In addition to the interviews, a functional action was used which consisted of drawing the lifeline of the interviewees with the specified themes of education, work and unemployment. The interviewees were 33 to 56 years old. The interviews were conducted during the first months of the year 2017. The societal background of the research is long-term unemployment as a societal phenomenon and the activating policies related to it as well as the rehabilitative exemplary employment organized by municipalities. The theoretical background is the human perception of well-being during life course. This research produces information about the everyday well-being, inclusivity and the significance of the activating measures targeted at the unemployed on the life course of the long-term unemployed.

This research aims at producing information by studying the factors that either produce or reduce well-being in the life course described by five long-term unemployed individuals. The material has been analyzed using qualitative contents analysis such as the theoretical views on well-being formulated by Erik Allardt (having, loving, being) and Pauli Niemelä (doing). I have divided these into two sections. The theory of Allardt is applied on experiences related to everyday well-being and the theory by Niemelä is used when analyzing material related to activating measures. The results are divided into the factors that produce well-being and those that reduce it.

According to the results of this research, the unemployed experience the factors producing or reducing well-being and inclusivity in their life course in several ways. The choices made in their youth, such as the choice of education, were found significant in the life course of the unemployed. The factors found to produce well-being were a variety of everyday actions, ways of self-expression and hobbies. The factors identified as causing lack of well-being were unemployment, financial and health-related challenges as well as lack of education and life control.

The activating plan was found to be significant in directing the unemployed to the public healthcare and rehabilitative exemplary employment. In contrast, the conditions of the activation policies with the sanctions related to them reduce well-being. Those conditions produce experiences of accusation, blackmailing and threatening. The consideration of the individual situation of each unemployed person was also found insufficient. On the other hand, the significance of rehabilitative exemplary employment was recognized in that it produces well-being by increasing inclusivity, maintaining social contacts and developing life control. Many useful practical skills were acquired at exemplary employment to support managing everyday chores. Drawing the lifeline of the unemployed created a holistic view of their life course, which became an intimate and personal story with both positive and negative experiences. The main conclusion of this research is that nearly all of the unemployed that were interviewed consider rehabilitative exemplary employment to be significant in their own life. They are accustomed to financially challenging situations and they are innovative in creating different affordable survival methods, ways of self-expression and hobbies. The unemployed do not see themselves as marginalized from the society or life.

Key words: Long-term unemployment, well-being, inclusivity, activating measures of the unemployed.

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

Sisällys	5
1 JOHDANTO.....	1
2 PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ	4
2.1 Pitkäaikaistyöttömyyden ilmiö ja sen määritelmiä	4
2.2 Aktivointi- ja työmarkkinapolitiikka.....	9
2.3 Kuntouttava työtoiminta yhtenä ratkaisukeinona ja tukitoimena	15
3 HYVINVOINTI JA OSALLISUUS TUTKIMUKSELLISINA NÄKÖKULMINA PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYTEEN	19
3.1 Hyvinvointi ja osallisuus osana aktivoinnin tavoitteita	19
3.2 Pitkäaikaistyöttömien aktivointiin ja hyvinvointiin liittyviä kokemuksia	26
4 TUTKIMUSASETELMA	31
4.1 Kokemusten ja elämänculun tutkimus.....	31
4.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	35
4.3 Tutkimuksen aineisto ja sen keruu	36
4.4 Analyysimenetelmänä laadullinen sisällönanalyysi ja sen toteutus.....	39
5 HYVINVOINNIN KOKEMUKSET TYÖTTÖMÄN ELÄMÄNCULUSSA.....	42
5.1 Aineellisen elintason ulottuvuus	42
5.2 Sosiaalisten suhteiden ulottuvuudet.....	50
5.3 Itsensä toteuttamisen ulottuvuudet	53
6 OSALLISUUDEN KOKEMUKSET OSANA AKTIVOINTITOIMENPITEITÄ.....	57
6.1 Tekemisen ja toiminnan ulottuvuudet	57
6.2 Osattomuuden ja syrjäytymisen ulottuvuudet.....	66
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	70
LÄHTEET.....	75
LIITTEET.....	81
LIITE 1. Työttömien teemahaastattelut.....	81
LIITE 2. Elämänjanapiirros	82

KUVIOT

Kuvio 1 Pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä ikäluokan ja sukupuolen mukaan vuonna 2019, %.....	7
Kuvio 2. Työttömien työnhakijoiden, pitkäaikaistyöttömien ja nuorisotyöttömien määrän toteutunut kehitys ja ennusteet.....	9

TAULUKOT

Taulukko 1. Hyvinvoinnin ulottuvuudet Erik Allardtin (1976, 50) mukaan.....	22
Taulukko 2. Inhimillisen toiminnan tasot ja ulottuvuudet – toiminnallisuuden teoria ja siihen perustuva hyvinvointikäsitys.....	23
Taulukko 3. Haastateltavien kokemukset aktivointisuunnitelmasta ja kuntouttavan työtoiminnasta sekä heidän esiintuomansa kehittämissuhteet.....	58

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa on tavoitteenani eritellä ja analysoida kuntouttavassa työtoiminnassa käyvien pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia ja osallisuutta työttömän elämänkulussa. Tavoitteenani on saada selville heidän kokemuksiaan arjen selviytymisestä ja siinä tapahtuvasta aktiivisuudesta. Samalla selvitän millainen merkitys ryhmämuotoisella kuntouttavalla työtoiminnalla ja sitä edeltävällä aktivointisuunnitelmalla on työttömän elämässä.

Tekemäni pitkäaikaistyöttömien haastattelut tapahtuvat teemahaastattelua käyttämällä (liite 1). Kaikkien viiden henkilön haastattelut toteutin 2017 vuoden alkupuolella. Haastateltavanani henkilöt ovat pitkäaikaistyöttömiä, jotka käyvät kunnan sosiaalitoimen järjestämässä ryhmämuotoisessa kuntouttavassa työtoiminnassa. Haastateltavat kertovat omassa arjessaan tapahtuvasta hyvinvoinnista ja osallisuudesta sekä aktivointisuunnitelman ja ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan merkityksiä omassa elämänkulussaan. Samalla he piirtävät elämänjanapiirroksen, (liite 2) jossa on elämänkulullinen näkökulma (koulutus- työ- työttömyys) koostuen pitkäaikaistyöttömän oman elämän kokemusmaailmasta käsin.

Tutkimukseni yhteiskunnallisena taustana kuvaan pitkäaikaistyöttömyyttä yhteiskunnallisena ilmiönä ja siihen liittyvää aktivointipolitiikkaa. Tutkimukseni taustakontekstina toimii kuntien järjestämä ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta. Kuntouttavan työtoiminnan lain voimaan astumisesta (1.9.2001) on kulunut jo yli 20 vuotta. Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain mukainen palvelu, jonka katsotaan olevan viimesijainen palvelu työttömille, joilla on elämänhallintaongelmia. Kuntien velvollisuus on järjestää työttömille henkilöille kuntouttavaa työtoimintaa. Sitä voidaan järjestää eri muodoissaan, kuten yksilömuotoista kunnan eri hallintopisteissä tapahtuvana toimintana. Lisäksi se voi olla ryhmämuotoista kuntouttavaa työtoimintaa, joka voi olla kunnan omaa toimintaa, mutta usein se tapahtuu eri toimijoiden kanssa yhteistyössä. Vuonna 2019 kuntouttavaan työtoimintaan osallistui arviolta 45 100 henkilöä. (Virtanen, 2020).

Tutkimukseni keskeisenä teoreettisena taustana toimii käsitys ihmisen hyvinvoinnista osana koko elämänkulkua. Tähän sopii hyvin Erik Allardtin (1976) hyvinvoinnin teoria. Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin kuuluvat aineellisista resursseista elintaso (having), sosiaalisista suhteista

yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). Allardtin teoriapohjaa käytän haastateltavien kertomuksissa hyvinvoinnin ja arjen osallisuuden kysymysten kohdalla. Allardtin (1976) mukaan hyvinvoinnin kokemukset voidaan jakaa hyvinvointia tuottaviin kokemuksiin ja hyvinvoinnin vajeisiin. Näitä täydentämään otan Antti Niemelän (2009; 2014) toiminnallisuuden (doing) teorian ja siihen perustuvan hyvinvointikäsitteen. Niemelän (2009) mukaan toiminnallisen hyvän käsite ilmaistaan käsitteellä ”hyvinvointi”, jolla tarkoitetaan erilaisia asioita. Niemelän teoria tekemisestä (doing) liitetään tässä tutkimuksessa työttömien toiminnallisuuteen eli kuntouttavaan työtoimintaan ja sitä edeltäviin aktivointisuunnitelman merkityksiin.

Pitkäaikaistyöttömän elämänkulku pitkään kestäneessä työttömyydessä on erilaista verrattuna niin kutsuttuihin ”keskivertokansalaisiin”, jotka mielletään työssä käyviksi ihmisiksi. Ihmisen henkilökohtaisia elämänkulkuja ja –tarinoita jäsentää mennyt, nykyinen ja tuleva aika. Elettyyn elämään ja elämäntarinoihin kytkeytyy aina yhteiskunnallis-historiallinen aika, jossa kukin on elämäänsä elänyt. Elämisen ehdot ovat ja ovat olleet erilaisia, riippuen millaiseen aikaan ihminen on syntynyt. (Juhila, 2018b, 12.) Tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavani ovat syntyneet vuosien 1960-1980 välillä eli 33–56 - vuotiaita. Lanchman (2004) kuvaa sitä, kuinka keski-ikä tai keskiaikuisikä määritellään kirjallisuudessa laajan ikähaitarin mukaan. Tavallisimmin sillä tarkoitetaan ikävuosia 40-60, joskus jopa 35-65 ikävuosia.

Pitkäaikaistyöttömyyteen ja kuntouttavaan työtoimintaan liittyvää aihetta on tärkeä tutkia, koska aihe on ajankohtainen, työttömyys ja siihen liittyvä asiakkaiden moniongelmaisuus ovat lisääntyneet vuosi vuodelta. Työttömien asiakkaiden ongelmat ovat usein nimittäin moninaisia, ja niihin pitäisi löytyä oikeanlaiset ratkaisut hyvinvoinnin edistämiseksi ja yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä työllistymisen mahdollistamiseksi. Tämän vuoksi on tärkeää kuunnella sitä, miten työttömät kuvaavat omaa elämänkulkuaan, osallisuuttaan ja siihen liittyvää aktiivisuuttaan sekä miten he kokevat kuntouttavan työtoiminnan ja siihen liittyvän aktivointisuunnitelman. Asiakkailta saatu tieto on tärkeää eri sosiaalipalvelujen kehittämisen kannalta. Lisäksi tutkielmani tekee merkittäväksi se, että tutkimusta asiakkaiden näkökulmasta aiheesta on tehty melko vähän.

Sosiaali- ja terveysministeriön (2020) arvioiden mukaan noin 30-40 prosenttia työttömistä on pitkäaikaistyöttömiä, joista noin 50 prosenttia on osatyökykyisiä. Työttömyyden kestäessä yli puoli vuotta, kasvaa työkyvyttömyyden riski merkittävästi. Arvioni mukaan osaa työkyvyttömiä voitaisiin kohentaa hoidolla, kuntoutuksella tai työelämän joustoilla. Suurimpia työkykyä heikentäviä sairausryhmiä ovat mielenterveyshäiriöt, tuki- ja liikuntaelinsairaudet ja päihdeongelmat. (STM, 2020, 12.)

Tutkimuskysymykseni ovat, miten pitkäaikaistyöttömät kokevat hyvinvointinsa ja osallisuutensa osana työttömän elämänsä ja toiseksi, millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla ja siihen liittyvällä aktivointisuunnitelmalla on työttömän elämässä. Tutkimuskysymyksiin etsin vastausta haastatteleamalla viittä pitkäaikaistyötöntä, jotka käyvät ryhmämuotoisessa kuntouttavassa työtoiminnassa. Tutkimukseni tavoitteena on saada tietoa siitä, miten pitkäaikaistyöttömät kuvaavat omaa arkeaan, työttömän hyvinvointia ja osallisuuttaan. Lisäksi tavoitteenani on saada siitä tietoa, millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla ja siihen liittyvällä aktivointisuunnitelmalla on työttömän elämässä. Haastattelun ohessa käytin toiminnallista osuutta, jossa haastateltavat piirsivät oman elämänjanapiirroksen (liite 2). Näkökulmaksi muotoilin tehtävässä elämänsä (koulutus – työ –työttömyys). Tällä pyrin kohdistamaan aihetta enemmän tutkimusaiheeseen sopivaksi.

Tutkielmani etenee seuraavasti. Johdannon jälkeen käsittelen luvussa kaksi pitkäaikaistyöttömyyttä yleisesti yhteiskunnallisena ilmiönä. Kolmas luku käsittelee hyvinvointia ja osallisuutta sekä pitkäaikaistyöttömiin liittyviä kokemuksia. Neljäs luku käsittelee tutkimusasetelmaa. Luvut viisi ja kuusi ovat tutkimuksen päätuloslukuja. Luvussa viisi esitän tuloksia hyvinvoinnin kokemuksia työttömän elämänsä. Luvussa kuusi esitän työttömien osallisuuden kokemuksia osana aktivointitoimenpiteitä. Viimeinen kappale seitsemän sisältää johtopäätökset ja pohdinta osuuden.

2 PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

Tässä luvussa tarkastelen yleisesti pitkäaikaistyöttömyyden ilmiötä ja sen määritelmiä. Syrjäytyminen liitetään usein pitkäaikaistyöttömiin, jotka elävät marginaalin rajoilla. Olen kuvannut tätä erikseen, haavoittuvassa asemassa olevina kansalaisina. Tilastotiedoissa kuvataan vuoden 2019 tilastotietoja, joista näkee työttömyystilanteen ja sen tulevaisuuden ennusteen. Aktivointi- ja työmarkkinapolitiikan on yhteiskunnan ratkaisu työttömyyden estämiseksi ja hillitsemiseksi. Aktiivisilla työmarkkinatoimenpiteillä pyritään ratkaisemaan työttömyysongelmaa. Koska sosiaalityöhön liittyy työttömien aktivointi, sitä kuvataan erikseen omassa kappaleessaan. Työttömyydestä työelämään pyrkimiseksi on erilaisia ratkaisukeinoja, joita kuvataan yleisesti. Tutkimukseni taustoitukseksi toimii kuntouttava työtoiminta, joten sille on omistettu oma alalukunsa, johon on liitetty aktivointisuunnitelmaan liittyvät asiat.

2.1 Pitkäaikaistyöttömyyden ilmiö ja sen määritelmiä

Pitkäaikaistyöttömyyden määritelmä perustuu lakiin julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (1295/2002): ”Pitkäaikaistyöttömällä tarkoitetaan työtöntä työnhakijaa, joka on ollut yhtäjaksoisesti 12 kuukautta työttömänä työnhakijana sekä työtöntä työnhakijaa, joka on ollut useammassa työttömyysjaksossa yhteensä vähintään 12 kuukautta työttömänä työnhakijana ja joka työttömyyden toistuvuuden ja kokonaisuuden perusteella on rinnastettavissa yhtäjaksoisesti 12 kuukauden työttömänä olleeseen työnhakijaan.” (Finlex, 2002, 7§, 5mom.)

Tarkasteltaessa suomalaisen työn historiaa havaitaan, että ihmisen oikeutta työhön on suojeltu jo vuodesta 1919. Tällöin se on merkitty erityiseen hallitusmuodon säännökseen. Säännöstä on täydennetty 1970-luvulla, jolloin valtion tuli järjestää kansalaisille mahdollisuus työntekoon. Tämä lupaus ei ole kuitenkaan toiminut odotusten mukaisesti, mikä todettiin varsinkin 1990-luvun taantuman aikana. Perustuslakiin (731/1999) onkin laadittu väljempi muoto, kansalaisten oikeudesta työhön ja elinkeinovapauteen (18 §). Tämän on tarkoitus vahvistaa jokaisen oikeutta hankkia toimeentulonsa työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Perusoikeussäännöstä on uudistettu ja nykyisen säädöksen mukaan julkisen vallan huolehdittava työvoiman suojelusta sekä työllisyyden edistämisestä. Tämän tavoitteena on saavuttaa yhteiskunnassa ihmisille mahdollisimman hyvä työllisyys. Työllisyyden edistämisessä on käytetty talous- ja työllisyyspoliittisia toimenpiteitä. Laissa ei kuitenkaan oteta kantaa työllisyyden hoidossa käytettävään keinovalikoimaan. Julkinen

valta pyrkii kuitenkin turvaamaan jokaiselle oikeuden työhön. Samalla sen tarkoituksena on pyrkiä estämään pysyvästi työtä vailla olevien ryhmien muodostuminen. (Pohjonen 2014, 196-197.)

Yhteiskunnallisena ilmiönä työttömyyttä voidaan pitää rakenteellisen tason kysymyksenä, jolloin työttömät ja työpaikat eivät kohtaa toisiaan. Pitkäaikaistyöttömien peruspalveluissa ei puhuta kuntoutuksesta vaan työllistämisestä. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 30.) Samoin Karjalainen (2008, 110) pitää pitkäaikaistyöttömyyden taustalla rakenteellista työttömyyttä, joka ei poistu suhdanteiden parantamisen mukana. Kotiranta (2008, 16) pitää työttömyyden ilmiötä selkeästi rakenteellisena kysymyksenä ja käsitteenä. Kotirannan mukaan, tarkasteltaessa asiaa yksilön tasolla, työttömyydestä irtautuminen tai sopeutuminen elämään sen kanssa on ymmärrettävä toiminnan muutoksen ja muutoksen ehtojen kautta. Sihto (2013) katsoo, että rakenteellisen työttömyyden kasvu heikentää työmarkkinoiden toimivuutta ja estää taloudellista kasvua. Tämän kehityksen äärimmäisenä seurauksena on usein työttömien täydellinen syrjäytyminen työmarkkinoilta. (Emt., 198-199.)

Sihto (2013) pitää pitkäaikaistyöttömyyttä suurena sosiaalisena ongelmana. Samalla se on myös taloudellinen ongelma, koska työttömät elävät entistä pidempiä kausia työttömyysturvan varassa. Tämä on johtanut siihen, että työttömyyden pitkittyneestä pysyvyydestä ja liian pitkästä kestosta on eriäviä tutkimuksia. Keskustelua on käyty muun muassa työttömyysturvan liiasta anteliaisuudesta tai liian pitkäkestoisesta työttömyysturvasta. Eräs taloustieteellisesti laajasti hyväksytty käsite on hysteresis-ilmiö, jonka mukaan työttömyyden lyhyen aikavälin muutoksilla on pitkän aikavälin vaikutuksia. Työttömyyden kasvaessa se ei ole palannut enää entiselle tasolle. (Sihto 2013, 198.) Raunio (2009, 276) toteaa, että työstä syrjäytymiseen ja köyhtymiseen olisi puuttuttava riittävän ajoissa, koska tällä voidaan estää muu työttömän hyvinvointiin ja yhteiskunnassa selviytymiseen liittyvien ongelmien paheneminen. Toimeentulotuen saajien aktivoimista työelämään voidaan pitää tällaisena toimintana. Saari, Eskelinen & Björklund (2020, 17) kuvaavat taas kaikkia työttömiä huono-osaisiksi, joiden katsotaan elävän viimesijaisella turvalla ja käyttävät heille kohdennettuja palveluja, kuten kuntouttavaa työtoimintaa ja eräitä sosiaalisen kuntoutuksen muotoja.

Haavoittuvassa asemassa olevat kansalaiset

Helnen (2002) mukaan sana ”syrjäytyminen” on saanut vakiintuneen aseman eurooppalaisessa keskustelussa 1990-luvulta lähtien. Syrjäytymisestä on tullut kestoteema, ja sen rajat ja paikat puhuttavat ja puhuttelevat ihmistä. Hän kuvaa syrjäytymisen käsitettä, joka kietoutuu lähtökohtaisesti kaksinkertaiseen rajanvetoon. On ”tällä puolella” ja ”tuolla puolen” olevia kansalaisia, jotka paikantuvat raja-aidan toiselle puolelle. Käsitys syrjäytyneiden ulkopuolisuudesta

on aina suhteellista. Rajaan kytkeytyvää syrjäytymisessä oloa eri puolella kuvataan marginalisaatiossa olona. Tosin mikäli marginaalissa oloa vielä voidaan ajatella olevan syrjäytymisenä, koska se on reunalla oloa. Reunalla olo on vielä sisällä oloa, ei ulkona. Tosin marginaalissa oloa ei vielä voida ajatella syrjäytymisenä. Marginaalisten ihmisten sijaintia on siis kuvattu ulkopuolisuudeksi sisäpuolella, joka voi tarjota positiivisia mahdollisuuksia. Samoin syrjäytymistä voidaan kuvata toiseutena, toiseuden tilana olemisena. Helne (2002, 20-24.)

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (2021a) määritelmän mukaan ”haavoittuvassa tai heikommassa asemassa oleva ryhmä viittaa väestöryhmiin, joilla oman vaikutusvaltansa ulkopuolella olevista tekijöistä johtuen ei ole samoja mahdollisuuksia kuin hyväosaisemmillä väestöryhmillä. Näitä ovat esimerkiksi työttömät, maahanmuuttajat tai sosiaalisesti syrjäytyneet.” Syrjäytymistä pidetään yhteisön tai yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. Se on taloudellisten resurssien puutetta, yhteiskunnasta eristymistä/eristämistä sekä sosiaali- ja kansalaisoikeuksien rajallisuuden yhdistelmää. Monenlaiset ongelmat ovat sellaisia, jotka voivat edistää syrjäytymistä. Nämä liittyvät työntekoon, opetukseen ja elintasoon, terveyteen tai kansallisuuteen.

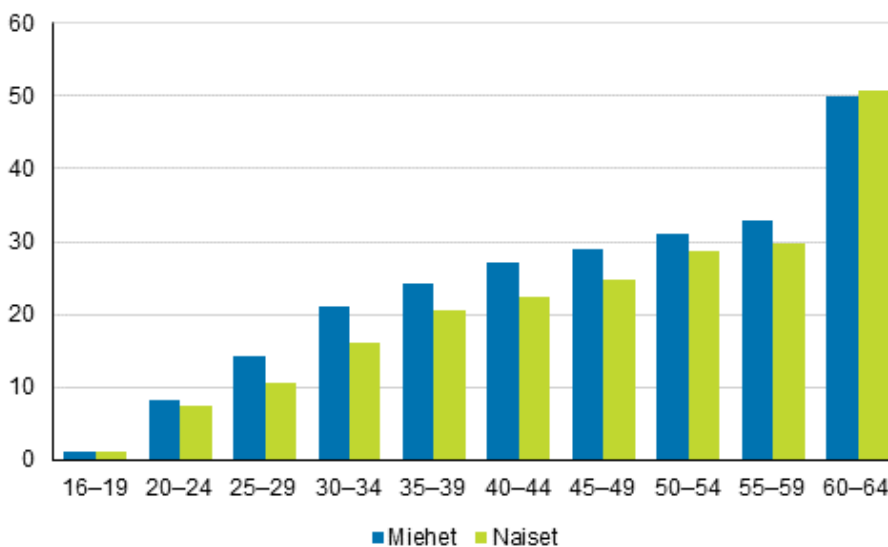
Syrjäytyminen sanana liitetään helposti työttömiin. Syrjäytymisen määrittely ei ole helppoa, koska sitä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Käsitteen merkitys on vaihdellut yhteiskunnassa ajanjaksosta riippuen. Yleisesti ottaen syrjäytymistä voidaan tarkastella yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoutena, jolloin sitä tarkastellaan enemmän yhteiskunnallisten tekijöiden näkökulmasta. (Sipilä, 1985, 73) Yhteiskunnallinen ja yksilöllinen syrjäytymisen näkökulma ovat erilaisia, mutta näitä tasoja ei voida erottaa toisistaan. Yhtenä syrjäytymistä aiheuttavana ongelmana pidetään yksilöiden ja perheiden tasolla työttömyyden pitkittymistä, jota pidetään myös syrjäytymisen määreenä. (Raunio 2009, 273; Raunio 2006, 9, 29.) Raunio (2009, 272) viittaa IFSW (International Federation of Social Workers) ja Talentiaan (2003) kuinka syrjäytymisen ehkäiseminen ja osallisuuden edistäminen ovat sosiaalityön eettisten periaatteiden mukaisia.

Helnen (2002, 2, 7) mukaan syrjäytyminen sanana viittaa ajatukseen ”sosiaaliseen” hajoamiseen tai jakautumiseen, osan irtoamiseen jostain kokonaisuudesta. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yleensä sekä syrjäytymistä tuottavaa prosessia, että syrjäytynyttä tai syrjäytettyä asemaa yhteiskunnassa. Juhila (2006, 55-57) taas kuvaa syrjäytymistä prosessikuvauksena, jossa tilanne muuttuu hyvästä huonoksi tai vaikeaksi. Syrjäytyminen voi tapahtua hitaasti tai äkkinäisenä elämän tai aseman muutoksena. Prosessin loppupäässä ovat ne, jotka ovat joutuneet, siirretty tai ajautuneet heikkoon asemaan ja heidät määritellään siten syrjäytyneiksi. Niemi (2014, 47) kuvaa sitä, kuinka marginalisaatiossa oleva ihminen tai ihmisryhmä syrjäytyy ennen kaikkea koulutuksen ja työmarkkinoiden, mutta mahdollisesti myös muiden keskeisten inhimillisten aktiviteettien ulkopuolelle. Tämä uhka on

suurin maahanmuuttajien, etnisiin vähemmistöihin kuuluvien sekä päihde- ja mielenterveysongelmaisten keskuudessa. Yhteiskunnallisesti katsottuna tämä ilmiöpiiri sisältää vaikeimpia kipupisteitä, kuten sosiaalisten ongelmien kasautumista yksille ihmisille ja sen periytymistä sukupolvelta toiselle. Vuorelan (2008) mukaan työikäiset kansalaiset jäävät työelämästä syrjään yleensä kolmella eri tavalla. Sosiaalisesti ongelmaksi hahmotettavia syrjään jäämisen tapoja ovat esimerkiksi syrjäytyminen palkkatyöstä pitkäaikaistyöttömäksi tai syrjäytyminen työttömyyseläkkeelle. Vapaaehtoisesti palkkatyön ulkopuolelle (syrjään) jäämisen syy voi olla kotityö tai opiskelu. Näitä ei voida kuitenkaan pitää sosiaalisina ongelmina. Työmarkkinoilta syrjäytymisen muotoina sen sijaan pidetään yhteiskunnallisesta suunnasta katsottuna pitkäaikaistyöttömien ja vajaakuntoisten henkilöiden työttömyyttä. (Emt., 2008, 41-42.)

Tilastoa

Vuoden 2019 lopussa tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan suomessa oli työttömiä 257 400 henkilöä, joista 60–64-vuotiaita oli 32 100 (12,5 %), ja näistä 60–64-vuotiaista työttömistä puolet oli pitkäaikaistyöttömiä. Koulutusasteita tutkiessa, pitkäaikaistyöttömyys oli tässä ikäryhmässä lähes yhtä yleistä kaikilla koulutusasteilla. Nämä työssäkäyntitilaston työttömyyttä koskevat tiedot perustuvat työ- ja elinkeinoministeriön työttömien työnhakijoiden rekisterin tietoihin. (Larja, Peltonen & Ylikännö 2020, 23.)

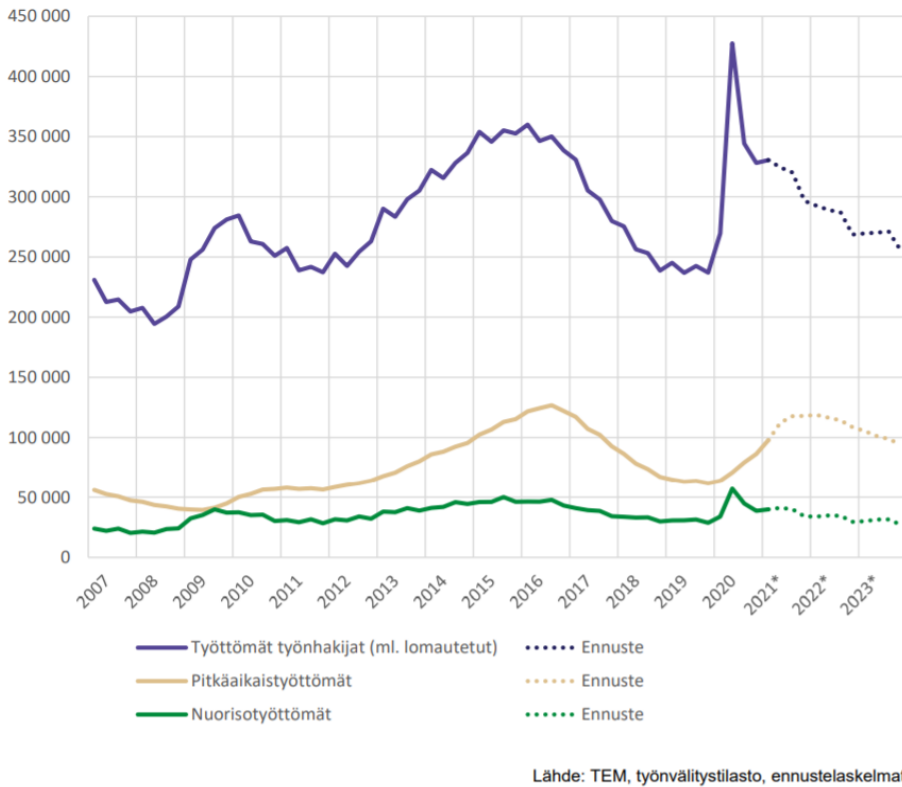
Lähde: Tilastokeskus, työssäkäynti

Kuvio 1 Pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä ikäluokan ja sukupuolen mukaan vuonna 2019, %. (Larja ym. 2020, 23.)

Pitkäaikaistyöttömäksi määritellään sellainen henkilö, jonka työttömyysjakso on kestänyt vähintään yli vuoden. Tilaston mukaan kaikista 2019 vuoden lopun työttömistä jopa neljäsosa (25,2%) oli luettavissa pitkäaikaistyöttömiksi. Iällä näyttää olevan vaikutusta pitkäaikaistyöttömyyteen eli työttömyys oli sitä yleisempää, mitä vanhemmista työttömistä oli kysymys. Erityisen selvä kasvu pitkäaikaistyöttömien osuudessa oli kahden vanhimman viisivuotiskäryhmän välillä: työttömistä 55–59-vuotiaista 32 prosenttia oli pitkäaikaistyöttömiä ja 60–64-vuotiaista 50 prosenttia eli joka toinen. (Larja ym. 2020, 23.) Myös Parpo (2007, 51-52) on kuvannut sitä, kuinka ikä näyttää olevan yksi pitkäaikaistyöttömien työnsaantia vaikeuttava tekijä.

Ikäryhmittäin verrattuna pidemmätkin työttömyysjaksot olivat 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä yleisiä: joka neljäs (26,8 %) oli ollut yhtäjaksoisesti työttömänä vähintään kaksi vuotta ja joka kymmenes (10,3 %) vähintään neljä vuotta. Sukupuolijakauman mukaan pitkäaikaistyöttömyys oli yleisempää miehillä kuin naisilla kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi nuorimmassa ja vanhimmassa, eli 16–19-vuotiaiden ja 60–64-vuotiaiden ikäryhmissä. Nuorimmassa ikäryhmässä pitkäaikaistyöttömiä oli ylipäätään hyvin vähän (alle 100 henkilöä). (Larja ym. 2021, 23.)

Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisee kaksi kertaa vuodessa, syksyisin ja keväisin, lyhyen aikavälin työmarkkinaennusteen. Tutkimuksessa on kolme keskeistä tutkimuksen pääaluetta eli talouskehitys, työvoiman kysyntä ja tarjonta sekä työttömyyden rakenne. Seuraavassa on keskeisemmät ennustetulokset, josta huomaa, miten Covid-19 on ollut osaltaan vaikuttamassa ennusteeseen. Työllisyysasteen ennustetaan nousevan 71,8 prosenttiin vuonna 2022. Vuonna 2023 työllisyysaste nousee 72,2 prosenttiin. Työttömyysaste laskee 7,3 prosenttiin vuonna 2022 ja 6,9 prosenttiin vuonna 2023, kun siirtymät työhausta työllisyyteen edistyvät. Ennusteen mukaan vuonna 2022 työttömiä on 284 000 sekä vuonna 2023 267 000. Näistä pitkäaikaistyöttömiä on ennusteen mukaan 115 000 vuonna 2022, ja vuonna 2023 määrä laskee 100 000 pitkäaikaistyöttömään. Nuorisotyöttömyyden ennustetaan laskevan vuonna 2022 33 000 ja 2023 vuonna 30 000 työttömään. (Larja ym., 2021, 23.)

Kuvio 2. Työttömien työnhakijoiden, pitkäaikaistyöttömien ja nuorisotyöttömien määrän toteutunut kehitys ja ennusteet. (Larja ym. 2021, 23)

Kuvion mukaan työttömien työnhakijoiden ja nuorisotyöttömien määrän ennustetaan laskevan ja bruttokansan tuoton (BKT) kasvavan ennusteperiodilla (kuvio 2). Pitkäaikaistyöttömien määrän ennustetaan kasvavan ja saavuttavan huipputasonsa vuoden 2022 alussa, minkä jälkeen sen ennustetaan lähtevän laskuun rekisterityöttömyyden yleisen positiivisen kehityksen myötä. (Larja ym. 2021, 23.)

2.2 Aktivointi- ja työmarkkinapolitiikka

Aktivointipolitiikka on yhteiskunnan ratkaisu työttömyyden estämiseksi ja hillitsemiseksi. Pohjimmiltaan aktivointipolitiikassa on kyse työttömäksi jääneen, työttömyysturvaa tai toimeentulotukea saavan henkilön palauttamisesta mahdollisimman nopeasti palkkatyöhön. Aktivointipolitiikan pyrkimyksenä on erilaisilla toimenpiteillä edistää työttömien palkkatyöhön ohjautumista ja löytää erilaisia yksilöllisiä palvelupolkuja, joiden tavoitteena on työ- ja toimintakyvyn parantaminen työelämän vaatimalle tasolle (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7.)

Raija Julkusen (2006) mukaan aktiivisuus on noussut sosiaalipolitiikan uudistuspyrkimysten tunnuksiksi jo 1990-luvulla. Tavoitteena oli hyvinvointivaltion, yhteiskuntapolitiikan, etuuksien ja

sosiaali- ja työvoimapolitiikan, kuin myös kansalaisten ja sosiaalipolitiikan kohderyhmien (ennen muuta työttömien) aktivointi. Aktiivisen kansalaisen ideologiaa voidaan pitää keskeisenä yhteiseurooppalaisena ideologiana, joka ylittää eri sektorijaot. Tämän ideologian vastuullisuus lähes samaistuu aktiivisuuteen, vastuuttomuus taas passiivisuuteen ja riippuvuuteen. Taustalla oleva ”vanhan” sosiaalipolitiikan nähtiin tekevän ihmisistä passiivisia viranomaisten ja asiantuntijoiden määrittelemien etuuksien ja palvelujen kohteita, joka riisti työttömiltä oman yrittämisen sekä jätti heidät sosiaaliriippuvuuden varaan. Aktivointipolitiikan tarkoituksena on löytää polkuja työmarkkinoille ja normaalielämän rutiineihin. Pyrkimyksenä on lisätä työttömien sosiaalista osallisuutta ja hyvinvointia. Samoin tarkoitus on käyttää sosiaaliturvaa vain ”passiiviseen toimeentuloon” ja menetysten kompensointiin ja vain uusien alkujen ja mahdollisuuksien rakentamiseen. Aktivoinnin ei katsota onnistuvan kuitenkaan vain suosituksin ja kehotuksin, vaan julkisen vallan on siihen velvoitettava työttömiä. 1990- luvun laman jälkeen tilapäinen työttömyys vaihtui useammin pitkäaikaiseksi tai pysyväksi ajautumiseksi työmarkkinoiden reunalle. Samalla yhteisen EU-ajattelun mukaisesti ongelman määrittelyksi tuli työttömyyden sijasta syrjäytyminen, toimeentulon sijasta aktivointi tai osallisuus. Sosiaalinen ilmapiiri muuttui ja jotkut alkoivat pitää työttömiä yhteiskuntaa hyväksikäyttäviä työn vieruksijoina. (Emt., 206-208.) Karjalainen (2011, 227) onkin todennut pitkäaikaistyöttömien arkeen kuuluvan aktivointiehdon, velvollisuuden ja vastikkeellisuuden. Aktiivisen sosiaalipolitiikan katsotaan kytkeytyvän poliittisesti päätettyihin kurinpitoluonteisiin toimiin. Näiden pyrkimyksenä on pitkäaikaistyöttömien integroiminen sosiaalietuuksilta takaisin työelämään, hyödyntäen erilaisia sanktioita.

Toikko (2014) on viitannut Giuliano Bonoliin (2010), joka on jakanut aktiivisen työmarkkinapolitiikan neljään erilaiseen kokonaisuuteen. Ensimmäisenä on työttömien tukeminen uudelleen koulutusten kautta, tavoitteena uusi ammatti tai uusi osaaminen. Toisena on työttömille tarkoitettut työkokeilut ja työharjoittelut. Kolmantena on työttömien työnhaun avustaminen henkilökohtaisin tukiohjelmin, kuten esimerkiksi palveluohjauksella. Neljänneksi aktiivinen politiikka pitää sisällään työhön hakeutumista tukevat kannustimet. (Toikko, 2014, 170-171.)

Kluve (2006) nostaa esiin aktiiviset työmarkkinatoimenpiteet (Active Labor Market Policies) jotka ovat merkittävä osa eurooppalaista työllistämistrategiaa. Näistä voidaan puhua toimintaohjelmatyyppeinä, jotka jakautuvat keppeihin ja porkkanoihin. Keppeinä toimivat palvelut ja sanktiot, kun taas ”porkkanoita” ovat koulutusohjelmat, yksityistä sektoria tukevat toimenpiteet ja suoran työllistämisen ohjelmat yksityissektorilla. Kluven (2006) tutkimusaiheena on ollut selvittää, mikä ohjelmatyyppeistä toimii millekin kohderyhmälle ja missä olosuhteissa. Nämä ohjelmat pitävät sisällään kaikki työnhaun tehokkuuteen tähtäävät toimenpiteet (neuvonnan, työnhaun

avustamisen ja sanktiot, ellei sopimuksia noudateta). Tämän tutkimuksen mukaan näillä palveluilla saadaan aikaan parhaimmat tulokset, samoin kuin yksityistä sektoria tukevilla toimenpiteillä. Kluve (2006) arvioi, että ohjelmat, joiden pitäisi työllistää työttömiä suoraan julkisille sektoreille, ovat harvoin tehokkaita ja usein jopa vahingollisia siihen osallistuvan henkilön työllistymisen kannalta. Samanlaisiin aktivointitoimenpiteisiin ovat päätyneet myös Eichhorstin ja Konle-Seidlin (2008, 14-15) joiden mukaan mahdollistavina välineinä olisivat työvoima- ja sosiaalipalvelut. Tällöin käytettävissä olevat keinot voidaan jakaa karkeasti kahteen eli vaativiin ”keppeihin” ja mahdollistaviin ”porkkanoihin”. Rahallisen edun saaminen on vastikkeellista tai ehdollista. Juhila (2006) ja Julkunen (2006) nostavat esille, sen kuinka aktivointi ei sisällä pelkästään kehotuksia, vaan aktiivisuuteen velvoitetaan ”keppi ja porkkana”- mallia käyttäen toimeentulo- ja työllisyysturvaan liittyvien palkkioiden ja sanktioiden avulla.

Heidenreich ja Aurich-Berheiden (2014) mukaan aktivoivat toimenpiteet voidaan jakaa kahteen ryhmään: Vaatimaan toimenpiteeseen, jolloin ensisijaisena toimenpiteenä olisi suoraan työhön pääseminen ja mahdollistaviin toimenpiteisiin eli niin sanottuihin ”ihmispääomaa” kehittäviin strategioihin. Tässä mahdollistaviksi välineinä käsitetään työvoima- ja sosiaalipalvelut. Nämä palvelut keskittyvät tukemaan heikoimmassa asemassa olevia ryhmiä sekä helpottamaan heidän sitoutumistaan työmarkkinoille. Kyseessä on siis ihmisiä enemmän tasa-arvoistava toimenpide.

Lindsay (2002, 417) esittää, kuinka useissa maissa työttömiin kohdistuvat aktivoinnin korjausyritykset, pyritään saamaan erilaisten palveluiden keinoin joustavammaksi, yksilöllisemmäksi ja niiden koordinoitua saamaan paremmaksi. Kuitenkin itse aktivointiehdot velvoitteineen ja sanktioineen näyttävät säilyttävän oman jäykkyytensä. Työttömien aktivoinnilla ja siihen liittyvillä eri työvoimapoliittisilla toimenpiteillä on pyrkimyksenä saada työtön työllistymään. Tämä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen asia. Esimerkiksi Kotiranta (2009) kuvaa aktivointia ristiriitaisena ja monisyisenä ilmiönä ja hän pitää jo pelkästään sanaa ristiriitaisena. Kotiranta kyseenalaistaa ajatuksen siitä, että joku voisi toimia toisen aktivoijana. Se on hänen mukaansa kyllä mahdollista, mutta aktivoitumisen tukeminen ei ole helppoa eikä yksinkertaista; se ei ole sitä ihmisen omana prosessina eikä ammatillisena työnä.

Suomessa pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteena on työllisyysasteen nostaminen 75 prosenttiin, jota pidetään haasteellisena. Työllisyystavoitteen saavuttaminen edellyttää tiettyjen eri ryhmien osallistumista työmarkkinoille. Tämä tarkoittaa sellaisia ryhmiä, joissa työllisyys on matalaa, johtuen työttömyyden tai työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisestä. Näitä ovat osatyökykyiset, vaikeasti työllistyvät, nuoret, ikääntyvät, maahanmuuttotaustaiset ja vammaiset henkilöt. Työttömien työllistymisen ja työkyvyn tukemiseen liittyviä palveluja on kehitetty

erilaisilla hankkeilla. Yksi toimenpiteistä on Valtioneuvosto julkaisema, Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) ja Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) yhteistyönä laatima työkykyohjelma 2020-2022. Tavoitteena on saada toimeenpanona kunnille ja kuntayhtymille hankkeita, jotka voivat hakea valtionavustusta. Hankkeiden tavoitteena on saada yksilöiden työkyky käyttöön tukemalla työ- ja toimintakykyä ja työllistymistä sekä ehkäisemällä työkyvyttömyyttä. (STM 2020, 5, 9.) Kuten Saari ym. (2020, 234) toteavat, suomalaisessa yhteiskunnassa ”projekti” on ollut vakiintunut tapa mallintaa, levittää ja juurruttaa uusia ajatuksia sosiaali- ja terveystieteiden järjestelmään. Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ja Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA, entinen raha-automaattiyhdistys, RAY) rahoittavat erilaisia projekteja. Nämä projektit ovat suunnattu eriarvoisuuteen, köyhyyteen ja (ylisukupolvisiin) huono-osaisuuteen liittyviin toimenpiteisiin.

Sosiaalityö ja aktivointi

Juhila (2008b, 83) kuvaa sitä, kuinka sosiaalityön asiakkaiden kanssa tehtävän sosiaalityön lähtökohtana on tehdä työtä organisaatioissa elämänkaarimallin puitteissa. Sosiaalityö on jaoteltu lapsi- ja perhesosiaalityöhön, aikuissosiaalityöhön ja vanhussosiaalityöhön elämänkaarimallin mukaisesti. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna aikuisten parissa tehtävä sosiaalityön areenat voidaan jakaa Juhilan (2008a, 44) mukaan kolmeen eri ryhmään. Ensimmäinen areena eli aikuissosiaalityö ja työttömien aktivointi liittyvät kunnan sosiaalitoimessa tapahtuvaan perustoimintaan aikuissosiaalityössä. Sosiaalitoimen tekemään aktivointiin liittyy etenkin kuntouttava työtoiminta. Toisena ovat moniammatilliset ja erityiset julkiset areenat, kuten kuntouttava työtoiminta, joka kuuluu työvoiman palvelukeskuksiin. Kolmantena Juhila (2008) näkee muut hyvinvointiyhteiskunnan areenat, joihin kuuluvat muun muassa eri sosiaalisten järjestöjen palvelut, erityisesti asianajo-, mielenterveys-, päihde sekä tukiasumis- ja asunnottomuustyö.

Aikuissosiaalityössä yhtenä osana pitkäaikaistyöttömien kohdalla on usein toimeentulo ja siihen liittyvä toimeentulotuki. Raunio (2009) mukaan 1990-luvulla sosiaalityössä korostui tuen saajien aktivoiminen yhteiskunnassa selviytyviksi kansalaisiksi. Tämän tavoitteena oli katkaista pitkäaikainen toimeentulotukiriippuvuus, näin aktivoiden tuen saajia itsenäiseen toimeentuloon. Toimeentulotukeen liitetty aktivointi on osa suurempaa yhteiskuntapoliittista linjausta, jolloin sosiaalityötä pidetään luontevana osana syrjäytymisen vastaista toimintaa. (Raunio, 2009, 272.) Vuonna 2017 toimeentulotuki siirtyi Kelan hoidettavaksi, jäi samalla sosiaalitoimistoille hoidettavaksi täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki.

Erityisesti 2000-luvulla on noussut esiin aktivoinnin yksilöllinen ja henkilökohtainen luonne. Aktiivisen kansalaisuuden keskeinen areena ja väline ovat yksilöllinen palveluprosessi, jossa työntekijä ja tuensaaja kohtaavat. Aktivointipolitiikassa konkreettisia välineitä on suunnitelmat ja sopimukset. Niissä on tarkoitus sopia työhön ja koulutukseen liittyvistä toimista. Aktivointiajattelussa on ollut koko ajan keskeistä yksilöllisyys aktivointisuunnittelu ja sopimuksellisuus. Suunnitelmien päämääränä on niiden toteutuminen, joten suunnitelmiin liittyy yksiköllisyys ja henkilökohtaisuus. Valintojen tulee perustua henkilön motivaatioon ja omiin ratkaisuihin. Samanlaiset ratkaisut eivät sovi kaikille, vaan tarvitaan erilaisia palvelujen räätälöintimahdollisuuksia yksilöllisten elämäntilanteiden mukaan. (Keskitalo, 2013, 62-63.) Karjalainen (2011) taas tuo esille sitä, kuinka aktivoinnin eetoksen tarkoituksena on vaikuttaa työttömän yksilön käyttäytymiseen ja muuttamiseen, niin että hän osallistuu tarjottuihin aktivointitoimiin ja siirtyy siitä vähitellen töihin avoimille työmarkkinoille. Tässä on oletuksena, että asiakkaan elämäntapa on muutettavissa ja että hän määrätietoisesti noudattaa kaavailtua etenemispolkua kohti työelämää. (Karjalainen 2011, 236.) Tämä ei ole mitenkään yksiselitteinen asia. Kuinka paljon ihmisen elämäntapaa voidaan muuttaa, niin että siinä tapahtuisi määrätietoinen eteneminen työelämään, jos yhteiskunnassa työttömyyden yhtenä tekijänä on rakenteellinen työttömyys? Kaikki asiat eivät ole kiinni ihmisen elämäntavasta, vaan siihen sisältyvät monet seikat kuten esimerkiksi kouluttamattomuus ja terveys.

Laitisen ja Pohjolan (2010, 57-58) mukaan on yhä enemmän alettu korostamaan asiakkaan aktiivista roolia sosiaalityön prosesseissa. Osallistettavasta asiakkaasta on tullut osallistuva asiakas eikä vain passiivinen kohde, ja hän on asiakassuhteessa tasavertainen työntekijän kanssa. Vielä edistyneempänä pidetään työntekijää, joka toimii asiakkaan rinnalla tukijana. Juhilan (2018, 87) mukaan asiakkaiden kanssa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus- ja muutosorientaatioon liittyy tavoitteellisuus ja tavoitteiden asettaminen. Tavoitteita kohti pyritään nousemaan porrastamalla tavoitteita pienemmistä tavoitteista suurempia kohti. Yhdessä asetetut tavoitteet voivat liittyä suuriin muutoksiin asiakkaiden elämässä, kuten pitkäaikaistyöttömien työllistyminen, asunnottomille asunnon järjestyminen tai muita elämän muutoksia, jotka helpottavat arjesta selviytymistä.

Työttömyydestä työelämään erilaisin ratkaisukeinoin

Työvoiman palvelukeskukset (TYP) ovat eräänlaisia aktivoinnin erityispalvelukeskuksia. Ne ovat TE-hallinnon eli TE-toimistojen, kuntien ja Kelan yhteiseen sopimukseen perustuvia palvelupisteitä. Sinne ohjataan sosiaalitoimiston ja työhallinnon palvelupisteistä

pitkäaikaistyöttömiä, joilla on moniammatillisen palvelun tarvetta. Yhteispalvelussa selvitetään työttömän palvelujen tarve työllistymisen edistämiseksi ja samalla laaditaan monialainen työllistymissuunnitelma. Suunnitelma voi sisältää julkisia työvoimapalveluja, sosiaali- ja terveyspalveluja sekä kuntoutuspalveluja. (TE-palvelut, 2022.) Karjalaisen (2011) mukaan TYP-palveluiden tarkoituksena on löytää vastauksia siihen, voidaanko näiden eri sektoreiden koordinoituilla yksilöllisillä aktiivitoimilla saada mahdollisia työllisyystuloksia. TYP-yhteistyöpalveluissa tapahtuvat eri toimenpiteet, kuten työkyvyn arviointi, kuntoutus ja työvalmennus. Selvitettyjen tutkimustulosten mukaan työttömät olivat tyytyväisiä tähän palveluun, vaikka työllisyysvaikutukset avoimille työmarkkinoille olivatkin heikkoja. Mielenkiintoista on, että tutkimustulosten eräänlaisena ”sivupolkuna” todetaan aktivointiin osallistuneiden työttömien sosiaalisen selviytymisen ja heidän hyvinvointinsa kohentuneen. (Emt., 240, 241.)

Työttömyyden ratkaisemiseksi on erilaisia vaihtoehtoja. Yhtenä vaihtoehtona on työkokeilu, joka pitää sisällään tiettyjä ehtoja, jotka tulee täyttää. Työkokeiluja voidaan järjestää esimerkiksi työttömille henkilölle, joilta puuttuu ammatillinen koulutus tai suunnitelmissa on alan tai ammatin vaihto. Työkokeilun tavoitteena on selvittää alan kiinnostavuus tai tietyn ammatin tai yrittäjyyden mahdollisuus. Jos henkilö on ollut poissa työmarkkinoilta esimerkiksi työttömyyden tai lastenhoidon takia, voidaan työkokeilulla selvittää tämän ajantasainen ja määritellä tarvittava tuki takaisin työelämään pääsemiseksi. (TE-palvelut, 2021a.)

Lisäksi työttömillä henkilöillä on yhtenä mahdollisuutena päästä palkkatukityöhön, jonka tarkoituksena on parantaa tuella palkattavan henkilön ammatillista osaamista ja edistää työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Palkkatukityöhön pääsemiseksi on tiettyjä ehtoja. Palkkatuen edellytyksenä on TE-toimiston arvioon perustuvat erilaiset työttömyyden syyt. Kuten ammatillisen osaamisen puutteet ja siihen liittyvät edellytykset. Tarkoituksena on, että palkkatuettu työ parantaa hänen ammatillista osaamistaan ja mahdollisuuksiaan työllistyä avoimille työmarkkinoille. Palkkatuelle pääsemiseen vaikuttavat ikä (60 vuotta) ja pitkäaikaistyöttömyys sekä terveyteen liittyvät asiat (vamma tai sairaus). Palkkatuettua työtä on mahdollista yhdistää myös muihin TE-palveluihin. Työvoimakoulutusta voi seurata palkkatuettu työ, tuettuun työkaksoon voi sisältyä työvoimakoulutusta, palkkatukea voidaan myöntää työkokeilun jälkeen ja TE-toimisto voi hankkia työnhakijan tueksi työhön valmentajan palveluita. Näiden eri palvelujen tarkoituksenmukainen yhdistäminen tukee työttömän työnhakijan pääsyä työmarkkinoille ja auttaa työnantajaa löytämään itselleen sopivan työntekijän. (TE-palvelut, 2021b; 2021c.)

Nuorille on puolestaan nuorisotakuu, jossa tarjotaan palvelua tai toimenpidettä, joka parantaa nuoren mahdollisuuksia selviytyä työmarkkinoilla ja löytää työpaikka. Nuorisotakuu muun muassa edistää sijoittumista koulutukseen ja työmarkkinoille ja estää työttömyyden pitkittymistä sekä estää syrjäytymistä. Työllisyysuunnitelma tehdään alle 25-vuotiaalle tai 25–29-vuotiaalle vastavalmistuneelle, joka on työnhakijana TE-toimistossa, ja se sisältää palveluja, jotka edistävät nuoren työllistymistä. (Te-palvelut, 2021d.)

2.3 Kuntouttava työtoiminta yhtenä ratkaisukeinona ja tukitoimena

Työllistymisen edistämisen yhtenä ratkaisukeinona on kuntouttava työtoiminta (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 182/2001). Kuntouttava työtoiminta näkyy monissa eri laeissa. Seuraavassa on luettelo tärkeimmistä laeista, jotka vaikuttavat kuntouttavaan työtoimintaan: ”Laki kuntouttavasta työtoiminnasta, sosiaalihuoltolaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, työttömyysturvalaki, laki toimeentulotuesta, laki kotoutumisen edistämisestä, laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta ja laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta.” (THL, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Kuntouttava työtoiminta, 2021.)

Kuntien velvollisuutena on järjestää ”kuntouttavaa työtoimintaa niille pitkään työttöminä olleille henkilöille, jotka saavat työmarkkinatukea tai toimeentulotukea, ja jotka eivät työ- ja toimintakykynsä tähden kykene osallistumaan TE-hallinnon järjestämiin ensisijaisiin palveluihin. Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaan osa- tai kokopäiväisesti 1-4 päivänä viikossa 3-24 kuukauden ajan. Toiminnan on oltava tavoitteellista siten, että se parantaa asiakkaan elämänhallintaa ja toimintakykyä, jotta hän voisi työllistyä, hakeutua koulutukseen tai osallistua TE-hallinnon työllistymistä edistäviin palveluihin.” (STM, 2021a; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.)

Kuntouttavaa työtoimintaa voi toteuttaa eri muodoin. Yksilömuotoinen kuntouttava työtoiminta voi tapahtua kunnan omissa hallintopisteissä ja eri järjestöissä. Työtehtävät ovat luonteeltaan avustavia, esimerkiksi avustamista sosiaali- ja terveystieteiden laitosten viriketoiminnassa, ulkoiluttamisessa, ruokailussa, kiinteistöhuollossa, kierrätystehtävissä, puistojen ja metsien kunnostamisessa sekä niiden viihtyvyyden parantamisessa. Ryhmämuotoinen sosiaalityö voi olla kunnan itse järjestämää, mutta usein se tapahtuu eri toimijoiden yhteistyönä. Kunnissa toimivat esimerkiksi erilaiset hankkeet. Kunnat voivat järjestää erilaista pajatoimintaa, johon kunta on palkannut omat työntekijänsä. Ryhmämuotoinen toiminta ei ole tarkoitettu pelkästään nuorille, vaan sitä voidaan järjestää tarpeen mukaan kaikenikäisille tai tietyille ryhmille. Kuntouttavan työtoiminnan päättyessä

arvioidaan yhdessä kuntoutujan kanssa, kuinka toiminta on edistänyt asiakkaan työ- ja toimintakykyä ja työmarkkinavalmiuksia. (Ala-Kauhaluoma ym., 2004, 97-102.)

Kuntouttavan työtoiminnan lain mukaan se auttaa asiakasta pääsemään työhön, koulutukseen tai työvoimapaalveluihin, joiden on tarkoitus parantaa työttömän henkilön elämänhallintaa ja toimintakykyä. Kuntouttavaa työtoimintaa pidetään yhtenä keinona pitkäaikaistyöttömien aktivoinnissa. Kuntouttavan työtoiminnan lainsäädännöstä ja kehittämisestä vastaa sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, ja se on sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalipalvelu. Kuntouttava työtoiminta on tarkoitettu niille henkilöille, jotka eivät työ- ja toimintakykynsä asettamien rajoitusten vuoksi voi osallistua julkisiin työvoimapaalveluihin tai työhön. Kyseessä on siis toissijainen palvelu Te-palveluihin nähden. Kuntouttavasta työtoiminnasta säädetään kuntouttavan työtoiminnan lailla, jonka keskeisenä ajatuksena on tiivis yhteistyö kuntien ja työ- ja elinkeinotoimistojen (TE-toimisto) kesken. Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on ehkäistä työttömyyden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia asiakkaan toimintakykyyn, vahvistaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä ja ehkäistä syrjäytymistä tarjoamalla mahdollisuutta työtoimintaan ja muihin palveluihin. (STM, 2021a; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.)

Kuntouttavan työtoiminnan lakia on myös kritisoitu ongelmalliseksi. Karjalainen (2008, 110) lähtee siitä ajatuksesta, että ketään ihmistä ei tule jättää yksin työttömyyden kohdatessa. Ongelmana on kuitenkin aktivointitoimiin liittyvä tehottomuus ja asiakkaisiin kohdistuvat pakkotoimet. Työttömäksi pitkittyessä, usein ongelmat moninkertaistuvat. Aktivoinnin yhteydessä näitä ongelmia, eikä myöskään työttömien omia toiveita ja yleistä markkinatilannetta huomioida riittävästi. Karjalainen (2008) ei kuitenkaan kiellä sitä, etteivätkö monet aktivointipolitiikan toimenpiteistä olisi auttaneet ihmisiä löytämään uudelleen elämäänsä sisältöä.

Aktivointisuunnitelman kautta kuntouttavaan työtoimintaan

”Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen perustuu aktivointisuunnitelmaan, jonka työ- ja elinkeinotoimiston ja kunnan sosiaalihuollon viranomaiset laativat yhdessä asiakkaan kanssa. Aktivointisuunnitelma laaditaan pitkäaikaistyöttömille itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. He ovat velvollisia osallistumaan suunnitelman laadintaan yhdessä viranomaisten kanssa. Asiakkaalle suunnitellaan palvelukokonaisuus, joka kirjataan aktivointisuunnitelmaan. Suunnittelussa otetaan huomioon asiakkaan henkilökohtainen tilanne, joka määrittelee sen, mitä palveluita asiakkaalle palvelukokonaisuudessa tarjotaan. Mikäli asiakas saa työttömyysetuutta, TE-toimisto aloittaa suunnittelun. Vastaavasti, jos asiakas saa toimeentulotukea, suunnittelun käynnistää kunta. Jos asiakas saa toimeentulotuen lisäksi työttömyysetuutta, työttömyysetuus on ensisijainen. Silloin TE-

toimisto aloittaa aktivointisuunnitelman tekemisen.” (STM, 2021a; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.)

Tarkennettuna, aktivointisuunnitelmassa arvioidaan henkilön aikaisempien toimenpiteiden ja suunnitelmien toteutumista, selvitetään nykyinen tilanne ja sovitaan toimista, joilla henkilön työllistymismahdollisuuksia parannetaan. Ensisijaisesti tulee selvittää työn mahdollisuus tai työllistymistä edistäviä toimenpiteitä. Jos työttömälle ei voida tarjota työtä tai ensisijaisia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä, kolmen kuukauden aikana tulee aktivointisuunnitelmaan sisällyttää kuntouttava työtoiminta. Tämä kuntouttava työtoiminta on viimesijainen toimenpide, jonka sisällöstä sovitaan työttömän henkilön kanssa yksilöllisesti. Henkilön elämäntilanteesta riippuen voidaan tarvittaessa myös sopia työllistymisedellytyksiä lisäävästä sosiaali- ja terveystalvelujen käytöstä. Aktivointisuunnitelman tarkoituksena on muodostaa asteittain etenevä polku kohti työelämää. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 8 §.)

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen (2019) mukaan aktivointisuunnitelma on jaoteltu laadittavaksi alle 25-vuotiaille ja yli 25-vuotiaille työttömille seuraavasti: ”Aktivointisuunnitelma täytyy tehdä työttömälle alle 25-vuotiaalle asiakkaalle, jolle on laadittu työllistymissuunnitelma ja joka on saanut työttömyysetuutta vähintään 180 päivältä viimeisen 12 kalenterikuukauden aikana tai jolle on laadittu työllistymissuunnitelma sekä on saanut enimmäismäärän työttömyyspäivärahaa. Samoin on tehty työnhakijan haastattelu ja jonka pääasiallinen toimeentulo on viimeisen neljän kuukauden aikana perustunut toimeentulotukeen. Samoin edellytyksin on 25-vuotta täyttäneille, mutta joka on lisäksi saanut työmarkkinatukea vähintään yli 500 päivältä tai työttömyyspäivärahan enimmäismaksuajan jälkeen saanut työmarkkinatukea vähintään 180 päivältä tai jonka pääasiallinen toimeentulo on ollut viimeisen 12 kuukauden aikana perustunut työttömyydestä johdosta maksettuun toimeentulotukeen.”

Aktivointitoimenpiteiden vaikutuksista on tehty tutkimuksia. Elonen, Niemelä ja Saloniemi (2017) ovat tutkineet sitä, millainen vaikutus aktivointitoimenpiteillä on pitkäaikaistyöttömien toimijuuteen. Tutkimuksessa selvitettiin aktiivisuutta ja aktivointia. Aktivointitoimenpiteissä olevilla tarkoitettiin kuntouttavassa työtoiminnassa ja palkkatuella sekä työkokeilussa olevia henkilöitä. Tutkimuksessa haastateltiin kuuttatoista työtöntä henkilöä. Tutkimustulosten mukaan työttömiltä löytyi kolmea erityyppistä aktiivisuutta. Ensimmäisenä yleisenä pyrkimyksenä työttömillä oli päästä töihin. Toiseksi, jos tämä ei toteudu rajoitteiden ja resurssien punninnan perusteella ja näyttäisi tavoittamattomalta päämäärältä, aktiivisuus suuntautuu silloin pyrkimyksenä työllisyyspalveluista toiseen. Kolmanneksi näiden lisäksi on vielä suunta, jossa aktiviteetti ja

mielekkään elämän hakeminen kurottuvat työn maailman ulkopuolelle. Tutkimuksessa kävi ilmi se, että aktiivisuuden vastakohtana pidetään yleensä passiivisuutta, kyvyttömyyttä tai haluttomuutta pyrkiä tavoitteisiin. Tämän tutkimuksen mukaan todettiin, ettei näitä vastakohtia löytynyt tutkimuksen henkilöiltä. (Emt., 280, 292.)

Tämä luku toimii tutkimuksessani yhteiskunnallisena taustana. Luku käsitteli yleisesti pitkäaikaistyöttömyyden ilmiötä ja sen määritelmiä. Yhteiskunnallisena ilmiönä työttömyyttä pidetään rakenteellisen tason ongelmana, johon on vaikea löytää pitkäkestoisia ratkaisuja. Pitkäaikaistyöttömyyttä pidetään sosiaalisena ja taloudellisena ongelmana. Syrjäytyminen liitetään usein pitkäaikaistyttömiin, jotka ovat haavoittuvassa asemassa olevia kansalaisia ja elävät marginaalin rajoilla. Pitkäaikaistyttömien syrjäytyminen on heikkoon asemaan joutumista yhteiskunnassamme. Tämän estämiseksi olisi löydettävä oikeat toimenpiteet.

Työttömyyttä koskevat tilastotiedot 2019 vuodelta kertovat siitä, kuinka kaikista työttömistä pitkäaikaistyttömiä oli 25,2% eli peräti neljäsosa. Ennusteen mukaan pitkäaikaistyttömien määrä tulee vielä nousemaan. Yhteiskunnan ratkaisuna on aktivointi- ja työmarkkinapolitiikka, jonka tarkoitus on ratkaista työttömyyden ongelmaa ja sen seurauksia. Tavoitteena on työllistyminen ja työkyvyn ylläpitäminen erilaisin keinoin. Työttömien aktivointiin liittyy erilaisia velvoitteita. Sosiaalityössä aikuissosiaalityö on vahvasti mukana työttömien aktivoinnissa. Erilaisilla ratkaisuvaihtoehdoilla pyritään löytämään työttömän tie työelämään. Yksi ratkaisukeino on kuntouttava työtoiminta, joka on yksi pitkittyneeseen työttömyyteen ja työttömille suunnattu ratkaisukeino ja tukitoimi. Toimintaa voidaan toteuttaa monella eri tavalla. Yhtenä vaihtoehtona on ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta, joka toimii myös haastateltavieni taustakontekstina. Ennen aktivointitoimenpiteitä laaditaan työttömän kanssa yhdessä aktivointisuunnitelma, jossa yhdessä suunnitellaan toimenpiteet.

Seuraavassa luku kolme johdattelee käsittelemään hyvinvointia ja osallisuutta tutkimuksellisenä näkökulmana pitkäaikaistyöttömyyteen.

3 HYVINVOINTI JA OSALLISUUS TUTKIMUKSELLISINA NÄKÖKULMINA PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYTEEN

Tämä luku käsittelee ihmisen hyvinvointia ja osallisuutta. Ensimmäisenä alalukuna on hyvinvointi ja osallisuus osana aktivoinnin tavoitteita, jossa esittelen hyvinvoinnin ja osallisuuden käsitteet. Tässä luvussa esittelen myös tutkimuksessa käyttämäni Allardtin ja Niemelän hyvinvoinnin ulottuvuuksien teoreettiset näkökulmat. Näistä molemmista on taulukot, joissa on esiteltyä teorioita. Toisena alalukuna on aiheena pitkäaikaistyöttömien aktivointiin ja hyvinvointiin liittyvät kokemukset. Tässä tuon esille näihin aiheeseen liittyviä, erilaisista näkökulmista tehtyjä tutkimuksia.

3.1 Hyvinvointi ja osallisuus osana aktivoinnin tavoitteita

Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sosiaaliturvaan liittyvästä lainsäädännöstä ja järjestelmän kehittämisestä. Sen tarkoituksena on turvata ihmisille riittävä toimeentulo ja huolenpito kaikissa elämäntilanteissa. Sosiaaliturva koostuu eri palveluista ja toimeentulon turvaavista etuuksista. Suomen toimeentuloturvajärjestelmä on pääosin vakuutusperusteinen. Toimeentuloturvaetuudet jaetaan kahteen eri ryhmään: toiset perustuvat työskentelyyn ja toiset Suomessa asumiseen. (STM, 2021b.) Suomen perustuslaki takaa oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin, perustoimeentulon turvaan sekä välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Sosiaaliturvaa koskevissa eri laeissa säädetään oikeudesta toimeentuloturvaan. Nämä lait ovat eriteltyä tarkemmin Finlexissä. (STM, 2021c.)

Ihmisen hyvinvointi ja osallisuus ovat laajoja käsitteitä ja niitä voidaan tulkita eri lähestymistapojen kautta. Hoffrénin (2010) mukaan hyvinvointi käsitteenä on laaja ja moniulotteinen ilmiö, vaikka sitä tarkastellaan vain talouden hyödyketuotannon ja -kulutuksen kautta. Hoffrénin mukaan hyvinvointi käsitteenä on niin laaja, ettei sen kaikkia ulottuvuuksia ole mahdollista edes kattavasti sisällyttää yhteen yksittäiseen tilastojärjestelmään tai indikaattoriin. Eri tutkimusten mukaan ihmisten henkilökohtaisesti kokemaan hyvinvointiin vaikuttavat esimerkiksi henkilökohtaiset ominaisuudet, ihmissuhteet ja ihmisen vapaudet, oikeudet ja turvallisuuden tunne. (Emt, 3-5.)

Kotiranta (2008, 125) on viitannut hyvinvointi käsitteessä Niemelän (1986, 25) kuvaamaan hyvinvoinnin perimmäiseen merkitykseen, joka on *voima*, hyvin voimaisuus ja voimakkuus.

Peruskäsite on vointi ja sen yhtenä synonyymina on jaksaminen. Niemelän mukaan ihminen on voimankäyttöjärjestelmä. Tästä tulee erottaa terveys ja onnellisuus, koska terveys tarkoittaa kehon toimintavalmiutta ja onnellisuus taas viittaa tajunnan toimintavalmiuteen.

Vaarama ym. (2010) ovat hyvinvointitutkimuksessaan tukeutuneet WHO:n määritelmään elämänlaadusta. Tutkimuksen mukaan suomalaisväestön elämänlaatu on kokemuksena ja eri ulottuvuuksilla mitatessa korkea. Noin 80 % suomalaisista kokee yleisen elämänlaatunsa erittäin hyväksi tai hyväksi, kunnes saavutetaan 70. ikävuosi, jonka jälkeen elämänlaatu alkaa hieman laskea. Elämänlaadun voi sanoa olevan hyvää aina 80 ikävuoteen saakka, jonka jälkeen se alkaa selkeästi huonontua. (Emt., 2010, 131.)

Minna Kivipelto ja Paula Sakkoinen (2018, 59-60) kuvaavat hyvinvoinnin muodostuvan monesta eri tekijästä. Hyvinvoinnin tilaa ei voi kuvata sellaiseksi, joka on tai ei ole vaan sen merkitys vaihtelee erilaisena eri ihmisille, myös ajasta ja paikasta riippuen. Kivipellon ja Saikkosen (2018) mukaan hyvinvoinnin monimuotoisuus tulee esiin Allardtin hyvinvoinnin (having, loving, being) ulottuvuuksissa.

Erik Allardt (1976, 38) on nimennyt hyvinvoinnin ulottuvuudet tarve- ja resurssiteoreettisesti hyvinvointiarvoiksi, jotka hän jaottelee kolmeen hyvinvointia rakentavaan ulottuvuuteen. Nämä ovat elintaso (having), yhteisyys suhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). Nämä hän on jaotellut edelleen kahteentoista alajaostoon. Tätä hyvinvoinnin teoriaa pidetään edelleen tärkeänä kuvauksena ihmisen keskeisistä tarpeista, vaikka Allardtin teoriaan on suhtauduttu myös osittain kriittisesti. Esimerkiksi Hans Kristensen on todennut tästä having, loving, being -teoriasta puuttuvan neljännen tärkeän osan eli acting, joka kuvaa tekemistä ja toimintaa. (Uusitalo & Simpura, 2021, 115.) Kristensen ei ole kuitenkaan tarkemmin kuvannut tätä teoriaa.

Sen sijaan Pauli Niemelä (2009; 2014) on esittänyt toiminnallisuuden teorian, tekemisen (doing), joka perustuu hyvinvointikäsitteeseen. Niemelän (2009, 223) mukaan tämä hänen teoriansa doing- eli toiminnan/tekemisen kuvauksesta, koska Allardt on sijoittanut sen being-kategorian sisään, jolla taas on resurssiperusteinen luonne. Niemelän ”doing” kuvaa ihmisen toiminnallisuutta. Toiminnallisen hyvän käsite ilmaistaan käsitteellä ”hyvinvointi”, jolla tarkoitetaan erilaisia asioita. Niemelä on viitannut Aristoteleettiseen ilmaisuun, jonka mukaan toiminnan syy on sen tarkoitus. Tekemisen (työ) toiminnan tasolla ihminen toteuttaa kulttuurista eetostaan, tarkoitustaan. Niemelän mukaan ihminen on kehityksensä kuluessa omaksunut ja oppinut tietyt tavat ja perinteet, joita noudatetaan. Näitä omaksumiaan arvoja ja tavoitteita eli tehtäväänsä ihmisenä, hän toteuttaa. Jos ihminen ei voi toteuttaa itseään, omaa olemustaan ja itseään vastaavaa toimintaa, saattaa

vieraantumisen tapahtua itsestä, elämästä ja yhteiskunnasta. Niemelä toteaa, kuinka olennaista on henkilökohtaisesti omaksuttu vastuun- ja velvollisuudentunto, eetos. Tästä näkökulmasta katsottuna tekemisen puutetta, varsinkin työttömyyttä voidaan pitää suorastaan katastrofaalisena asiana ihmisen elämässä. Sitä voidaan pitää osoituksena ihmisen tarpeettomuudesta. Elämän mielekkyys puuttuu, jos ei ole hyödyllistä tekemistä, siihen liittyvää yhteiskunnassa arvostettua osallisuutta ja osallistumista työelämään. Ihmistä pidetään toiminnallisena olentona, mikä tekee hänestä samalla yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen toimijan. (Emt., 209, 212, 219)

Hyvinvoinnin käsite ja tutkimuksen teoria

Allardtin (1976, 328-330) mukaan hyvinvoinnin ulottuvuuksiin kuuluvat; elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). Nämä jakautuvat kahteentoista (12) hyvinvoinnin osatekijään, joiden katsotaan muodostavan yhden pohjoismaisen yhteiskunnan hyvinvoinnin kriteerien näkökulmasta tärkeinä pidetyistä perustarpeista. Toisin sanoin, hyvinvointiin kuuluu *elintaso* (having) joka sisältää; tulot, asumistason, työllisyyden, koulutuksen ja terveyden. Hyvinvoinnin elämälaatuun kuuluu *yhteisyyssuhteet* (loving), joka sisältää; paikallis- ja perheyhteisyys sekä ystävyysuhteet. Lisäksi elämänlaatuun kuuluu *itsensä toteuttaminen* (being), joka vastaavasti sisältää arvonannon, korvaamattomuuden, poliittiset resurssit eli ”tekemisen”. Hänen mukaansa kolmijako having-loving-being sisälsi ajatuksen hyvinvoinnin subjektiivisen kokemuksen tärkeydestä. Tarpeet ja hyvinvointi määräytyvät historiallis-yhteiskunnallisesti eli tarpeet täytyy määritellä aina uudelleen yhteiskunnan muuttuessa.

Hyvinvointia voidaan määritellä käsitteen ”tarve” avulla, jolloin se edellyttää ihmisten tarpeiden tyydyttämistä. Tämän kautta taas ilmaistaan sosiaalisia arvoja. Arvot ovat tavoittelemisen arvoisia, ja niitä voidaan tarkastella eri näkökulmista sekä kysyä, kenen arvoista on kysymys. Hyvän yhteiskunnan perustana on hyvinvointi, jota tutkitaan ihmisten eri tarpeiden ja arvojen kautta. Näitä sitten pyritään toteuttamaan erilaisten tarvepyrkimysten avulla. Hyvinvointia, joka koostuu elintasosta ja elämänlaadusta, voidaan tutkia objektiivisesti ja subjektiivisesti. Perustarpeita pidetään objektiivisena kategoriana verrattuna esimerkiksi onnellisuuteen. Onni (onnellisuus) liittyy subjektiivisiin elämyksiin ja tunteisiin sekä, sekä siihen, miten onnelliseksi ihminen kokee itsensä, näin määritellen oman onnellisuutensa astetta. (Allardt, 1976, 21, 23, 28-32.)

Allardtin eri osatekijöiden (having, loving, being) arvojärjestyksen vaikutusta voidaan tarkastella eri näkökulmista. Usein terveys määritellään tärkeimmäksi arvoksi. Hyvinvointianalyseissa voidaan painottaa resursseja kuten tuloja, joiden avulla voidaan sitten hankkia lisää muita resursseja. Allardt (1976) viittaa Maslowin tarvehierakiaan, jossa inhimilliset perustarpeet on järjestetty hierarkkisesti

ja vahvuuksien mukaan järjestäytyneet. Tarvehierarkiassa tärkeimpänä pidetään fysiologisten perustarpeiden tyydytystä, jonka jälkeen tulevat turvallisuus, rakkaus, arvonanto ja itsensä toteuttamisen tarve. Hyvinvointiarvojen tärkeysjärjestyksestä ei ole syntynyt yksimielisyyttä, mutta sen sijaan huonojen olosuhteiden olemuksesta ollaan päästy yksimielisyyteen. (Allardt, 1976, 50-53.)

Tämän tutkimuksen keskeisenä teoreettisena viitekehyksenä toimii ihmisen hyvinvoinnin käsitys ja osallisuus elämänkulussa. Tutkimuksessa käytän Erik Allardtin (1976) hyvinvoinnin teoriaa perusrunkona. Allardt (1976) määrittelee hyvinvointi käsitettä hyvinvoinnin tilaksi, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada tyydytettyä keskeiset tarpeensa, joilla hän tarkoittaa perustarpeita. Tutkimuksessa tarkastelen pitkäaikaistyöttömien arjessa kokemia hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemuksia Allardtin (1976) hyvinvoinnin teoreettisessa viitekehyksessä (loving, having, being). Seuraavassa taulukossa on esitetty Allardtin tarve- ja resurssiteoreettiset hyvinvointiarvot (Taulukko 1).

Taulukko 1. Hyvinvoinnin ulottuvuudet Erik Allardtin (1976, 50) mukaan.

ELINTASO (having)	YHTEISYSSUHTEET (loving)	ITSENSÄ TOTEUTTAMISEN MUODOT (being)
-tulot	-paikallisyhteisyys	-arvonanto
-asumistaso	-perheyhteisyys	-korvaamattomuus
-työllisyys	-ystävyyssuhteet	-poliittiset resurssit
-koulutus	-vuorovaikutus	-mielenkiintoinen vapaa- ajantoiminta (tekeminen)
-terveys		

Allardtin teoriapohjaa käytän runkona haastateltavien kertomuksissa hyvinvoinnin ja arjen osallisuuden kysymysten kohdalla. Allardt (1976) mukaan hyvinvoinnin kokemukset voidaan jakaa hyvinvointia tuottaviin kokemuksiin ja hyvinvoinnin vajeisiin. Tutkimusta täydentämään otan Antti Niemelän (2009; 2014) toiminnallisuuden (doing) teorian ja siihen perustuvan hyvinvointikäsitteen. Niemelän (2009) mukaan toiminnallisen hyvän käsite ilmaistaan käsitteellä ”hyvinvointi”, jolla tarkoitetaan erilaisia asioita. Niemelän tekemiseen keskittyvän teorian (doing) liitän tässä tutkimuksessa työttömien toiminnallisuuteen eli osallisuuteen ja aktivointiin, sekä kuntouttavaan työtoimintaan ja sitä edeltävän aktivointisuunnitelman tuomiin merkityksiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen työttömän aktivointiin liittyviä asioita eli aktivointisuunnitelmaa ja kuntouttavaa työtoimintaa Niemelän (2009) toiminnallisuuden (doing) ja hyvinvoinnin teorian kautta, joita voidaan pitää selvemmin erilaisten areenojen luonteisina (työllisyys jne.). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan työttömien aktivointiin liittyviä merkityksiä heidän elämänsä aikana. Haastattelussa käytettyjä teemoja peilataan tässä tutkimuksessa edellä mainittuihin teorioihin. Tarvekäsitteitä mukaellen hyvinvointiin liittyvät tulokset on jaoteltu hyvinvointia tuottaviin, hyviin asioihin (positiivisia kokemuksia) ja vastaavasti hyvinvoinnissa ilmenneisiin vajeisiin (negatiivisia kokemuksia). Seuraavassa taulukossa Pauli Niemelä on jakanut inhimillisen toiminnan tasot ja ulottuvuudet kolmeen eri inhimillisen toiminnan tasoon.

Taulukko 2. Inhimillisen toiminnan tasot ja ulottuvuudet – toiminnallisuuden teoria ja siihen perustuva hyvinvointikäsitys (Niemelä, 2009, 218).

Inhimillisen toiminnan tasot ja inhimillisen toiminnan ulottuvuudet			
3.Omistaminen/Pääoma (having) Hyvinvointi resurssina (”well-having”/welfare)	Aineellinen (taloudellinen) aineellinen varmuus	Sosiaalinen (poliittinen) sosiaalinen varmuus	Henkinen (sivistyksellinen) henkinen varmuus
2.Tekeminen/Työ (doing) Hyvinvointi osallisuutena (well-doing)	Fyysinen tuotantotyö fyysinen itsensä toteutus ja osallisuus	Sosiaalinen palvelutyö sosiaalinen itsensä toteutus ja osallisuus	Henkinen tietotyö henkinen itsensä toteutus ja osallisuus
1.Oleminen/”Luonto” (being) Hyvinvointi tarpeen tyydyttämisestä (well-being)	Olemassa-oleminen (E) Fyysinen hyvä olo	Yhdessä oleminen (R) suhteissa hyvä olo	Itsenäisenä oleminen (G) itsenä hyvä olo
TOIMINNALLISUUS JA HYVINVOINTI			

Tätä taulukkoa luetaan alhaalta ylöspäin. Taulukossa on kuvattu kokonaisuutena Niemelän (2009) kuvaama käsitys toiminnallisuuden teoriasta ja hyvinvoinnista. Ensimmäinen on 1. Oleminen/”luonto” (being), jossa on hyvinvointi tarpeen tyydyttämisenä (well-being). Toinen on 2. Tekeminen/työ (doing), jossa on hyvinvointi osallisuutena (well-doing). Kolmantena on 3. Omistaminen/pääoma (having), jossa on hyvinvointi resurssina (”well-having”/welfare).

Aktivointitoimenpiteisiin liittyvän aineiston analyysissä käytän inhimillisen toiminnan toista tasoa

eli tekemistä/työtä kuvaavaa inhimillisen toiminnan tasoa mukaellen, jossa hyvinvointi kuvataan osallisuutena (well-doing). Niemelän (2009, 219-220) mukaan toiminnan systeemidynamiikan mukaan tekemisellä (työllä) luodaan myös resursseja (pääomaa) tyydyttämään olemista eli elämän tarpeita, ainakin välillisesti. Tästä hän mainitsee esimerkkinä palkalla saatavat hyödykkeet. Tällä tasolla on kyse osallisuuden ja osallistumisen mukanaan tuomasta hyvinvoinnista ja menestyksestä. Vastaavasti työn puutteessa voidaan puhua syrjäytymisestä ja/tai syrjäyttämisestä. Tekeminen voidaan jakaa eri tasoihin seuraavasti. Ensiksi fyysinen eli ruumiillinen toiminta, harrastukset ja työ (labour). Toiseksi sosiaalinen, yhteisyyden ja liitynnän ulottuvuus, jolloin ihminen luo sosiaalisia suhteita. Tekemisessä on kyse inhimillisen kasvun ulottuvuudesta, jolloin kyse on henkisestä toiminnasta ja henkisten arvojen luomisesta. Tekemisen tasoa taas hyvinvointi osallisuutena (well-doing) on hyvää itsensä toteuttamista sekä osallisuuden ja toiminnan mukanaan tuomaa menestymistä ja elämässä onnistumista, tavoitteiden saavuttamista.

Osallisuuden käsite

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (2021) on määritellyt osallisuuden, joka on keskeinen hyvinvointia ja terveyttä tuottava tekijä. ”Osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista sekä osallisuuden kokemuksen myötä syntyvää sitoutumista. Siihen liittyy myös oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista, mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja sitä kautta vaikuttaa terveyttä ja hyvinvointia määrittäviin tekijöihin.” (THL, Hyvinvointi ja terveystiet. Keskeisiä käsitteitä, 2021.)

Hiilamon (2014) pohtii osallisuuden sosiaalipoliittista näkökulmaa. Kysymystä, voiko osallistava sosiaaliturva johtaa huono-osaisuudesta osallisuuteen. Yhtenä mahdollisuutena pidetään kuntouttavan työtoiminnan lain laajentamista. Käytännössä osallistava sosiaaliturva tarkoittaisi, että kuntouttavaa työtoimintaa tarjottaisiin useammalle, enemmän ja nopeammin. Osallistavan sosiaaliturvan määrittely on hyvin saman tyyppinen kuin kuntouttavan työtoiminnan määrittely. Sen tarkoituksena on ”ehkäistä työttömyyden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia asiakkaan toimintakykyyn, vahvistaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä sekä ehkäistä syrjäytymistä tarjoamalla mahdollisuutta työtoimintaan ja muihin palveluihin. Tavoitteena olisi laajentaa työmarkkinoiden käsitettä, jota laajennettaisiin vapaaehtoistoiminnan, lähimmäisavun, itsenäisen työskentelyn ja aktiivisuuden suuntaan. Parhaimmillaan se voisi tuoda työttömälle uusia sosiaalisia kontakteja, auttaisi jäsentämään ajankäyttöä, kehittäisi työelämätaitoja ja toisi työhön uusia verkostoja, unohtamatta se tuomaa pientä taloudellista kannustinta.” Hiilamon oma mielipide on, että osallistavalla sosiaaliturvalla tarkoitettaisiin vapaamuotoisempaa ja selkeästi

työttömien omasta elämästä nousevaa toimintaa. Osallistamisen pitäisi olla enemmän vapaaehtoisuuteen perustuvaa ja ilman sanktioita olevaa. (Hiilamo, 2014, 82-86.)

Suorsa (2014,158) kuvaa osallisuuden tarkoittavan paikkasidonnaisuutta. Ihminen on aina jossain konkreettisesti paikassa, kuten yksin jossain tai yhdessä toisten ihmisten kanssa jossain paikassa. Suorsa viittaa Holzkampiaan (1996) joka on kuvannut tätä ”elämisen näyttämöksi”. Osallisuuden käsitteellä tarkoitetaan samalla sen liittyvän ihmisen asemaan, joka on aina elämisen näyttämöillä. Esimerkiksi vaikka opiskelija luentosalissa tai työtön kuntouttavassa työtoiminnassa. Lisäksi osallisuuden käsitteeseen sisältyy yksilön oma kanta, miten asiat tapahtuvat ja miltä ne näyttävät kulloisellakin näyttämöllä. Esimerkiksi ”minusta tämä toimii hyvin – minkään ei tarvitse muuttua” tai ”Koen oloni epämukavaksi - taidan häipyä täältä”.

Laitinen ja Niskala (2013, 13) kuvaavat osallisuuden olevan osallistumista syvempänä toiminnan muotona, koska se edellyttää sitoutumista. Siihen sisältyy kaksi erilaista elementtiä, vaikuttamisen tavoite ja henkilökohtainen vastaanotto toiminnasta. Onnistuakseen osallisuus vaatii luottamusta ja tiivistä vuorovaikutusta sekä avoimuutta ja näyttöjä kuulluksi tulemisesta, jossa huomioidaan kansalaisten ja asiakkaiden tieto palvelujen tuottamista koskevissa päätöksissä. Se vaatii kokonaisvaltaisempaa ympäristön ja yhteiskunnan taholta tapahtuvaa huomiota, ei pelkästään asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisestä vuorovaikutuksesta rakentuvaa asiaa.

Juhilan (2018, 92-93) viittaa Raitakari ym. (2015) joiden mukaan osallisuudessa (participation) on kysymys sosiaalityön tavoitekäsitteestä, kuulumisesta johonkin ja kuulluksi tulemisesta. Osallisuuden kuvataan luonnehtivan ihmistä seuraavasti; kuntoutunut, voimaantunut, valtaistunut, toipunut ja selviytynyt. Osallisuudella on siis monta tasoa ja se voi toteutua tai olla toteutumatta oman elämän, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasoilla. Juhila (2018) tarkentaa vielä näitä kolmea tasoa. Eli omaan elämäänsä kuulumisen ja siinä kuulluksi tuleminen tarkoittavat sitä, että ihminen kokee olevansa toimijana omaa elämäänsä koskevissa ratkaisuissa. Kuten esimerkiksi sosiaalityön asiakastilanteissa hänen omat toiveensa ja tarpeensa tulevat kuulluiksi ja ne otetaan huomioon. Yhteisötasolla taas osallisuus tarkoittaa kuulumista ja kiinnittymistä johonkin ympärillä olevaan yhteisöön, jossa kokee olevansa hyväksytty, arvostettu ja niiden toimintaan kokee olevan vaikutusmahdollisuuksia. Esimerkiksi näitä voivat olla kuulumisen työyhteisöön, harrastepiiriin, vertaisryhmään ja naapurustoon.

Osallisuuden käsitteen lisäksi, voidaan ihmistä luonnehtia käsitteellä selviytyvyys. Juhila (2018) kuvaa ihmisen selviytyvyyttä eli resilienssiä (resilience), joka on suomennettu erilaisilla käsitteillä, kuten selviytymiskykyisyys, kimmoisuus, joustavuus, sinnikkyys ja sisu. Lisäksi tälle selviytyvyys

käsitteelle ovat sukulaiskäsitteinä kuntoutuminen, voimaantuminen ja valtaistuminen sekä toipuminen. Käsite kattaa ensiksi sosiaaliekologisia eli tämä kuvaa yhteiskunnan ja kaupungin selviytyvyyttä, esimerkiksi erilaisista katastrofeista. Toiseksi käsite kattaa psykososiaalisia ulottuvuuksia eli tämä kuvaa yksilön ja hänen lähiympäristönsä selviytyvyyttä. Tähän kuuluvat muun muassa työttömäksi joutuminen ja äkillinen sairastuminen tai pienet arkiset vastoinkäymiset. Selviytyvyyteen vaikuttavat muun muassa lapsuudessa koetut vastoinkäymiset, jotka voivat joko vähentää tai lisätä selviytyvyyttä. (Emt., 91-92.)

Tässä tutkimuksessa osallisuuden käsite sisältyy hyvinvointiin. Hyvinvointi tarkoittaa kokonaisvaltaista työttömän subjektiivista kokemusta mukaillen Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien mukaan. Allardtin teorian mukaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia, jotka hän on nimennyt tarve- ja resurssiteoreettisesti hyvinvointiarvoihin, jakaen ne elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttamiseen (being). Tässä tutkimuksessa jaottelen toiminnallisen osallisuuden kahteen eri osaan. Ensiksi Allardtin hyvinvoinnin teorian mukaisesti, elämänlaatuun kuuluu itsensä toteuttaminen (being) osallisuus tarkoittaa yksilötasolla tapahtuvaa pitkäaikaistyöttömien elämässä ”vapaa-ajalla” tapahtuvaa ”muuta” osallistumista ja tekemistä. Toiseksi osallisuus tapahtuu yhteisötasolla, joka taas kuvaa työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin liittyviä asioita ja niissä tapahtuviin toimenpiteisiin osallistumista. Tutkimuksessa Niemelän kuvaama tekeminen ja toiminta (doing) liitetään taas kuvaamaan pitkäaikaistyöttömille järjestettävää aktivointisuunnitelmaa ja sen kautta tapahtuvaa kuntouttavan työtoiminnan osallistavaa vaikutusta. Se miten työttömät kokevat kuuluvansa johonkin ja miten kokevat tulevansa kuulluiksi. Lisäksi se miten työttömät kokevat osallisuuden omassa hyvinvoinnissaan, tämän hetkisessä tilanteessaan.

3.2 Pitkäaikaistyöttömien aktivointiin ja hyvinvointiin liittyviä kokemuksia

Tässä kappaleessa tuon esille pitkäaikaistyöttömyyteen ja työttömien aktivointiin liittyviä eri näkökulmista tehtyjä tutkimuksia.

Ala-Kauhaluoman (2005) tutkimuksessa on selvitetty ennen kuntouttavaa työtoimintaa tapahtuvan aktivointisuunnitelman vaikuttavuutta työttömille. Siinä on tutkittu aktivointisuunnittelun tuloksia ja vaikuttavuutta työttömien työmarkkina-asemaan ja hyvinvointiresursseihin. Keskeisempänä tuloksena on positiivinen yhteys työmarkkina-aseman paranemiseen. Aktivointisuunnitelmaan osallistuneet sijoittuivat työhön tai toimenpiteisiin, lähes kaksi kertaa enemmän kuin ei siihen osallistuneet. Tämä tutkimus on ristiriidassa usean tutkimuksen kanssa, joissa on todettu, ettei aktivointitoimenpiteet useinkaan johda suoraan työelämään.

Antti Parpon (2007) ”Työllistymisen esteet” -tutkimuksessa tarkastellaan sitä, mitkä tekijät vaikeuttavat pitkäaikaistyöttömien työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Tutkimuksen mukaan suurempia esteitä työllistymiselle olivat korkea ikä, alhainen koulutus ja yksin asuminen. Lisäksi vaikuttivat työllistymisen esteiden kasaantuminen, jotka sisälsivät erilaisia yksittäisiä tekijöitä vaikuttaen työllistymiseen heikentävästä, kuten alhainen toimintakyky ja terveys, heikko osaamistaso ja alhainen koulutus. (Emt., 3, 51-58.)

Kortteinen ja Tuomikoski (1998) ovat tutkineet 1990-luvun laman jälkeisen ajan työttömien selviytymistä. Vaikka tämä tutkimus on vanha, on se mielestäni tänä päivänä yhä ajankohtainen. Tutkimus koskee pitkittynyttä työttömyyttä ja kasautuvaa huono-osaisuutta. Eri tutkimusten mukaan lama ja työttömyys eivät ole näyttäneet aikaansaavan mitään laajamittaista taloudellista kurjistumista tai repeämää tulonjaossa. Taustalla pidetään sosiaaliturvajärjestelmää, joka toimii vähintäänkin kohtuullisena, vaikka toisaalta tässä tutkimuksessa nousee esille se, ettei perustoimeentuloturva ole riittävä. Tässä tutkimuksessa huono-osaisuus oli kuvattu työttömyyden, sairastavuuden ja köyhyyden kautta. Tutkimuksen tuloksen mukaan, mitä enemmän ongelmat keskittyvät samoille ihmisille, sitä selvemmin huono-osaisuus kasautuu. Työttömyyden pitkittymisellä oli selkeä merkitys työttömien huono-osaisuuden kasautumiselle. Lisäksi huono-osaisuus oli kasaantunut sellaisille ihmisille, joiden lähtöasema oli jo ennen työttömyyttä keskimääräistä heikompi. Työttömyys kohdentui sellaisiin ihmisiin, jotka olivat taustaltaan työväenluokkaisia, matalan koulutuksen omaavia ja joilla oli aiempia työttömyyskokemuksia. (emt., 5-7, 10.)

Päivi Mäntyneva (2020) ”Aktiivisen sosiaalipolitiikan ytimessä: Etnografinen tutkimus kuntouttavasta työtoiminnasta.” – väitöskirjatutkimuksessaan on haastatellut kuntouttavassa työtoiminnassa kävijöitä (37 henkilöä) vuosina 2015-2016. Tutkimuksen tulos purkaa myyttiä siitä, että kaikki kuntouttavassa työtoiminnassa kävijät olisivat kuntoutuksen tarpeessa olevia työttömiä. Kävijöistä osa oli työkykyisiä ihmisiä, jotka olivat vain vailla palkkatyötä. Tutkimus tuo esille, kuinka kuntouttavan työtoiminnan olemassaolo osallisuuden kannalta on epäselvä. Osaksi työtoiminta osoittautui kielteisenä aiheuttaen työttömyyden kierrettä ja umpikujaa, mikä taas heikensi työttömien tulevaisuuden odotuksia. Tutkimuksen mukaan työtoiminnan seuraukset osallisuudelle, toimijuudelle ja toimintamahdollisuuksille olivat eriytyneet. Eroja löytyi myös toimintakäytännöissä. Samoin ilman myönteisiä siirtymiä ja tulevaisuushorisontteja kuntouttavan työtoiminnan lupaavat mahdollisuudet osallisuuden edistämiseksi ja toimijuuden vahvistumiseksi jäivät väliaikaisiksi ja katkonaisiksi. Hyvistä aikomuksista huolimatta kuntouttava työtoiminta ja

sen tarjoamat toimintamahdollisuudet voivat kyllä lujittaa yhteiskunnallisia etäisyyksiä ja työttömien osattomuutta suotuisten toimintamahdollisuuksien sijaan.

Lisäksi on tehty tutkimuksia, joissa selvitetään pitkäaikaistyöttömien kokemuksia hyvinvoinnista liittyen kuntouttavaan työtoimintaan. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla tehdyn tutkimuksen Karjalainen ym. (2010, 58-59) mukaan suurin osa kuntouttavassa työtoiminnassa kävijöistä kokivat tämän hyvänä ratkaisuna ja juuri heille sopivana toimintana. Tärkeimpinä asioina nousivat esiin päivärytmin ja rutiinien vahvistuminen sekä säännöllisyys. Lisäksi nousivat esiin sosiaaliset kanssakäymiset, työtoverit ja paikan ilmapiiri sekä mielekkään ja järkevän työn tekeminen. Vastaavanlaisia tuloksia ovat tuottaneet muutkin Etelä-Suomessa tehdyt tutkimukset (esim. Reponen, 2010; Oksman 2010), joissa kuntouttava työtoiminta oli koettu hyväksi kuntoutumisen välineeksi. Lisäksi mielekäs tekeminen, työ- ja toimintakyvyn parantaminen ja ylläpitäminen nähtiin hyvinä asioina. Saman tyyppisiin tuloksiin oli tullut myös Tammelin (2010) Keski-Suomessa tehdyssä tutkimuksessaan.

Hult, Saarinen ja Pietilä (2016, 108-118) ovat tutkineet työttömien kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista. Tutkimuksessa selvitettiin työttömien hyvinvointia arjen kokemusten ja tulevaisuuden näkemysten näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan työttömyyttä pidetään yhtenä suurimmista inhimillistä kärsimystä aiheuttavista tekijöistä länsimaissa. Terveys on yksi hyvinvoinnin osatekijä, jota voidaan tarkastella arjen toiminnan näkökulmasta. Keskeisiä hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä ovat kotitalouden käytettävissä olevat tulot ja ajankäyttö, sen sisältö ja rakenne. Hyvinvointia heikentävinä tekijöinä pidetään taloudellisen turvallisuuden heikkenemistä. Työttömät eivät ole kokeneet runsasta ajankäyttöä myönteisenä asiana. Työttömyyden katsotaan heikentävän koettua hyvinvointia, johtuen sosiaalisen yhteisön menettämisestä eli sosiaalisten kontaktien puutteesta, joka heikentää mielenterveyttä. Työttömyyden on todettu vähentävän fyysisiä aktiiviteetteja. Tutkimuksen mukaan työttömät kokivat arjessa fyysisen ja psyykkisen terveyden ja hyvinvoinnin heikentyneen, johtuen juuri päivärytmin menetyksestä, työttömyyden passivoivasta vaikutuksesta, sosiaalisten kontaktien vähenemisestä, häpeän ja arvottomuuden tunteiden sekä taloudellisesta ahdingosta johtuen. Työttömät kuvasivat tulevaisuutta suhteessa terveydentilaan. Työttömyysaika mahdollisti kuntoutumisen, kehittymisen sekä työssä selviytymisen kokeilun. Ne työttömät, jotka kärsivät terveysongelmista ja jotka olivat ikääntyneitä työttömiä, he kokivat olevansa sopimattomia työmarkkinoille. Nämä henkilöt kuvasit halukkuudesta jäädä työkyvyttömyyseläkkeelle.

Leena Luhtasela (2009) on tutkinut osallisuuden rakentumista kuntouttavassa työtoiminnassa olevien työttömien kohdalla, haastattelun avulla. Tutkimus tuo esille sen, kuinka ”kuntouttava työtoiminta rytmittää arkea, työ koetaan mielekkääksi, työyhteisö tukee osallistujaa, työ lisää osaamista, etuudet kohentavat hieman elintasoja ja osallistuja kokee aktivoituvansa suhteessa omaan elämäänsä.” Luhtasela (2009) on jaotellut osallisuuden kokemukset yksilö- ja yhteisötasolla sekä yhteiskunnan tasolla. Aktiivisen sosiaalipolitiikan näkökulman kannalta nähdään kuntouttavassa työtoiminnassa elementtejä, jotka lisäävät yhteiskuntaan kuulumisen ja osallisuuden kokemuksia. Sen sijaan aktiivisen työvoimapolitiikan näkökulmasta kuntouttava työtoiminta ei poista rakenteellista työttömyyttä. Siirtyminen suoraan avoimille työmarkkinoille kuntouttavasta työtoiminnasta on vaikeaa, koska kuntouttava työtoiminta ei poista kaikkia työllistymisen esteitä. Tutkimuksessa on lisäksi todettu, että osattomuuden kokemukset painottuivat työttömillä epävarmuuteen tulevaisuudesta. Sen sijaan osallisuus rakentuu kuntouttavassa työtoiminnassa osallistujien hyvinvointia lisäävien tekijöiden avulla.

Saana Kalliokoski (2021) on tutkinut pro gradu –tutkielmassaan pitkäaikaistyöttömien miesten kokemuksia osallisuudestaan, kokemuksellisen ulottuvuuden kautta. Tutkimuksen aihepiiri sivuaa toimijuuden, hyvinvoinnin, elämänlaadun, syrjäytymisen ja selviytymisen tutkimusta. Tutkimuksen mukaan keskeisimmät osallisuuden resurssit muodostuivat aiemmasta koulutuksesta ja työstä, ihmissuhteista, terveydestä ja myönteisistä palvelukohtamisista, osallisuuden uhat sen sijaan niiden puutteesta. Palkkatyöorientaatio toimi molempiin suuntiin. Tutkimuksen tulosten mukaan pitkäaikaistyöttömiin kohdistuvat velvoittavat toimet heikensivät osallisuuden kokemusta, mutta osallistumisen vapaaehtoisuus vahvisti sitä vastaavasti voimakkaasti. Kiireetön kohtaaminen vaikutti siten, että se madalsi kynnyksiä ja asiakaslähtöisyyttä. Mielekäs, osittain sukupuolitapainen tekeminen toi merkityksellistä sisältöä miesten elämään. Yhteisössä toimiminen vastasi taas liittymisen ja johonkin kuulumisen tarpeisiin. Tuen saaminen merkityksellisissä, tunnustavissa vuorovaikutussuhteissa vahvisti osallisuuden kokemusta, samoin autonomian ja turvallisuuden tunne.

Nämä erilaiset tutkimukset toivat esille eri näkökulmia pitkäaikaistyöttömien aktivointiin, osallisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä kuvauksia. Ala-Kauhaluoman tutkimus tuo esiin työttömien kokemuksia aktivointisuunnitelmaan osallistuneiden työttömien kokemana. Parpo tuo taas esille työllistymiseen liittyviä erilaisia tekijöitä ja niihin liittyviä esteitä. Kortteinen ja Tuomikoski kuvasivat työttömien huono-osaisuutta, joka kasautuu helposti samoille ihmisille. Karjalainen ym. tuovat esille pitkäaikaistyöttömien kokemuksia hyvinvoinnista liittyen kuntouttavaan työtoimintaan. Kuntouttavaa työtoimintaa pidetään hyvänä ratkaisuna. Samoin Luhtaselan tutkimus kuvaa

osallisuuden rakentamista kuntouttavassa työtoiminnassa käyvien työttömien kohdalla. Tutkimuksessa todetaan, kuinka kuntouttava työtoiminta ei poista kaikkia esteitä työmarkkinoille pääsemiseksi. Eikä se poista myöskään rakenteellisen työttömyyden ongelmaa. Hult ym. tuovat esille työttömien omia kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista, arjen kokemusten ja tulevaisuuden näkemysten näkökulmasta. Kalliokoski on pitkäaikaistyöttömien miesten kokemuksia osallisuudestaan, kokemuksellisen ulottuvuuden kautta.

4 TUTKIMUSASETELMA

Tämä luku käsittelee alalukuja, joista ensimmäinen on kokemuksen ja elämänkulun tutkimus. Tässä luvussa esitän tutkimuskysymykset. Toisena alalukuna on tutkimuksen eettisyys ja luottavuus. Kolmantena alalukuna on tutkimuksen aineisto ja sen keruu. Lisäksi alalukuna on kuvatta analyysimenetelmä, joka on laadullinen sisällönanalyysi ja sen toteutustapa.

4.1 Kokemusten ja elämänkulun tutkimus

Tutkimuksessani tutkimusasetelman kannalta on tärkeä tutkia ihmisen elämänkulkua ja siihen liittyviä asioita. Tutkimuksessani on vain viisi haastateltavaa ja sen tähden haluan tutkia mahdollisimman tarkasti heidän elämänkulkuun ja siinä tapahtuvia heidän kokemuksia.

Elämänkulkua ohjaa aika ja paikka, jotka ovat osa elämää ja ihmisen tekemistä. Ne ovat läsnä eri ulkoisissa ympäristöissä tapahtuvissa muutoksissa. Eri ajat, menneet, nykyiset ja tulevat jäsentävät ihmisen henkilökohtaisia elämänkulkuja ja –tarinoita. Jokaisella ihmisellä on oma ainutlaatuinen elämänkulkunsa, omanlaisena koettuna ja elettyinä. Elämänkulkua raamittaa ympärillä oleva yhteiskunnallinen tilanne, aika ja paikka rakeenteellisine, materiaalisine ja kulttuurisine reunaehtoineen. Sukupolveksi kutsutaan suunnilleen samoihini aikoihin syntyneitä ihmisiä. Tähän liittyy aina historian aikana tapahtuneet yhteiset kokemukset, jolloin voidaan vasta puhua sukupolvista. Yhteiskunnallinen aikakausi vaikuttaa, ihmisen elämään ja elämänkulkuun. Voidaan puhua eri aikakauden sukupolvista. Yhteiskuntaluokat ja maantieteelliset paikat ja sukupuoli vaikuttavat ihmisen elämänkulkuun. Lisäksi ihmisen ikäkausilla (lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus) on merkitystä, miten ihmistä kohdellaan eri iässä. (Juhila 2018, 10-12, 22-24, 29.)

Länsimaisen käsityksen mukaan elämä on lineaarinen, ja se etenee vaiheittain prosessina ja siinä tulee vastaan erilaisia kehitystehtäviä ja -haasteita. Elämän jatkumo kätkee sisäänsä muuttumisen idean, joka perustuu lähinnä kehitysteorioihin. Lapsuuden ja nuoruuden nähdään olevan kypsytymisen ja kehittymisen aikaa. Jos ne etenevät odotetusti, saavutetaan aikuistuminen. Siinä voidaan hahmottaa useita eri vaihteita, kuten varhaisaikuisuus ja keski-ikäisyys. Aikuisuus on määritelty täysikasvuisuudeksi ja –ikäisyydeksi. Sen voidaan sanoa olevan täydellistymistä, eräänlaista lopullisuutta. Elämänsä kaaren loppupäätä, vanhuutta voidaan kuvata hiipumiseksi. (Juhila, 2008b, 88.)

Kulttuurinen jäsenyys ihmisen elämänkaaresta on väistämättä normatiivinen. Eri elämänvaiheet ja kasvutehtävät oletetaan menevän tietyllä tavalla, jossa on monenlaisia vaikeuksia, kilvoituksia ja kriisejä. Näistä vaiheista olisi selviydyttävä onnistuneesti maaliin. Voidaan sanoa elämän joko onnistuneen tai epäonnistuneen. Aikuisuuteen katsotaan liittyvän vahvasti aktiivinen työnteko. Lapsuuden ja nuoruuden katsotaan olevan (työ) elämään valmistautumista. Tosiasia kuitenkin on, ettei tämä toteudu läheskään kaikkien kohdalla. Kaikki eivät työllisty aikuisuuden kynnyksellä ja osa ihmistä jää työttömiksi aikuisiällä. Joidenkin kohdalla työttömyys tulee olemaan pitkäaikaista, jopa eläkeikään asti kestävä. Työttömät ihmiset eivät siis elä kulttuurisesti täyttä aikuisuuden kaarta. He eivät siten täytä vastuullisen kansalaisen kriteerejä ja ajautuvat riippuvaisiksi hyvinvointivaltion viimesijaisista etuusjärjestelmistä, kuten työttömyysturvasta ja mahdollisesta toimeentulotuesta. (Juhila, 2008b, 89, 94.) Juhila (2018, 30) kuvaa, kuinka siitä huolimatta, vaikka ihmisen elämänsä kehystävät monet yhteiskunnalliset reunaehdot, jokaisen elämä on siltäkin ainutlaatuinen, yksilöllisesti eletty ja koettu.

Haastattelemani henkilöt ovat, yksi keski-ikäinen ja muut vähän keski-ikästä ylittäneitä. Seuraavassa on tutkimus, jota kuvaan ei tosin ole Suomesta, mutta siinä on hyvin kuvattu elämänkaaren keskivaiheessa olevan ihmisen tilannetta. Lorraine Green (2012) viittaa tutkimuksessaan Hendryn ja Kloepin (2002) Uudessa-Seelannissa tekemään tutkimukseen. Tässä tutkimuksessa ei ole varsinaisesti tutkittu työttömiä ihmisiä, mutta siinä on tutkittu keski-ikäisiä ihmisiä. Tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että keski-ikäiset vanhemmat tukevat paljon nuoria aikuisia lapsiaan. Hendryn ja Kloepin (2002) mukaan keski-ikäiset kokevat monenlaisia paineita niin ajankäytöllisesti, kuin myös heidän omasta tilanteistaan johtuen. He tekevät itse usein pitkää työpäivää vastuullisissa työtehtävissä ja samalla tukevat niin nuoria kuin aikuisia lapsiaan kuin myös vanhempia sukulaisiaan. Nämä muut lähi-ihmiset voivat tarvita monenlaista taloudellista, henkistä ja fyysistä apua, tukea ja ylläpitoa. Siksi keski-ikäisistä käytetään toisinaan ilmaisua ”voileipä sukupolvi”. Tällaiset monesta suunnasta tulevat paineet korostuvat juuri lamassa tai heikommassa taloudellisessa tilanteessa, työttömyyden kasvaessa sekä eläkerahastojen arvon pienentyessä. Tiivistetysti voidaan sanoa, että tämä ”voileipä sukupolvi” yrittää huolehtia omista tarpeistaan, vaikka on samalla puristuksissa sekä lapsiltaan että vanhemmiltaan tulevien vaatimusten ja tarpeiden välissä. Tämä tuntuu pätevän erityisesti naisiin, jotka tosin tarjoavat useammin henkistä ja käytännön tukea kuin taloudellista tukea.

Green (2012) viittaa myös tutkimuksessaan toiseen Ganns & Silverstein (2006) tutkimukseen, joka on tehty Yhdysvalloissa, ja joka käsittelee keski-ikäisten antamaa tukea vanhemmilleen. Näiden tutkimusten mukaan monet fyysiset tekijät rajoittavat keski-ikäisiä, kuten menopaussi, voimien

väheneminen, uusien tilaisuuksien tai mahdollisuuksien väheneminen sekä jatkuvat velvollisuudet kuten esimerkiksi lapset. He näkevät keski-ään vaiheena, jolloin ihminen arvioi omaa tilannettaan ja päättää samalla, tyytyykö siihen mitä hänellä on, vai ottaako vastaan jotain uusia haasteita. Tyytyminen voi olla kyllä onnellinen tai tyydyttävä tilanne, jos yksilön oma vaatimustaso on matala (low demand), oli hänellä sitten korkea tai matala kontrolli omaan tilanteeseensa, (esimerkiksi työtilanteen suhteen). Jos taas yksilöllä oli korkea vaatimustaso tai suuria toiveita, mutta matala kontrolli omaan tilanteeseensa, tilanne voi olla epätydyttävä (onneton tyytyminen), mikä taas voi liiaksi kuluttaa yksilön resursseja. (Green, 2012, 156, 160, 172.)

Hyypä, Kiviniemi, Kukkola, Latomaa & Sandelin (2015) kuvaavat kokemuksen olevan ihmiselämän keskeinen osa ja se on läsnä kaiken aikaa. Sen kuvaaminen, erittely ja tutkiminen ovat osa jokaisen ihmisen arkea. Ihminen pystyy muistelemaan menneitä, kokemaan rikkaita elämyksiä tässä ja nyt sekä pystyy pohtimaan tulevaa. Kokemusta voidaan pitää ihmiselämän, taiteen ja myös tieteen viimeisiä suuria mysteerejä. Kokemus on filosofinen ja tieteellinen kysymys, mutta se on myös arkipäiväinen. Ihminen on syvästi tunteva, kokeva ja ajatteleva olento, joka pyrkii jäsentämään ja ymmärtämään kokemustaan ja antamaan sille merkityksiä. Samalla se ympäröi ja värittää ihmisen elämää, niin ulkoa kuin sisältäkin. Kokemusta pidetään keskeisenä osana ihmisen arkea ja sen jakamista pidetään tärkeänä osana sosiaalista vuorovaikutusta.

Vaarama, Siljander, Luoma & Meriläinen (2010, 127-128) mukaan koetun elämänlaadun tutkimus on yleistynyt parin viime vuosikymmenen aikana. Pohjoismaisella hyvinvointitutkimuksella on ollut tyypillistä lähestyä hyvinvointia yksilön tarpeiden ja niiden tyydyttämiseen käytettävissä olevien resurssien funktion mukaan, lisäksi siinä erotellaan objektiivisen ja subjektiivisen eli koetun hyvinvoinnin tutkimussuunnat. Viimeisten parin vuosikymmenen aikana on noussut voimistuneen koetun elämänlaadun tutkimuksen hyvinvointiteoreettisessa suuntauksessa huomio yksilön objektiivisten elinolojen ja subjektiivisen hyvinvoinnin väliseen vuorovaikutukseen. Vaarama (2010) ym. ovat todenneet, ettei varsinaisesti elämänlaadusta ole yhtä yleismääritelmää, mutta suurin osa tutkijoista sisällyttää siihen samantyyppisiä tekijöitä, kuten aineellinen hyvinvointi, läheissuhteet, terveys ja toimintakyky, psyykinen, emotionaalinen ja kognitiivinen hyvinvointi sekä käsityksen itsestä.

Vaarama ym. (2010) ovat ottaneet esimerkeiksi David Felce ja Jonathan Perryn (1997) määrittelemät elämänlaadun keskeiset osa-alueet, joita ovat fyysinen, aineellinen, sosiaalinen, emotionaalinen ja tuottavan hyvinvoinnin, ja heidän mukaansa yksilön arvoa elämänlaadustaan määräytyy ihmisten objektiivisten elinolojensa ja subjektiivisen arvionsa funktiona. Lisäksi Ruut Veenhoven (2010) puhuu ”elämän neljästä laadusta” jolla hän tarkoittaa ”elinolojen laatua, sisäisten

voimavarojen laatua, elämän merkityksellisyyttä ja hyödyksi olemisen tunnetta.” Näitä määritelmiä yhdistää, se että kaikkiin sisältyy fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset ja elinympäristöön sekä elinoloihin liittyvät asiat. Veenhovenin mukaan tätä voisi verrata Allardtin (1980) ”having, loving, being” teoriaan. Käsitteet elämänlaatu, elämään tyytyväisyys ja koettu hyvinvointi, näitä käytetään toistensa synonyymeinä. WHO:n määritelmän mukaan elämänlaadussa on kyse ”yksilön arvioista elämästään, siinä kulttuuri- ja arvokontekstissa, jossa hän elää, ja suhteessa hänen omiin päämääriinsä, odotuksiinsa, arvoihinsa ja muihin hänelle merkityksellisiin asioihin. Kyseessä on siis laaja-alainen käsite.” (Emt., 127-128.)

Olen kuvannut edellä olevissa kappaleissa elämäntulkun liittyviä tutkimuksia. Tässä tutkimuksessa kontekstina on ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta. Tutkin erään keskisuomalaisen kuntayhtymän (muutettu tunnistamattomaksi) ryhmämuotoisessa kuntouttavassa työtoiminnassa käyvien pitkäaikaistyöttömien omia kokemuksia aktivointitoimenpiteistä eli aktivointisuunnitelman ja kuntouttavan työtoiminnan osallisuuden merkityksistä. Haastateltavien suorat lainaukset on muutettu, niin ettei niistä tunnista paikkakunnan murretta. Valitsin tutkittavaksi sellaisia asiakkaita, jotka lukeutuivat pitkäaikaistyöttömiin ja heillä oli pidempiaikainen työttömyyshistoria takanaan ja jotka olivat käyneet jo jonkin aikaa kuntouttavassa työtoiminnan ryhmässä. Kuntayhtymässä on meneillään useita erilaisia kuntouttavan työtoiminnan ryhmiä ja pyrin valitsemaan tutkittavaksi eri ryhmissä käyviä asiakkaita. Näin sain monipuolisemman ja rikkaamman tutkimusaineiston. Kuntouttavaa työtoimintaa järjestettiin erityyppisinä ryhmätoimintoina, eri teemoineen ja tavoitteineen. Esimerkiksi miesten ryhmiä, naisten ryhmiä ja erilaisia sekaryhmiä. Tutkimuksen haastateltavat kävivät; Yksi (1) miesten ryhmässä, yksi (1) naistenryhmässä ja kolme (3) Suunta-workshop eli Nonstop –ryhmässä. Tämä ryhmän teemana on elämänhallinta ja terveys. Ryhmä suunnattu sellaisille työttömille, joiden tarkoituksena oli ohjautua heille paremmin soveltuvaan kuntouttavaan työtoiminnan ryhmään tai muuhun toimenpiteeseen. Haastattelin viittä eri työtöntä ryhmässä kävijöitä, koska halusin tutkia ja perehtyä mahdollisimman syvällisesti, jokaisen omaan pitkäaikaistyöttömän tarinaan.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten pitkäaikaistyöttömät kuvaavat hyvinvointiaan ja osallisuuttaan osana elämäntulkuaan?
2. Millainen merkitys aktivointisuunnitelmalla ja kuntouttavalla työtoiminnalla on työttömän elämäntulkussa?

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia kunnan aktivointitoimenpiteissä olevien työttömien kokemuskätkökulmaa omasta hyvinvoinnistaan, arjestaan ja osallisuudestaan. Tavoitteena on saada

tietoa, millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on heidän elämänsä elämässä. Tutkimuksen tavoitteena on saada mahdollisimman hyvin esille asiakkaan oma ääni eli heidän subjektiivinen kokemuksensa. Tämä on tärkeä aihe sosiaalityön kannalta, että voimme ymmärtää ja toimia paremmin pitkäaikaistyöttömien kanssa työskennellessä. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna, aihetta on tärkeä tutkia koska pitkäaikaistyöttömyyttä pitäisi pyrkiä ennaltaehkäisemään. Samalla tutkimusten kautta on mahdollista löytää työttömille sopivampia arjen hyvinvoinnin kannalta olevia toimenpiteitä.

4.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019, 7) on laatinut yleiset eettiset periaatteet. Jonka mukaan tutkija kunnioittaa tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Samoin tutkija kunnioittaa aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä sekä luonnon monimuotoisuutta. Lisäksi tutkija toteuttaa tutkimuksensa siten, ettei tutkimuksesta aiheudu tutkimuksen kohteina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja. Eskola & Suorannan (2014, 94) mukaan tutkimusta tehdessä luottamus on tutkimushaastattelussa avainasemassa. Haastattelun tulos ja sen anti riippuen siitä, miten haastattelija saavuttaa haastateltavan luottamuksen. Haastattelijan merkitys on siis tärkeä osa sosiaalista vuorovaikutusprosessia.

Haastattelut tapahtuvat ryhmämuotoisessa kuntouttavassa työtoiminnassa käyvien asiakkaiden omalla suostumuksella. Kysyin haastateltavilta ennen haastattelua vielä uudelleen suullisesti haastattelulupa ja samalla kerroin tunnistetietojen häivyttämisestä, ennen tutkimustuloksia. Kerroin nauhoittavani haastattelut. Tutkimuksen aineistoa käsitellään kunnioittaen. Tutkijana sitoudun säilyttämään aineiston muiden ulottumattomissa sekä analysointivaiheessa tunnistetietojen häivytyksenä, ettei kenenkään henkilöllisyyttä voisi tunnistaa. Litteroinnin jälkeen nauhuri tyhjennetään. Kun tutkimus on tehty ja aineisto jäänyt tarpeettomaksi, se luonnollisesti hävitetään.

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana pidetään sitä, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Tutkija on siis pääasiallinen tutkimuksen luotettavuuden takaaja. Tutkimusta tehdessä luottamus on tutkimushaastattelussa avainasemassa. Haastattelun tulos ja sen anti riippuvat siitä, miten haastattelija saavuttaa haastateltavan luottamuksen. Haastattelijan merkitys on siis tärkeä osa sosiaalista vuorovaikutusprosessia (Eskola & Suoranta, 2014, 211.) Haastattelijana pyrin olemaan rauhallinen ja johdonmukainen, joka vaikuttaa haastattelujen onnistumisen kulkuun. Osalla haastateltavia on pientä alkujännitystä, joka häviää haastattelun edetessä. Keskustelun kulku eteni

vapautuneesti ja haastateltavat puhuvat yllättävän avoimesti omista, vaikeistakin asioistaan. Haastattelijana minulle tuli sellainen tunne, että näiden työttömien mielipiteitä ei oltu hetkeen kuultu.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 149) nostavat esille tutkimuksen sisäisen johdonmukaisuuden, yhdeksi luotettavan tutkimuksen kriteeriksi. Tämä konkretisoituu tutkimusraportin argumentoinnissa, kuten siinä millaisia lähteitä tutkija on käyttänyt. Tutkimuksen luotettavuuden yksi ulottuvuus on eettisyys, joka koskee myös tutkimuksen laatua. Tässä tutkimuksessa pyrin tutkimuksen sisäiseen johdonmukaisuuteen. Lähteitä olen pyrkinyt käyttämään monipuolisesti. Tutkimuksen raportoinnissa kunnioitetaan tutkimukseen osallistuvien anonymiteettiä ja ihmisyyttä. Tutkimuspaikkakuntaa ei tuoda tutkimusraportissa esille. Samoin haastateltavien nimet muutetaan ja murre sanat muutetaan tunnistamattomiksi tulosteessa olevissa esimerkeissä. Haastateltavien tunnistettavuuden ehkäisemiseksi tätä tutkimusta ei julkaista Internetissä aineiston pienuudesta johtuen. Tässä tutkimuksessa haastateltavien lukumäärä on pieni eli vain viisi henkilöä. Tutkimus tuo esille näiden työttömien henkilöiden elämänkulussa tapahtuvia omia kokemuksia. Tavoitteena ei ole tuoda esiin pitkäaikaistyöttömiin henkilöihin kohdistuvia yleistyksiä.

4.3 Tutkimuksen aineisto ja sen keruu

Tutkimuksenaineistona ovat kuntouttavassa työtoiminnassa olevien pitkäaikaistyöttömien haastattelut. Aineistonkeruu tapahtui kaksivaiheisesti ja koostui kuntouttavassa työtoiminnassa olevien asiakkaiden haastatteluista ja heidän oman elämänjanan piirtämisestä. Toteutin haastattelut yksilöhaastatteluna viidelle työttömälle, jotka olivat parhaillaan ryhmämuotoisessa kuntouttavassa työtoiminnassa. Haastatteluun valittiin erilaisissa kuntouttavissa työtoimintaryhmissä käyviä henkilöitä, jotka suostuivat vapaaehtoisesti haastateltavaksi. Haastattelu tapahtui konkreettisesti ryhmätoiminnan aikana tai asiakkaan kanssa erikseen sovitussa paikassa tiettyinä aikana.

Tutkimuksessa haastateltavat valittiin sen perusteella, että he olivat olleet pitkään työttöminä ja sen perusteella siirtyneet kuntouttavaan työtoimintaan. Halusin tutkia erityisesti ryhmämuotoisessa kuntouttavassa työtoiminnassa kävijöitä. Päätin haastatella viittä (5) eri henkilöä. Otin yhteyttä haastateltaviin soittamalla kuntouttavan työtoimintaryhmän vetäjiin ja pyysin heitä tiedustelemaan ryhmäläisiltään, löytyisikö ryhmäläisistä haastatteluun kiinnostuneita vapaaehtoisia henkilöitä. Sen jälkeen kävin vielä myöhemmin itse ryhmässä ja tiedustelin mahdollisia haastatteluun osallistujia. Kerroin heille mitä haastattelu sisältää, mitä se koskee, miten se tapahtuu ja miten tutkimuksessa

haasteltavien henkilöllisyys peitetään. Sen jälkeen sovimme haastateltavien kanssa tapaamisajat ja -paikat.

Tämän aineiston keruun metodiksi valitsin haastattelun, koska sillä tavalla saan parhaiten kuuluviin työttömän oman äänen, heidän elämänkulussaan. Teemahaastattelu näytti olevan oikein sopiva menetelmä. Haastattelussa oli selkeä runko, jonka mukaan haastattelu eteni loogisessa järjestyksessä. Lisäksi haastattelun yhteydessä käyttämäni toiminnallinen menetelmä eli haastateltavien oma piirtämä elämänjanapiirros toi haastatteluun vielä omanlaistaan lisäsyvyyttä. Haastattelumenetelmää käyttäessä oli joustavuutta ja mahdollisuus palata tarvittaessa tarkentamaan kysymyksiä. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 85) pitävät haastattelun etuna ennen kaikkea joustavuutta. ”Tarvittaessa haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista mahdollisia väärinkäsityksiä, selventää ilmauksia ja käydä samalla keskustelua haastateltavan kanssa.” Haastattelussa on mahdollisuus myös joustavuuteen kysymysten järjestyksessä, joita on mahdollista tarvittaessa muuttaa. Tärkeintä on kuitenkin saada tietoa mahdollisimman paljon halutusta tutkittavasta asiasta.

Aineistonkeruu tapahtui haastattelemalla työttömiä yksilöhaastatteluin työtoimintapäivän aikana. Haastatteluista yksi tapahtui työtoimintapaikassa erillisessä työntekijän toimistohuoneessa. Loput neljä haastattelua tapahtuivat eri paikassa, eli kaupungin sosiaalitoimistossa. Haastattelut toteutettiin teemahaastattelua käyttäen. Lisäksi haasteltavat piirsivät oman elämänjanansa, joka tapahtui pääasiassa haastattelun lopuksi, näin koostaen koko haastattelun. Haastattelujen nauhoitukset varmistettiin testaamalla nauhoituskoneen toimivuus etukäteen. Vain kaksi haastateltavaa jännitti haastattelussa käytettävää nauhuria. Haastattelussa joidenkin kohdalla oli aluksi huomattavissa olevaa jännittämistä, mutta hyvin nopeasti se muuttui rennoksi vuoropuheluksi. Keskustelua käytiin läpi eri haastatteluteemojen mukaan. Välillä jouduttiin tarkentamaan kysymyksiä ja kysymysten merkityksiä. Haastattelujen kestot olivat keskimäärin tunnin mittaisia. Lyhin haastattelu kesti puoli tuntia ja pisin lähes kaksi tuntia. Kaikki nauhoitukset onnistuivat. Litteroin haastattelut, käyttämällä sanatarkkaa litteraatiota. Kirjoitin haastattelut sanatarkasti minun haastattelijan ja haastateltavan välisestä puheesta. Kirjoitin kaiken sellaisenaan, kuin se tapahtui eli täysin puhekielisenä, toistoineen ja omine murteineen. Haastattelijana, kirjoitin omat puheeni eri fontilla, kuin haasteltavan, joka helpotti myöhemmin analyysia tehdessä.

Hirsjärvi, Remes ja Sarajärvi (2009, 208) toteavat, että ”teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Haastattelun aihepiirit ja teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat.” Tutkimuksessani teemahaastattelu on mitä sopivin

aineistokeruutapa, koska siinä voidaan joustavasti käyttää haastattelukysymyksiä yhdistettynä elämänjanapiirroksen tekemiseen.

Haastattelut olivat eri teemoihin painottuvia dialogisia keskusteluja. Haastattelun yhteydessä asiakas piirsi oman elämänjansansa. Pyrin elämänjanan piirtämisellä tukemaan ja syventämään haastattelua sekä konkretisoimaan asiakkaan omassa elämänsä tapahtuvia kokemuksia. Asiakas piirsi elämänjanaan, oman menneen historiansa kohokohdat ja elämän vaikeat tapahtumat. Tällä tavalla saatiin työttömän elämänsä, hänelle tärkeät tapahtumat esiin. Elämänjana piirroksen teemoina olivat: koulutus, työ – työttömyys. Käyttäen elämänjanaa, on mahdollista tuottaa haastattelutilanteessa vapaamuotoisempaa keskustelua, kuin kysymys-vastaus-formaatti välttämättä muuten mahdollistaisi ja näin voidaan päästä syvällisempään keskusteludialogiin työttömän kanssa.

Elämänjanapiirrosten painopisteenä olivat koulutus, työ – työttömyys. Elämänjanapiirrosten analysointi tapahtui niin, että kirjoitin jokaisen haastateltavan piirroksissa esiintyvät asiat jaottelemaan ne ensin kahteen ryhmään. Eli elämän kohokohdat (kuvaavat elämässä tapahtuneita hyviä asioita) ja elämän vaikeat kohdat (kuvaavat elämässä tapahtuneita huonoja asioita). Elämänjanapiirroksien ja niissä tapahtuvat keskustelut etenivät kronologisessa järjestyksessä vasemmalta oikealle vaakasuorana viivana. Piirroksissa nostettiin pystysuorana viivan nousuina elämän kohokohdat ja laskuina piirroksien vaikeat kohdat. Elämänjanan teemaksi ja aihealueeksi annettiin haastattelussa koulutus, työ – työttömyys, joita toivottiin piirroksessa piirtäjän nostavan esille. Piirroksen aihealueen toivoin helpottavan piirtäjiä luomaan oman piirroksensa. Elämänjanapiirroksien toimivat siten haastattelun apuvälineinä. Piirroksista voisi todeta sen, että ne nostavat haastattelussa paremmin esiin haastateltavat henkilöt yksilöinä ja kuvaavan paremmin heidän elämänsä.

Tarkoituksena oli, että haastateltavat piirtäisivät elämänjanapiirrosta yhtä aikaa haastattelun rinnalla. Janaa toteuttaminen oli kuitenkin hankalaa samanaikaisesti haastattelujen kanssa. Haastattelut onnistuivat olemaan jo riittävän syvällisiä erilaisine teemoineen. Elämänjanapiirros kokosi tiivistetysti jokaisen henkilön elämänsä, kuvaten heidän tärkeimmät elämän tapahtumansa, kuitenkin rajaten sen tiettyihin teemoihin. Näin jana ja haastattelu täydensivät mukavasti toisiaan, niiden muodostaessa työttömien erilaisia elämäntarinoita. Elämänjanapiirroksien olivat henkilökohtaisempia, enemmän omaa työttömän historiaa kuvaavampia. Nauhoittaminen tapahtui koko ajan myös piirroksien aikana. Kun analysoin myöhemmin piirroksia, oli haastateltavan elämänjanaa koskevalla kertomuksella tärkeä merkitys tutkimuksessa.

Ajallisesti tutkimus oli suunniteltu kestävän vuoden verran haastatteluista. Haastattelut tein kevättalvella 2017 kuukauden sisällä. Tutkimuksen teko viivästy ja samalla alkuperäinen tutkimus muutti muotoaan. Alun perin fokuksena oli kapeampi näkökulma eli pitkäaikaistyöttömien kokemukset työvoimapolitiittisista toimenpiteistä ja kuntouttavasta työtoiminnasta. Lopullisesti tutkimus laajeni enemmän pitkäaikaistyöttömien kokemuksiin omasta hyvinvoinnistaan ja osallisuudestaan työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin eli aktivointisuunnitelmaan ja ryhmämuotoiseen kuntouttavaan työtoimintaan.

Haastattelut tapahtuivat kuntouttavassa ryhmätyötoiminnassa kävijöille. Kunnan ja ERS- rahaston avulla järjestämiä kuntouttavan työtoiminnan ryhmiä oli haastatteluhetkellä (2017) tematiikaltaan erilaisia. Ryhmät olivat suunnattu erilaisilla teemoilla työttömille sopiviksi. Ryhmiä olivat elämänhallinta & terveys, Turom-ryhmä, nuorten ryhmiä, naisten ryhmä, romaninaisten ryhmä, miesten ryhmiä, miesten ryhmä, joka oli suunnattu työelämään, rempparyhmä ja Suunta-workshop -ryhmä eli Nonstop-ryhmässä, joka on nopeatempoinen ”läpikulkupaikka”, josta siirrytään johonkin varsinaiseen ryhmään. Eri ryhmien vetäjät olivat koulutukseltaan ammattikorkeakoulun käyneitä sosionomeja.

Haastateltavia oli kaikkiaan viisi (5), joista yksi oli mies ja neljä naista. Haastateltavien nimet on muutettu, lisäksi nimien perään haastateltavien iän. (Heikki 47v., Kaisa 45v., Eila 56v., Liisa 33v. ja Maria 56v.). Haastateltavat henkilöt oli kerätty kolmesta erilaisesta ryhmästä. Heikki kävi miestenryhmässä, Kaisa kävi naistenryhmässä, Liisa kävi naisten ompeluryhmässä ja sen lisäksi Suunta-workshop -ryhmä eli Nonstop-ryhmässä. Tässä ryhmässä kävivät myös Eila ja Maria. Suunta-workshop -ryhmä oltiin vain kolme kuukautta. Tästä ryhmästä siirryttiin joko johonkin seuraavaan ryhmään tai muihin aktivointiin liittyviin toimenpiteisiin. Haastattelemani Suunta-workshop-ryhmässä kävijät, olivat olleet luonnollisesti vähemmän aikaa tässä ryhmässä. Useimmat heistä olivat käyneet jo aiemmin, joko ryhmämuotoisessa kuntouttavassa työtoiminnassa tai sitten olivat olleet yksilökohtaisessa kuntouttavassa työtoiminnassa.

4.4 Analyysimenetelmänä laadullinen sisällönanalyysi ja sen toteutus

Alasuutarin (2011) mukaan laadullinen analyysi voidaan jakaa kahteen vaiheeseen, eli havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Tällaisen erottelun voi tehdä vain analyttisesti ja ne nivoutuvat käytännössä aina toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä voidaan erottaa aineiston tarkastelun tietystä teoreettis metodologisesta näkökulmasta. Silloin kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksen asettelun kannalta ”olennaista”, vaikka tutkimuksen aineistoa voisi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Sen jälkeen

havaintomäärää vielä karsitaan yhdistelemällä havaintoja, etsien havaintojen yhteisiä piirteitä, nimittäjiä tai muotoilemalla sääntö, joka tältä osin pätee koko aineistoon. (Alasuutari, 2011, 39-40.)

Käytin tämän aineiston analysoinnissa teorialähtöistä sisällönanalyysiä laadullisena tutkimusmenetelmänä. Tuomi & Sarajärvi (2018) mukaan sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Laadullisessa tutkimuksessa löytyy monia mielenkiintoisia aiheita, joista on hyvä rajata tarkka, kapea ilmiö, koska kaikkia asioita ei voida tutkia ja tutkimus voi levitä liikaa. On muistettava, mistä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita, tämä näkyy tutkimuksen tarkoituksesta ja tutkimusongelmasta. On huomioitava näiden pysyminen linjassa raportoinnin kanssa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 91-93.)

Aineistoon sanatarkasti litteroidut tekstit on muutettu tekstissä murteen vuoksi puhekielestä kirjoituskieleksi. Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen aloitin analyysin tekemisen. Ensin kävin läpi aineiston haastatteluissa käytettyjen teemojen mukaisesti. Eskolan & Suorannan (2008, 151) mukaan nämä muodostavat jo eräänlaisen jäsenyyksen, josta oli hyvä aloittaa ja joka mahdollisti koko tutkimusaineiston läpikäymisen. Aineiston lukeminen teemoittain helpottaa ja aineiston käsittelystä tulee kiinnostavampaa. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 224) ilmaisevat, että laadullista analyysiä ja päätelmien tekojen analyysitavat voidaan jakaa selittämiseen tai ymmärtämiseen. Tässä tutkimuksessa käytetään ymmärtämiseen pyrkivää lähestymistapaa.

Kävin läpi aineistoa systemaattisesti teemoittelemalla, käyttäen värikyniä ja ryhmitellen vastaukset aina samankaltaisiin teemoihin liittyviin asioihin. Merkkasin eri värein, aina saman tyyppiset lauseet, jotka kuvasivat tässä tutkimuksessa käyttämiäni hyvinvoinnin teoriaan liittyviä teemoja. Tarkistin vielä toisen kerran nämä samat asiat, koska se on tärkeää, että tulee mahdollisimman tarkka kuvaus haastateltavien omasta kertomuksesta. Huomasin, että osa vastauksista löytyy jonkun toisen teeman kysymyksen alta, joten värikynien käyttö helpotti löytämään oikeat kohdat eri teemojen alta. Pelkistin ilmauksia ja käytin alaluokkia. Jaottelin ensin hyvinvoinnin kokemukset positiivisiin ja negatiivisiin asioihin. Myöhemmin otin teoriapohjaksi Allardtin teorian, lisäten Niemelän (2009) ja näin sain jaoteltua ja mukautettua eri teemoihin liittyvät vastaukset. Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien mukaisesti analysoimalla haastateltavien kuvaamat hyvinvointiin liittyvät kertomukset, hyvinvointia tuottaviin ja hyvinvoinnin vajeisiin. Työttömän aktivointiin liittyvät toimenpiteet eli aktivointisuunnitelmaan ja kuntouttavaan työtoimintaan liittyvät asiat analysoin Niemelän teoreettisiin näkökulmiin peilaten. Työttömän aktivointiin liittyvä haastatteluaineiston analysointi tapahtui pelkistämällä aineiston tulokset taulukkomuotoon (taulukko 3) sisällönanalyysin keinoin. Kokosin aineistosta taulukkoon tärkeimmät teemat, jaotellen

ne hyvinvointia tuottaviin kokemuksiin ja hyvinvointia ja osallisuutta heikentäviin kokemuksiin. Lisäksi taulukossa nostettiin esiin haastateltavien omat kehittämissuhteudet.

5 HYVINVOINNIN KOKEMUKSET TYÖTTÖMÄN ELÄMÄNKULUSSA

Tässä kappaleessa tuon esiin tutkimustuloksia, haastateltavien kuvaamista hyvinvoinnin kokemuksistaan omassa elämänsä elämässä. Olen jakanut alaluvut Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien mukaisesti. Ensiksi aineellisen elintason ulottuvuudet, toiseksi sosiaaliset suhteet ja kolmanneksi itsensä toteuttaminen. Alalukujen alussa olen aina kuvannut tarkemmin näitä eri ulottuvuuksia.

5.1 Aineellisen elintason ulottuvuus

Tässä alaluvussa hyödynän analyysissä Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Aineellinen elintaso koostuu; tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus ja terveys. Omissa haastatteluisissa, näihin hyvinvoinnin alueisiin liittyvät kysymykset olivat teemoina; taustatiedot, tiedot työurasta ja työttömyydestä, ennen kuntouttavaa työtoimintaa tapahtuneet työvoimapoliittiset toimenpiteet sekä kysymykset hyvinvointiteemoihin liittyen terveys kysymyksiin.

Allardtin (1976) mukaan elintaso rakentavat osatekijät sisältävät; tulot, asumistason, työllisyyden, koulutuksen ja terveyden. Elintason osatekijät ovat ensisijaisia ja perustavia hyvinvoinnin muodostavia arvoja. Alhainen elintaso taas vaikuttaa ihmisen koko käyttäytymiseen ja sosiaaliseen verkostoon. Tulot ovat tärkeämpiä resursseja, jotka vaikuttavat ihmisen elintasoon ja mahdollistavat hyvien asioiden hankkimisen ja saavuttamisen ja, jolla voi ohjailla omia elinehtojaan. Allardtin (1976) mukaan elintasotutkimuksissa tulot ovat keskeinen osatekijä, johon voidaan vaikuttaa yhteiskunnan toimenpiteillä. (Emt., 41,50, 121-141.)

Saari (2015) on tutkinut suomalaisten käsityksiä köyhyyden syistä. Saaren mukaan köyhyyden syistä ovat eniten vaikuttaneet yhteiskunnallisissa tekijöissä työttömyys, asumiskustannukset, alhainen palkkataso ja alhainen etuustaso. Yksilöllisissä tekijöissä ovat vaikuttaneet erilaiset addiktiot (esim. alkoholi), heikko terveys, koulutuksen puute ja eläminen yli varojensa. (Saari 2015, 102-103.)

Tulot

Tulot ja varallisuus ovat kaikilla haastateltavilla heikkoja, ja tämä tuottaa hyvinvoinnin vajetta. Ainostaan Kaisalla on varsinaista pientä palkkatuloa ja siihen sovellettua työmarkkinatukea. Liisalla on puoliso, joka käy pienipalkkaisessa työssä. Muuten heidän kaikkien tulojensa koostuvat

työttömyysturvasta, osittaisesta työttömyysturvasta ja kuntouttavan työtoiminnan päiviltä saamasta yhdeksän euron lisäkorvauksesta sekä mahdollisista matkakorvauksista. Näiden lisäksi kaikki saavat asumiseensa asumistukea. Lisäksi jokainen heistä on anonut jossain vaiheessa elämää Kelan perustoimeentulotukea. Sen lisäksi vielä osa haastateltavia on hakenut sosiaalitoimen kautta harkinnanvaraisesti myönnettävää ehkäisevää tai täydentävää toimeentulotukea.

Seuraavassa on Liisan, Heikin ja Marian kuvaamia kokemuksia heidän taloudellisesta tilanteestaan.

Ei pärjää. Se on niin hassua. Sitten pärjäis jos mieskin olisi työtön. Sitten jos mies jäis työttömäksi, kaikki tuet nousisi. Eikö oo hassua? [...] Ainut tämä taloudellinen ahdinko. Se on ihan niin kuin järkyttävä. Vuokra ja mun raha ja miehen raha. Niin ja muut laskut. Ei vain niin kuin pärjää. (Liisa 33v.)

Siis, mulla ei piisaa kuukautta rahat ja nyt mulla on jäänyt rästiin. Se johtuu siitä, että lähti multakin mopo käsistä. [...] Aina pitää olla rahaa, jos aikoo päästä jonnekin, kukaan ei ilmaiseksi kuskaa. [...] Ja tuota kun oli rahaa, oli enemmän. Enemmän esimerkiksi käytiin kaverin kans, joka lauantai syömässä ravntolassa. (Heikki 47v.)

Mulle ei koskaan raha ratkaise. Mä oon elänyt sellaisiakin vuosia, että mulle ei ole tullut yhtään mitään. Äiti antoi vähän, jos tarvin... Miksi pitäisi olla niin prameaa? Mä haluaisin itse kehittää ja tehdä. Tietoa pitää olla, Se on tärkeää. [...] Mä tarvitsisin uudet silmälasit. Sitä oon miettinyt, jotta miten tuon rahan kanssa? Joku sanoi, ota lainaa. Mä en ole sellainen sitten joka... Mä ihmettelen, kun jotkut ottavat lainaa. Mä oon sitä mieltä ja että oon pyrkinyt siihen, että ensin hankitaan varat ja sitten vasta hankitaan. (Maria 56v.)

Taloudellisen tilanteen kokemukset ovat kaikilla jollain tavalla hyvinvointia heikentäviä eli siinä on hyvinvoinnin vajeita. Liisan kokemus pienituloisen puolison kanssa elämisestä niukasti on se, että yhteiskunnan tulonsiirroilla eläminen olisi taloudellisesti kannattavampaa. Liisa toteaa, kuinka vuokra menoina ja muut laskut päälle, suhteutettuna heidän perheen tuloihinsa eivät riitä, niin että tuloilla pärjäisi. Heikki kuvaa omaa tilannettaan, kuinka hän on velkaantunut ja taloudellisesti tiukoilla, syyttäen asiasta itseään. Vain Maria kertoi olevansa tyytyväinen taloudelliseen tilanteeseensa. Tosin hänen vastauksensa sisälsi ristiriitaisuutta. Maria on tottunut elämään koko elämänsä niukasti. Hän elää säästeliäästi ja kertoo muiden asioiden merkitsevän rahaa enemmän. Kuitenkin ongelmia tulee esiin siinä vaiheessa, kun täytyy hankkia jotain kalliimpaa, kuten silmälasit. Tällöin voidaan todeta taloudellisen niukkuuden vaikuttavan heikentävästi haasteltavien hyvinvointiin. Mitään ylimääräisiä ja yllättäviä menoja ei saa tulla, että talous pysyy vakaana.

Hyvinvoinnin kokemuksena voidaan tämän tutkimuksen mukaan todeta, kuten Saari ym. (2020, 17) ovat todenneet, että alhainen elintaso voi vaikuttaa alhaisempaan hyvinvointiin. Haastateltavia

voidaan pitää huono-osaisina, jotka joutuvat elämään viimesijaisella turvalla ja siten joutuvat pinnistelemaan tulojen ja menojen keskinäisessä suhteessa. Pitkään jatkunut työttömyys ja sen seurauksena tulojen jatkuva niukkuus näyttävän aiheuttavan taloudellisesta ahdinkoa, joka vaikuttaa jokapäiväiseen elämään hyvinvointia heikentävästi. Sosiaali- ja terveysministeriön (2021b; 2021c) mukaan asumistasoon liittyvät asumiskustannukset ja vastaavasti tulojen suhde niihin, ovat yhteiskunnassamme määritelty lainsäädännöllä ja Kelan myöntämä asumistuki on suhteutettu kohtuullisiin vuokramenoihin, niin että ne pitäisi kattaa jonkinlaiset edellytykset elämiseen. Todettakoon, haastattelemieni työttömien henkilöiden kohdalla, että pitkään jatkunut työttömyys aiheuttaa elämistä minimitoimeentulolla.

Juhila (2018, 209-211) mukaan Suomi lukeutuu pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin, jolloin verotuksellisin keinoin, tulonsiirtoin sekä kaikille kansalaisille kuuluvilla sosiaali- ja terveyspalveluilla pyritään tasaamaan kansalaisten välisiä toimeentulo- ja muita hyvinvointieroja. Näistä kaikista huolimatta Suomessa on paljon ihmisiä, jotka elävät pelkän Kelan myöntämän perusturva varassa. Perusturvan varassa eläminen ei aina riitä takaamaan kohtuullisena pidettyä vähimmäiskulutuksen takaavaa minimibudjettia, jolloin sitä voidaan pitää todellisena köyhyytenä. Osa ihmisistä elää pitkittyneessä köyhyydessä tai köyhyyden kierteessä. Pitkittyntä köyhyyttä selittää parhaiten pitkäaikaistyöttömyys, samoin sille voi altistaa myös pitkäaikaissairaudet ja erilaiset vaikea-asteiset vammat. Ala-Kauhaluoma ym. (2004, 122) kuvaavat työttömien taloudellista niukkuutta, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat elävät pääasiassa työmarkkinatuella tai toimeentulotuella (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 1§), joten asiakkaiden toimeentulo suhteessa väestön keskimääräiseen toimeentuloon on niukkaa.

Asumistaso

Asumistason mittauksessa huomioidaan tilataso, joka perustuu henkilöiden lukumäärään aina huonetta kohti. Samoin varustetaso, joka ensi sijassa tarkoittaa standardivarustusta, johon kuuluvat vesijohto, viemäriä, wc:tä ja muita varusteita. Lisäksi asumistasoon vaikuttavat asumiskustannukset ja vastaavasti tulojen suhde sekä asuntoon jonottavien määrä. Asunnon lisäksi myös asuinympäristöllä ja tilalla on vaikutusta. (Allardt, 1976, 123-125.)

Kaikki haastateltavat asuvat vuokralla. Neljä viidestä asuu kunnan tai kaupungin vuokra-asunnoissa. Vain Eila asuu vanhassa lapsuuden kotitalossaan. Nykyisin kaikissa kuntien ja kaupunkien vuokra-asuntojen varustetaso on standardivarustettuja. Huomioitavaa on, että Allardtin tutkimus on vuodelta 1976, jolloin asuntojen standardivarusteet eivät vielä välttämättä olleet silloin

itsestänselvyys. Tästä näkökulmasta katsottuna asumistason voidaan katsoa yleisesti nostaneen kansalaisten yleistason hyvinvointia.

Haastattelujen kysymyksissä ei varsinaisesti kysytty tarkemmin asumiseen liittyviä suunnitelmia tai unelmia asumisesta ja kodista. Haastattelemillani pitkäaikaistyöttömillä näyttäisi olevan lähes mahdotonta saavuttaa sellaista tilannetta elämässään, että he voisivat joskus hankkia oman asunnon, ellei sitten elämässä ja tuloissa tapahdu sellaisia muutoksia, jotka edesauttavat tätä asiaa. Liisa on ainut, joka kertoo, kuinka heidän perheellään oli haaveena saada tulevaisuudessa oma asunto.

Haastatteluista ei käy ilmi, ovatko asunnot haastateltavien mielestään sopivan kokoisia. Hyvinvointiin ei tarvitse välttämättä vaikuttaa se, asuuko omistusasunnossa vai vuokralla, vaan asumiseen liittyvät puitteet. Seuraavassa on Marian poikkeuksellinen kokemus siitä, kuinka hän on ensin asunut vuosia äidin kanssa samassa taloudessa ja toiminut samalla äitinsä omaishoitaja. Äidin päästyä vihdoon vanhainkotiin tilanteeseen tuli muutos. Maria kertoo miltä tuntuu, kun pääsee muuttamaan ensimmäisen kerran elämässään itsenäisesti omaan vuokra-asuntoon.

Se oli niin ihana ja valtava asia, kun pääsin omaan (vuokra) asuntoon. Mä en oo edes vuokratämpässä ollut koskaan. Se oli mulle niin, Mä en meinannut uskoa sitä, ennen kuin se oli mulla paperilla. [...] Mä olin 50 vuotta täyttänyt. (Maria 56v.)

Maria kuvaus ja kokemus hyvinvoinnista asumisen tasossa on erittäin tyytyväinen, koska hän ei ollut aiemmin vielä asunut yksin. Muiden haastateltavien kohdalla ei tullut ilmi asumisen tasoon liittyviä kokemuksia näin selkeästi.

Työllisyys (työttömyys)

Allardt (1976) viittaa Kari Grönin (1973) analyysiin, jonka mukaan työnteko palvelee joko välittömästi tai välillisesti kaikkia Maslowin teorian viittä perustarveryhmää, jotka ovat fysiologiset, turvallisuuteen, rakkauteen tai lojaalisuuteen, arvonantoon tai statukseen ja itsensä toteuttamisen tarpeisiin. Työntekoa korostavat arvot ovat keskeisiä. Ansiotyötä pidetään hallitsevana tulonlähteenä. Allardt pohjoismaisen työttömyyttä koskevan tutkimuksen (1972) mukaan, muihin pohjoismaihin (Tanska, Norja, Ruotsi) verrattuna huomio on kiinnittynyt suomalaisten, ennenaikaisesti sairauksien vuoksi eläkkeelle jääneiden ja muuten työttömien suureen lukuun. (Allardt, 1976, 52, 127, 131.)

Työ ja työnteko ovat hyvinvoinnin kannalta aivan keskeisiä tekijöitä sekä tavoitteena ja välineenä. Koska kaikki haastattelemanani henkilöt ovat pitkäaikaistyöttömiä ja kaikki ovat aktivointitoimenpiteissä, käyden kuntouttavassa työtoiminnassa, kuvaan tässä tutkimuksessa

työttömyyden vaikutusta heidän hyvinvointiinsa. Haastateltavista ainoastaan Kaisa kävi kuntouttavan työtoiminnan lisäksi osa-aikatyössä siivoojana, josta sai vähän palkkaa ja joka suhteutettiin osittaiseen työttömyysturvaan, jota lisäksi sai. Kaikilla näillä työttömillä olisi vielä iän puolesta monta työvuotta jäljellä ennen varsinaiselle eläkkeelle jäämistä.

Tässä tutkimuksessa työttömyysjaksoja on ollut viime vuosina kaikilla haastateltavilla paljon. Heikki (47v.) ja Eila (56v.) ovat olleet nuorempana palkkatöissä, Kaisa (45v.) on tällä hetkellä osa-aikatyössä siivoojana, Liisa (33v.) ja Maria (56v.) eivät ole olleet koskaan varsinaisissa palkkatöissä. Työttömyysjaksot ovat pitkittyneet ja lisääntyneet vuosi vuodelta ja ulospääsyä tästä ei näy löytyvän. Lähes jokaisella haastateltavalla on kuitenkin jonkinlaisia työhistorioita takanaan, jotka koostuivat osalla jopa normaaleista töistä, lähinnä tehdastöistä. Heillä on ollut paljon kokemuksia erilaisista aktivointiin tai työllistämiseen liittyvistä työllisyystöistä ja erityyppisistä pätkätöistä. Jaksot ovat olleet joko työn, työllistämistöiden, äitiys- ja vanhempainlomien välissä. Seuraavassa on luettelo näistä töistä, jaoteltuna normaalitöihin ja työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Normaalisissa palkkatyöissä; erilaisissa tehdastöissä kuten ovitehtaassa, ikkunafirmassa, kalustetehtaassa, maalausfirmassa, kenkätehtaalla, keksitehtaalla, autoja valmistavalla tehtaalla, konepajalla, sorvarina, eri rakennustyömailla, talonmiehenä, vartijana, autofiksarina, autonasentajana, sairaalan keittiössä ja siivoustöissä. Työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä eli palkkatukityöissä ja työllistämistöissä; siivoojana, keittiöapulaisena, pesulatyöntekijänä, laitospulaisena, puutarhatöissä, kouluavustajana, lastenkodissa ohjaajana ja iltapäiväkerhossa apulaisena.

Työttömyyden vaikutusta hyvinvointiin ja elämänlaatuun sekä kokemuksia yleisesti työllistymistilanteesta yhteiskunnassa, kuvaavat seuraavassa kokemuksiaan Heikki, Maria ja Liisa.

Kyllä se elämänlaatu oli parempaa, kun oli sitä rahaa käydä kaupas, eikä tarvinnut joka penniä ja kattoa kaikista halvinta, miinus 30 % ja jotain olemattomia hampurilaisia, jolla ei tee yhtään mitään ja. Nii sain kotiakin viedä joskus ruokaa ja sitten tupakkaa ja olisi autossa bensaa ja. [...] No tuota töitähän täällä ei ole. Sehän on tosiasia. (Heikki 47v.)

Mä hain omaishoitajaksi. En saanut (omaishoidontukea) kun olin ollut 5,5 vuotta äidin hoitajana. Siihen aikaan en saanut mistään mitään rahallista tukea, koska mä otin itseni irti työkkäristä, koska jouduin katsomaan äidin perään 24/7. [...] Mutta sitä työttömyyttä, en mä sitä työttömyyttä ole koskaan ajatellut, että se olisi mun syy. Vaikka mä oon siitä kaikenlaista kommenttia kuullut. Mut mä olen miettinyt ja ajatellut niin syvällisesti ne asiat loppuun asti, että hei hetkinen mistä tämä työttömyys johtuu? Mä menen aina sinne alkujuurille, että kuka se on saanut aikaan. Koneita on

hankittu ynnä muuta, metsureita jäi paljon työttömäksi ynnä muuta. Sitten niin, mä en hyväksy tätä työttömien syylistämistä. Se ei ole se (työttömyys), vaan mulla on nämä ihmissuhdeasiat ja sellaiset jotta kuinka ne toimivat. Se on niin kuin yksi niistä tärkeimmistä pääpilareista. (Maria 56v.)

Yhteiskunnan paine. Töitä pitäisi löytyä, mutta kun et löydä niitä töitä. Sitten tällä paikkakunnalla. Muualla isoissa paikoissa on paljon isommat mahdollisuudet. (Liisa 33v.)

Heikki kuvaa selkeästi työttömyyden vaikuttavan heikentävästi omaan elämänlaatuunsa ja sen vaikutukset tuntuvat myös kulutukseen heikentävästi. Maria kuvaa kuinka aiemmin on toiminut äitinsä omaishoitajana ja nyt pitää ystävyysuhteita tärkeämpänä asiana. Liisa kuvaa kokemustaan, kuinka kokee yhteiskunnan paineen työttömänä ollessaan ja sen, kuinka töitä ei vain löydy. Haastateltavien kokemukset työttömyyden ja sen seurausten vaikutuksista hyvinvointiin ja elämänlaatuun vaikuttaa heidän kohdallaan heikentävästi eli siinä koetaan olevan hyvinvoinnin vajetta. Haastateltavien antamat kuvaukset viittaavat siihen, kuinka he pitävät ensisijaisesti omaa työttömyyttään yhteiskunnallisena ja rakenteellisena ongelmana. Monet tutkijat, kuten Ala-Kauhaluoma ym. (2004) Kotiranta (2008) ja Sihto (2013) pitävät työttömyyden ilmiötä selkeästi yhteiskunnassa rakenteellisesta tilanteesta johtuvana.

Koulutus

Koulutusta pidetään elintason hyvinvointiarvona, joka voisi olla yhtä hyvin itsensä toteuttamisen tai elintason yhtenä osatekijöinä. Kuitenkin koulutusta pidetään resurssina, joka auttaa hallitsemaan aineellisia elinehtojaan. Sodanjälkeisiä pohjoismaisia koulu-uudistuksia on perusteltu sen tasoittavalla vaikutuksella luokkajakoon, tulonjakoon ja yleiseen elintasoon. Koulutuksen vaikutusta ei pidetä kuitenkaan ihan yksiselitteisenä asiana. (Allardt, 1976, 131-132.)

Koulutukseltaan viidestä haastateltavasta ainoastaan Heikki on suorittanut ainoastaan peruskoulun jälkeen ammatillisen koulutuksen. Eila on suorittanut peruskoulua kahdeksannelle luokalle asti. Liisa on käynyt koulua osittain yhdeksännelle luokalle asti ja suorittaa nyt parhaillaan kesken jäänyttä peruskoulua loppuun etäopiskeluna. Hänellä on vielä haaveena suorittaa tämän jälkeen joku ammatillinen koulutus. Muut Kaisa ja Maria olivat suorittaneet peruskoulun loppuun asti.

Seuraavassa kaksi erilaista kokemusta peruskoulusta ja koulutuksesta sekä siihen liittyvistä asioista. Ensimmäinen kuvaus on Liisalta, joka on vähemmistökuultuuriin kuuluva työtön ja kokee olevansa eriarvoisemmassa asemassa muuhun valtaväestöön nähden ja toinen kuvaus on Marian muistoista peruskoulun ajalta, jolloin hän oli kokenut koulukiusaamista, eikä ole sen jälkeen enää hakeutunut opiskelemaan.

Kyllä mä ajattelin tänä aamuna. Jos olisi koulutus ja työpaikka, niin ei olisi tämmöistä. Kyllä se on niin kuin yksi elinehto, että on töitä. [...] No kulttuurista, onhan valtaväestö aina opiskellut ja mennyt. Harvemmat ovat lopettaneet peruskoulun. Onneksi tänä päivänä (vähemmistökulttuuriin kuuluvat) lapset eivät lopeta sitä peruskoulua. Se on tämä, vaikka kuinka olisi kouluttautunut, niin kyllä se näkyy se (kulttuuri)tausta. Niin on monelle este.[...]Et kun mäkin oon yrittänyt tosi moneen paikkaan, että mitä mun kannattaa? Et nii kun mä mietin justiin tämä keski-ikäinen, niin kuin munkin nuoret opiskelee. Olisi pitänyt siihen aikaan enemmän kannustaa siihen opiskeluun. Että olisi saanut ammatin. (Liisa 33v.)

Mullahan meni kaikki opiskelut ja sai odottaa mitä kommenttia tulee. Sittenhän ne (neljä tyttöä) alkoivat käydä käsiksi. Pojat ei koskaan kiusanneet. [...] Mä olin muutenkin sellainen arka vielä ja että mitä minä sanon ja puhun. Olin hiljainen vielä siihen aikaan, parikymppiseksi asti olin hiljainen. (Maria 56v.)

Liisan kokemus hyvinvoinnista opiskeluun ja työllisyyteen liittyen, ovat kokemuksena huonoja. Liisa on kokenut nuoruudessa sen, ettei ole saanut riittävästi kannustusta opiskelujen jatkamiseen. Hän on nyt kannustanut omia nuoriaan opiskelemaan. Lisäksi Liisa kokee saavansa osakseen syrjintää työmarkkinoille pyrkiessään, johtuen vähemmistökulttuuriin kuulumisesta, kouluttamattomuudesta ja lisäksi kokee iän vaikuttavan heikentävästi työnsaantiin. Maria taas kuvaa rajummin omaa huonoa kokemustaan peruskoulun käynnistä ja siellä tapahtuvasta koulukiusaamisesta. Lisäksi hän kuvaa, kuinka omaa arkaa luonnettaan kouluaikana.

Haastateltavilla oli työttömyyden yhtenä mahdollisena osatekijänä kouluttamattomuus tai ammatillisen koulutuksen puute. Heikki on ainoa, jolla on ammatillinen koulutus ja jossa muut tekijät ovat olleet vaikuttamassa heikentävästi työn saantiin. Haastateltavat pitivät koulutusta kyllä tärkeänä, mutta siihen ei ole ollut välttämättä voimavaroja. Peruskoulun aikana on koettu koulukiusaamista, joista on peräti kahdella, Kaisalla ja Marialla omakohtaista kokemusta. Haastatteluista ei tule kuitenkaan ilmi, ovatko nämä asiat voineet vaikuttaa siihen, etteivät he ole sen jälkeen enää hakeutuneet jatkokoulutukseen. On vaikea myös tietää kuinka paljon kodilla ja vanhempien kasvatuksella sekä koulutukseen kannustamisella on ollut vaikutusta näihin asioihin. Samoin se mitä vaikuttaa persoona ja luonne. Kuinka paljon ne ovat voineet vaikuttaa koulutuksen hakemisessa. Joka tapauksessa näyttäisi siltä, että taustalla olevat koulukokemukset ja kouluttamattomuus ovat heikentäneet hyvinvointia haastateltaville.

Terveys

Terveys on Allardt (1976, 134-136) mukaan jollain tapaa toisenlaisessa asemassa verrattuna muihin elintason osatekijöihin. Lähtökohtaisesti terveyttä pidetään hyvinvoinnin keskeisenä

elementtinä, jota pidetään myös yhtenä resurssina. Tämä vaikuttaa muihin osatekijöihin ja mahdollisuuksiin, kuten koulutukseen ja työllisyyteen. Tutkittaessa terveydentilaa, on siihen sisällytetty krooniset sairaudet, psykosomaattiset sairaudet, lääkkeiden käyttö ja ahdistuneisuus (mielenterveys).

Seuraavassa kuvauksia oman terveyden kokemuksista hyvinvointiin ja elämänlaatuun. Jokaisella haasteltavallani on useita erilaisia pitkäaikaissairauksia ja muita terveydellisiä haasteita, kuten fyysisiä ongelmia, erilaisia kipuja, psyykkisiä ongelmia, psykosomaattisia oireita sekä alkoholi riippuvuutta. Lisäksi heille oli sattunut myös paljon erilaisia tapaturmia, kuten kaatumisia ja liukastumisia talvella.

Seuraavassa esimerkkikuvaukset, joissa Eila, Maria ja Heikki kuvaavat omia kokemuksiaan terveydestään.

Aina olen akkuni ladannut. Mä menen metsään ja huudan siellä. Siellä on mukava istua ja rauhoittua. Tai sitten menen järven jäälle. Se on halpaa, eikä maksa mitään. [...] On astmaattista ja allergistakin. Mä oon nyt tottunut elämään tämän migreenin kanssa. Mä tiedän mihin mä pystyn ja mihin en. (Eila 56v.)

Mulla tahtoo olla univaikeuksia. Mä aina niin jännitän ja stressaan, kuinka herään ja mähän sairastan migreeniä. Sitten nämä naisten jutut ja vaivat, mulla on näitä mummelikuumeita ym. vielä. [...] Mulla oli välillä siinä sitten kun mä kaaduinkin pyörällä hiekalla. Värttinäluu meni poikki. Löin vähän päätänikin ja se oli turvotuksis ja vähän verilläkin. (Maria 56v.)

No...mulla ku mulla on se masennus ja ahdistuskin. [...] Sitten sen jälkeenhän mä sairastuin paniikkihäiriöön ja kaikkeen. Siitä asti mä olen syönyt paniikkihäiriölääkkeitä ja verenpainelääkkeitä ja. [...] Eli mulla on melkein kaikki taudit. Kaksi kertaa on viinan tähden loppunut työsuhde. [...] No nyt on stressiä niin, kun mä itse olen sössinyt ja. [...] Mun olisi pitänyt päästä jo syksyllä sille alkoholiterapeutille, niin mä olisin 16. päivä joulukuulla saanut (ajo)kortin takaisin. (Heikki 47v.)

Eila kertoo omat keinonsa, kuinka hoitaa omaa mielenterveyttään ja kuvaa mitä fyysisiä sairauksia hänellä on. Maria kuvaa monenlaisia sairauksiaan ja kertoo tapaturmasta, joka on tapahtunut kuntouttavan työtoiminnan matkalla. Heikin kuvaamaa terveydentilaa, joka vaikuttaa monella tapaa huolestuttavalta. Huonon terveydentilan on todettu vaikuttavan heikentävästi työnsaanti mahdollisuuksiin. Haasteltavien kuvauksista ei selviä, ovatko he sairastuneet missä vaiheessa, mahdollisesti ennen vai jälkeen työttömyyden. Joka tapauksessa haastatteluissa tulee ilmi hämmästyttävän paljon haastateltavilla olevia erilaisia somaattisia oireita ja sairauksia. Nämä

moninaiset terveyteen liittyvät asiat vaikuttavat selkeästi heikentävästi haasteltavien kokemaan hyvinvointiin. Näiden työttömien kohdalla voi todeta, että heidän kohdallaan terveyteen liittyvät asiat eivät tuota hyvinvointia, joka voisi olla heidän resurssinsa.

Haastateltavien vastauksia terveydentilasta tukevat muutkin tutkimukset, kuten esimerkiksi Kortteinen & Tuomikosken (1998, 7-9) tutkimuksen päätelmänä on todettu työttömyyden ja sairastavuuden suhteen sen, ja työttömyydellä oli yhteys psyykkiseen, että somaattiseen sairastavuuteen ja näiden yhteys oli sitä voimakkaampi, mitä pidempään työttömyys oli kestänyt. Terveytensä ja työkykynsä puolesta huonoimmat valikoituvat muita useammin työttömiksi. Toisaalta taas pitkäkestoinen työttömyys tuotti sairastavuutta. Kysymyksessä oli siis eräänlainen kaksisuuntainen kehä. Huvinen, Joutsenlahti & Metterin (2014, 33) mukaan väestön terveyteen vaikuttavia seikkoja ovat sosiaaliset ja taloudelliset tekijät, kuten köyhyys ja työttömyys. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen lisääntyessä, eriytymisen uhat ovat todellisia. Ihmisten terveydentilalla on suuri merkitys ihmisten työllistymisvaikutuksiin.

5.2 Sosiaalisten suhteiden ulottuvuudet

Tässä alaluvussa tuo esiin hyvinvointiin kuuluvat yhteisyyssuhteet (loving) joka sisältävät paikallis- ja perheyhteisyyden sekä ystävyysuhteet. Haastatteluissa tätä ulottuvuutta kuvasivat parhaiten lähinnä taustatiedot kysymyksissä esille nousevia asioita ja lisäksi hyvinvointi teemoissa olevia kysymyksiä tyytyväisyydestä elämään ennen ja nyt.

Yhteisyyssuhteet siis sisältävät paikallis- ja perheyhteisyyden sekä ystävyysuhteet eli voidaan puhua sosiaalisista suhteista. Yhteisyys on resurssi, joka auttaa ihmisiä toteuttamaan muita arvoja. Yhteisyyssuhteet koostuvat arvioista, jotka näkyvät ihmisen käytöksessä suhteessa muihin. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että ihmisellä on rakkauden, solidaarisuuden ja toveruuden osoittamisen ja saamisen tarve sekä lisäksi tarve kuulua jäsenenä johonkin sosiaalisten suhteiden verkostoon. Kun ihminen on ihmissuhteissa sekä antava että vastaanottava osapuoli, puhutaan sosiaalisen suhteen symmetrisyydestä. Tämän toteutuessa syntyy tarpeellisuuden kokemus, joka lisää ihmisen hyvinvoinnin tunnetta. Allardt on viitannut Georg Simmelin (1908) havaintoon, uskollisuudesta, sosiaalisen elämän keskeisenä ilmiönä. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset tuntevat usein yhteisyyttä pitkään, vaikka yhteisyyden alkuperäinen syy tai hyöty olisivatkin muuttuneet. Ihmisellä on perustavanlaatuisen yhteisyyden tarve, joten yhteisyyden puutteet voivat olla ongelmallisia, ja tulla näkyviin yksilön heikentyneenä hyvinvointina. (Allardt, 1976, 42-44, 50, 142.)

Paikallis- ja perheyhteisyys

Nuoruudessa tapahtuneet asiat ja valinnat sekä sattumukset vaikuttavat jokaisen ihmisen tulevaisuuteen: koulutukseen, työllistymiseen sekä kokemukseen hyvinvoinnista. Samalla yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa eri valintoihin, kuten peruskoulun jälkeiseen koulutukseen tai kouluttamattomuuteen. Lisäksi siihen vaikuttavat perhe ja läheiset ihmiset ja sitä kautta liittyvät asiat ja kokemukset. Seuraavassa kertomukset nuoruudessa tapahtuvista perhesidonnaisuuteen liittyvistä kokemuksista kertovat Maria, joka päätyi omaishoitajaksi ja Eila, joka lähti jo 16 -vuotiaana Ruotsiin autotehtaalle töihin.

Sitten alkoi kotona olla ongelmia. Isällä ja veljellä oli alkoholi ongelmia. Mun pikkuveli, se ei nyt enää elä, oli epileptikko, mua 3,5 vuotta vanhempi. Jouduin sitä paljon auttamaan ja katsomaan. Sitten mä jouduin äidin omaishoitajaksi. Mä hain omaishoitajaksi. En saanut (omaishoidontukea) kun olin ollut 5,5 vuotta äidin hoitajana. Siihen aikaan en saanut mistään mitään rahallista tukea, koska mä otin itseni irti työkkäristä, koska jouduin katsomaan äidin perään 24/7. (Maria 56v.)

Se oli nuoruus ja hulluus. Isä ei meinannut päästää, Isä sanoi, että et sä likka lähde mihinkään, kun äiti oli invalidi. Isä sanoi sinä likka et lähde mihinkään. Mä sanoin, kun toisetkin on lähtenyt. [...] Olisi ollut täälläkin töitä. Eihän silloin ajatellut. (Eila 56v.)

Maria kuvaa perhesidonnaisuuttaan, kuinka on joutunut jo nuorena ottamaan vastuuta omista perheen jäsenistään, ja kuinka on jotenkin ajautunut tai uhrautunut äitinsä omaishoitajaksi, saamatta siitä kuitenkaan mitään korvausta. Maria kokee ehkä velvollisuudekseen tai sitten tarpeelliseksi itsensä hoitamalla äitiään. Maria on kuitenkin haastattelussa todennut, että pitää tärkeänä äidin hoitamista loppuun asti. Onko niin, kuten Allardt on todennut tuolla aiemmin sosiaalisen suhteen symmetrisyydestä, jossa on antava ja vastaanottava osapuoli ja siitä seuraa tarpeellisuuden kokemus, lisää ihmisen hyvinvoinnin tunnetta.

Eila kuvaa taas omaa perhesidonnaisuuttaan, lähes päinvastaisella tavalla. Kuinka hän on ”repäissyt” itsensä irti nuorena tyttönä omasta perheestään ja koko suomalaisesta yhteiskunnasta, muuttamalla pois naapurimaahan Ruotsiin. Hän palasi myöhemmin takaisin Suomeen. Eilan toinen mahdollisuus olisi ollut jäädä hoitamaan äitiä, joka oli invalidi. Nyt myöhemmin Eila on laittanut lähdön syyksi nuoruuden ja hulluuden. On vaikea tietää sitä, jos Eila olisi jäänyt kotimaahan olisiko hän kokenut millaiseksi oman hyvinvointinsa vai oliko kuitenkin nuoruuden repäisy tuottanut enemmän mielekkäämpää hyvinvoinnin kokemusta.

Eilan kertomus kuvastaa hyvin silloista yhteiskunnassamme vallitsevaa tilannetta, jolloin muuttoliike oli melko tavanomaista. Eila lähti, koska muutkin olivat lähteneet, tosin palaten myöhemmin takaisin. Suomesta koettiin pahimman ulkomaille suuntautuneen muuttoaalton vuosina 1950 – 1975. Päämuutto maana oli juuri Ruotsi, jonne muutti lähes puoli miljoonaa suomalaista. Syitä millä suomalaisia houkuteltiin Ruotsiin, olivat korkea palkkataso sekä yhteispohjoismaiset työmarkkinat ja sen lisäksi vielä tasavertaisuuden periaatteet sosiaalilainsäädännössä.

Sosiaaliset suhteet

Haastateltavista toisilla on enemmän sosiaalisia suhteita ja vastaavasti toisilla vähemmän. Ne joilla on sosiaalisia suhteita, on tiivis yhteys läheisten ja sukulaisten kanssa. Osalle henkilöistä sosiaaliset suhteet koostuvat pelkästään viranomaisista. Osalle taas sosiaalisia suhteita ovat toiset kuntouttavassa työtoiminnassa käyvät työttömät henkilöt, jotka toimivat vertaistuen muodossa. Hengellinen elämä ja siihen liittyvä tiivis seurakuntayhteys, johon liittyi osallistuminen ovat Liisalle ja Marialle (kuoro, kitaransoitto) tärkeitä sosiaalisten suhteiden luoja. Haasteltavien osallisuus sosiaalisissa suhteissa jakautui kahteen ryhmään. Seuraavassa otteita yksinolosta ja osallisuudesta sosiaalisissa suhteissa Marian ja Heikin kertomana:

Mä sanon, aika harva tuntee mut hyvin. Mä sanon, että mulla on yksi ystävä, joka tuntee mun aika hyvin, mutta se ei ole edes kuntouttavan työtoimintalainen ja se on mua nuorempikin ja näin.[...]Mun äiti on yli 90 –vuotias, käyn sitä katsomassa vanhainkodilla. Käyn kolmena päivänä viikossa, oon 3-4 tuntia ja veli käy joka päivä. [...] Sosiaalista elämää on. Joskus tuntuu, että on liikakin. (Maria 56v.)

Ja vähän lenkkeillään. Ja kesällä pyöräillään yhden toisen kaverin kanssa, pikkuisen ja. [...] Mutta tuota, ei kyllä mä eilenkin soitin isälle taas ja. Se on vähän huolissaan, kun huonosti pidän yhteyttä, mutta kun. (Heikki 47v.)

Haastateltavilla sosiaaliset suhteet ovat ikään kuin kaksijakoisia. Toisaalta koetaan olevan erakkoluonteisia ja näin ollen he viihtyvät paljon yksikseen. Maria ja Heikki kuvaavat, kuinka sosiaaliset suhteet koostuivat lähisukulaisista, ystävistä, kuntouttavan työtoiminnan muista kävijöistä. Lisäksi tiivis seurakuntayhteys ja siellä osallistuminen ovat Liisalle ja Marialle sosiaalisten tärkeiden suhteiden luoja. Sosiaaliset suhteet vaikuttavat kaikkien haastateltavien kohdalla hyvinvointia tuottavana tekijänä.

Kortteinen & Tuomikosken (1998, 9-11) mukaan yhteisöllisillä suhteilla ja sosiaalisella luottamuksella ja sen laadulla on myös merkitystä. Mitä enemmän sosiaaliin suhteisiin liittyy luottamusta, sitä paremmin ja kauemmin työttömänä jaksaa ja vastaavasti taas suhteisiin liittyvä

epäluottamus lisää sairastavuutta. Luottamuksellisten ihmissuhteiden esiintyvyys näyttäisi määräytyvän luokkaperusteiselta. Verkostot ovat heikompia niiden keskuudessa, joilla on heikompi koulutus ja joiden sosiaalinen ja taloudellinen asema ovat alhaisempia. Erityisesti työttömyyteen liittyvä voimakas taloudellinen ahdinko murtaa työttömän yhteisöllisiä kannakkeita. Tutkijoiden mukaan yhteenvetona voidaan todeta, että huono-osaisuuden kasautuessa taustalta löytyy eräänlainen kierre. Työttömyyden pitkittyessä taloudellinen ahdinko kasvaa niin kovaksi, että tämä tuottaa ongelmia ja ristiriitoja lähisuhteisiin. Näitä kaikkia edellä mainittuja tutkijoiden kuvaamia asioita, ei voi kyllä täysin allekirjoittaa, haastateltavieni kohdalla.

5.3 Itsensä toteuttamisen ulottuvuudet

Allardtin hyvinvoinnissa subjektiivisena kokemuksena itsensä toteuttaminen kuvaa arvonantoa, korvaamattomuutta, poliittisia resursseja ”tekemistä”. Kuvaan tässä alaluvussa haastateltavien itsensä toteuttamiseen liittyviä vapaa-ajan asioita ja yhteiskuntaan liittyviä poliittisia resursseja, joita kuvata myös asenteina.

Itsensä toteuttamisen hyvinvoinnin ulottuvuus sisältää; arvonannon (status), korvaamattomuuden, poliittiset resurssit, mielenkiintoisen vapaa-ajan toiminnan eli ”tekemisen”. Nämä itsensä toteuttamisen ulottuvuudet määrittävät sen, miten ihminen on suhteessa yhteiskuntaan. Itsensä toteuttamiseen liittyviä arvoja on kuvattu sanomalla, että ne ovat vieraantumisen vastakohta. Arvonanto sinällään, ilman asemaa tai luokkarakennetta on vaikeasti mitattavissa. Henkilökohtainen arvonanto liitetään kerrostumajakoon (luokkajakoon) ja varsinkin ammattiin perustuvaan arvonantoon, jonka kautta muodostuu ihmisen statusluokka. Poliittiset resurssit tarkoittavat sitä, että on mahdollisuuksia vaikuttaa poliittisiin päätöksiin ja poliittisen elämän kehitykseen. Poliittiset resurssit voidaan käsittää myös asenteina. Asiaan vaikuttavat ihmisten käsitykset järjestelmätietoisuudesta tai vaikutusmahdollisuuksista sekä kansalaisten kokemasta velvollisuudentunnosta. (Allardt 1976, 50, 159-161, 167-169.)

Korvaamattomuus on vastakohta sille, että ihmistä pidetään numerona tai esineenä. Jos ihmisen tärkeimmät sosiaaliset suhteet liittyvät omaan työhön, on korvaamattomuus työroolissa keskeisellä sijalla. Liukuhihnatyössä on ihminen korvattavissa, niin kauan kuin on uusia työntekijöitä tulossa. Yhteiskunnallisessa korkeimmissa asemissa olevilla, jossa työ sovelletaan ihmisen mukaan, on korvaamattomuus toisenlaista. Myös muut kuin työelämässä olevat sosiaaliset suhteet, ovat tärkeitä korvaamattomuuden arvioitaessa. Yleensä näitä ovat ystävät, ystäväryhmät ja erilaiset organisaatiot, joihin liittyy ihmisiä. Lisäksi perheessä ihminen on usein korvaamaton läheisilleen. (Allardt 1976, 164-165.)

Pitkään työttömänä olevat haastateltavat kehittävät erilaisia selviytymiskeinoja oman arjen selviytymiseksi, aktivoidakseen itseään ja kampaillakseen heikkoa toimeentuloa vastaan. Samalla kun nämä toimivat työttömillä on erilaisina selviytymiskeinoina, voivat ne olla myös samalla itsensä toteuttamisen tapoja tai ajankulua. Näitä olivat erilaiset hyötyharrastukset kuten marjastaminen ja käsitöiden tekeminen. Myös erilaiset edulliset harrastukset toimivat työttömien selviytymiskeinoina. Osa työttömistä hyödynsi julkisia ilmaisia kulttuuripalveluita kuten kirjastoa, työttömille tarkoitettuja ruoka-avustus jakoja sekä eri seurakuntien järjestämiä edullisia ruokailutapahtumia. Selviytyäkseen taloudellisesti työttömät kiertelevät kirpputoreja ja etsivät tarjouksia kaupoista. Heikkiä ja Mariaan auttoivat myös sukulaiset, antamalla heille vaatteita ja tuomalla joskus jopa ruokaa. Saamisen lisäksi, vastavuoroisesti työttömille on tärkeää antaminen ja muiden ihmisten muistaminen. Seuraavassa kuvausta Marian ja Eilan kertomina arjen aktiivisuudesta:

Samoin sitten, mä oon paljon käyttänyt kirpputoria...Nämäkin on kaikki kuulkaa, kirpputorilta nämä kuteet. Mä sain nämä farkut serkulta, aivan sopivat olivat. [...] Mä oon kova keksimään. Sitten mä oon kova lukemaan. Lainaan kirjastosta historiankirjoja. Mä tutkin historiaa ja sukuja. Mä haen tietoja jostain. (Maria 56v.)

Mulla on niitä tomaatin taimia kasvamassa...tomaatti, kurkkua, paprika, sipulia...mulla on maata [...] Mä olen antanut aina joulu- ja syntymäpäivälahjaksi...Niitä (villasukkia) tarvitsee aina kumisaappaisiin... (Eila 56v.)

Maria kuvaa monenlaisia keinoja, millä selviää edullisesti arjesta ja sen toiminnoista. Samoin Eila kuvaa omia tapojaan itsensä toteuttamisesta. Otteet tukevat näkemystä, että työttömät voivat toteuttaa itseään ja heillä on aktiivista toimintaa, joka luo hyvinvointia. Keksimällä hyötyharrastuksia, jotka auttavat selviytymään arjesta. Naisilla esimerkiksi käsitöiden tekeminen, kuten kutominen ja omalla kasvimaalla vihanneksien kasvattaminen sekä marjapuskista marjojen kerääminen sekä kesäisin metsässä marjastaminen ja niiden myyminen. Kalastaminen tuo parhaimmillaan ruoan pöytään. Nämä kaikki toiminnot nostavat esiin, sen kuinka taloudellisesti niukassa tilanteessa, työttömän on käytettävä mielikuvitusta ja keksittävä konsteja, joilla saadaan lisäansioita ja näin taloudellista tukea. Työttömien pysyminen yhteiskunnallisesti ajan tasalla tärkeistä asioista, on mahdollista hyödyntää esimerkiksi kirjastoa, lehtiä ja kirjoja lukien kuten Maria tekee. Samoin aiemmin Marian mainitussa seurakuntayhteydestä, voidaan pitää sitä myös itsensä toteuttamisen mahdollisuutena. Työttömällä on enemmän aikaa työssäkäyviin verrattuna, joten tätä vapaa-aikaa on mahdollista hyödyntää monella eri tavalla.

Poliittiset resurssit (asenteet)

Haastattelu kysymyksissä ei ollut erikseen kysymystä poliittisista resursseista ja niihin vaikuttamisesta. Kuten Allardt toteaa, poliittiset resurssit voidaan käsittää myös asenteina. Lisäksi tähän asiaan vaikuttavat ihmisten käsitykset järjestelmätietoisuudesta tai vaikutusmahdollisuuksista sekä kansalaisten kokemasta velvollisuudentunnosta. Seuraavassa on kuvausta haastattelussa nousseista yhteiskuntakriittisistä, joka liittyy työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin. Kriittikki kohdistuu helposti saataviin karensseihin ja työhönotto velvoitteeseen liittyviin pitkiin matkoihin. Kyseessä on työssäkäynti alue (HE 210/2016), joka ulottuu 80 kilometrin etäisyydelle henkilön kotoa.

Eila on saanut usein karenssia Te-toimiston kautta. Aktivointisuunnitelma, pidetään työttömille uuden työllisyyslain mukaan kolmen kuukauden välein. Siellä on tarjottu Eilalle siivoustyötä kaupungista, johon on matkaa 60 kilometriä. Eilalla ei ole ajokorttia ja autoa käytössä ja yleiset kulkuneuvot kulkevat pääasiassa koulu aikoina. Marialle on ehdotettu muuttoa työn perässä 60 kilometrin päähän toiseen kaupunkiin. Aktivointisuunnitelma tapahtuu käytännössä sosiaalitoimistossa ja Te-toimiston työntekijä on etäyhteydellä teamsilla ”ruudun kautta”. Seuraavassa kertovat kokemuksistaan ja asenteistaan Eilan ja Marian, jotka ovat tämän haastattelun vanhempia henkilöitä.

Mun kohdalla on aina keksitty jotain karenssia. Joo eiköhän tässä kymmenessä vuodessa. Ne aina keksivät jostain pilkun, joka on väärässä paikkaa. Mä sanon sen kun, se mua ottaa päähän. Mitä ne kyselee tällaista, kun sitten ne kerran tekee niin, ettei sitä saakaan. Kaikki on muutettu tuonne (kaupunki). Kuka lähtee tuonne siivoamaan, häh? Eikö niillä ole yhtään älyä? Pistäisi tuolta Helsingin päästä, pistää ne herrat siivoamaan. (Eila 56 v.)

Sitten mä ajattelin, että jaaha, vieläköhän aletaan vanhaa tammaa hyppyttämään ja niinhän siinä sitten. Mä ajattelin, että hyvät hyssykät sentään ja mä oon sitä mieltä, että nämä saisi vähän nämä isompi kenkäiset. Mä sanon isompikenkäiset määrätysssä mielessä. Pistetäänpäs nekin niin kuin 500 euroa kuukaudessa tai vaikka tonillakin (1000 e). Mä sanon että itku varmaan tulis hetken päästä, että mites täs nyt pärjätään. Tällaisella me joudutaan pärjäämään. Ei ne oo siinä suhteet yhtään sen kummempia. Yhtä arvokkaita me ollaan. Yhtä lailla me ollaan yhtä tasa-arvoisia, vaikka täällä ei kyllä tasa-arvoa näy missään. [...] Sitten ne miettii, että mitä, mitä ja sanovat, että sähän voisit vaikka vaihtaa paikkakuntaa. Mä sanoin että mä en muuta, mä en koe että niin kuin ja mun äitikin on täällä. Mä en (kaupunki 60 km:n päässä) muuta. Se on niin iso paikka, että mä olisin ihan hukassa siellä. Mä en ole sellainen ihminen että mä tykkäisin.[...]Nyt kun tämä uusi laki on tullut, niin tätäkö tämä nyt on? Pitää niin

pilkun tarkasti tätä noudattaa. Ne ei tiedä tuolla Arkadianmäellä täällä olevien elämästä hölkäsen pöläystä, mitä tämä arki on täällä. (Maria 56.v)

Eila kritisoi helposti saatavista karensseista ja samoin sitä, kuinka Te-toimisto on siirretty 60 kilometrin päähän. Nämä haasteltavat kokevat erittäin huonona asiana, ehdotukset työssäkäynnistä vieraassa kaupungissa tai sinne ehdotetun muuton yhtä vieraana asiana itselleen. Lisäksi Marialla on syynä iäkäs äiti, joka asuu nyt samalla paikkakunnalla ja jota hän käy katsomassa säännöllisesti vanhainkodilla. Haastatteluista ilmenee, että näiden haasteltavien hyvinvointi ei toteudu. Maria nostaa esiin työttömän arvon ja tasa-arvon. Haastatteluista huokuu se, kuinka molemmat kokevat olevansa alisteisessa asemassa virkailijoihin nähden. He kritisoivat voimakkaasti poliittisia päättäjiä ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä.

Yhteenvetona edellisistä kappaleista totean seuraavia asioita. Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien kautta muodostui hyvä kuvaus työttömien hyvinvoinnin kokemuksista heidän elämänsäkulussaan. Hyvinvoinnin kokemukset tulevat esiin haastattelussa nousseiden työttömien kuvatessa heidän elintasoaan, yhteisyysuhteita ja itsensä toteuttamista. Nämä kuvaukset toivat esiin haastateltavien kokemia hyvinvointia tuottavista ja hyvinvointia heikentävistä tekijöistä. Johtopäätöksissä olen esitellyt tarkemmin Allardtin teorian kautta nousseita tärkeimpiä tutkimustuloksia.

6 OSALLISUUDEN KOKEMUKSET OSANA AKTIVOINTITOIMENPITEITÄ

Tässä luvussa peilaan työttömien kokemuksia väljästi Niemelän toimintateoreettiseen toiminnallisuus (doing) –käsitteen kautta. Peilaan näitä samoja asioita omiin haastattelussa käyttämiini seuraaviin teemoihin; työvoimapolitiittiset toimenpiteet eli aktivointitoimenpiteet, aktivointisuunnitelma/työllisyysuunnitelma, omat kokemukset ja vaikutusmahdollisuudet näissä sekä kehitettävät asiat. Lisäksi ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta, sen kokemus ja merkitykset työttömän elämässä. Lisäksi hyvinvointiin teemaan liittyvät asiat; tyytyväisyys elämään ennen ja nyt sekä työttömien tulevaisuuden näkymät. Yhtenä kysymyksenä oli tutkittavien kokemukset syrjäytymisestä.

Tämä luku käsittelee työttömien osallisuuden kokemuksia aktivointitoimenpiteistä. Ensimmäisessä alaluvussa kuvataan haastateltavien tekemisen ja toiminnan ulottuvuuksia. Pitkäaikaistyöttömien elämässä aktivointisuunnitelma ja kuntouttava työtoiminta ”työ” ovat keskeisenä osana heidän elämässään ja arjessaan. Ensiksi kuvataan heidän esiin tuomia kokemuksiaan tiivistetysti taulukon muodossa ja sen jälkeen on haastateltavien omia kuvauksia heidän erilaisista kokemuksistaan ja merkityksistään omassa elämässään. Haastateltavien kuvauksissa heidän kokemansa tulevaisuuden näkymät ja haaveet jäävät taulukon ulkopuolelle. Toisena alaotsikkona on osattomuuden ja syrjäytymisen ulottuvuudet. Tässä kuvataan haastateltavien kuvaamia omia kokemuksia syrjäytymisestä, joka liitetään työttömyyteen ja yhteiskunnasta syrjäytymiseen.

6.1 Tekemisen ja toiminnan ulottuvuudet

Seuraavassa on haastateltavien hyvinvointiin vaikuttavia osallisuuden kokemuksia aktivointisuunnitelmasta ja kuntouttavasta työtoiminnasta. Seuraavassa kuvataan analyysia, joka on kootusti alla (taulukko 3) aktivointisuunnitelman ja kuntouttavan työtoiminnan osallisuudessa tapahtuvat asiakkaiden kokemukset. Taulukon jälkeen on tarkemmin kuvattuna haastateltavien omia kuvauksia kokemuksistaan.

Taulukossa vasemmalla puolella kuvataan haastateltavien hyvinvointia ja osallisuutta lisääviä kokemuksia eli hyvinvointia tuottava (positiivisia) kokemuksia aktivointisuunnitelmasta ja kuntouttavasta työtoiminnasta. Oikealla puolella kuvataan hyvinvointia ja osallisuutta heikentäviä eli hyvinvoinnin vajeita tuottavia (negatiivisia) kokemuksia. Oikealla puolella taulukossa kuvataan työttömien esiin tuomat kehittämis ehdotukset. Tyhjät laatikot kuvaavat vastaamattomia kohtia.

Taulukko 3. Haastateltavien kokemukset aktivointisuunnitelmasta ja kuntouttavan työtoiminnasta sekä heidän esiintuomansa kehittämisehdotukset.

Hyvinvointia ja osallisuutta tuottavat (positiiviset) kokemukset	Hyvinvointia ja osallisuutta heikentävät (negatiiviset) kokemukset	Haastateltavien kehittämisehdotukset aktivointitoimenpiteissä
AKTIVOINTISUUNNITELMA		
Terveystieteiden vastuuosastolle pääsy >lääkärille aika tai päihdeterapeutille ohjaus		Hyvä asia
Ohjaus TYP-asiakkaaksi	-	Hyvä asia
-	Aktivointisuunnitelma kopioidaan vain vanhan päälle	Viranomaisten ”Pitäisi olla tarkempi”
-	Aktivointisuunnitelma liian usein (3 kk välein) ei ajokorttia	Yksilöllinen huomioiminen (terveys) Räättälöinti
-	Syylistetään, kiristetään, uhkailaan työttömyys- turvan katkaisulla Ehdotettu, töitä ja muuttoa työn perässä toiselle paikkakunnalle	”Lakipykälien”muuttaminen joustavammaksi Yksilöllinen huomioiminen
-	Te-keskuksen siirtyminen kauas Aktivointisuunnitelmat etänä	Lähipalvelut Lähitapaamiset työntekijöiden kanssa
KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA		
Osallisuus, erilaiset ryhmät, jokaiselle sopiva -Suunta-workshop-ryhmä/Nonstop-ryhmä -naisten ryhmä ja miesten ryhmät -naisten ompeluryhmä, joka on suunnattu vähemmistökuultuuriin kuuluville	Kuntouttavan työtoiminnan paikkoja liian vähän Yhdentekevää, ei koe toimintaa itselleen sopivaksi	Lisää kuntouttavan työtoiminnan paikkoja
Ryhmässä jatkaminen vielä kolmen kk jälkeen	-	-
Terveystieteiden vastuuosastolle pääsy >lääkärin vastaanotolle	-	-
Sosiaaliset suhteet ryhmässä - hyvä ryhmänvetäjä ja ryhmähenki ”me-ryhmä” -vertaistuki ja yksinäisyyden väheneminen - keskustelua eli ”höpöttelyä”	Ei koe samaan ryhmään kuuluvuutta Kuntouttavan työtoiminnan jännittäminen(huonosti nukutut yöt, erilaiset kivut)	Toiminta olisi sopivampi nuoremmille henkilöille
Vaihtelua elämään, tuo arkirytmä	Oma elämä kiireellinen ja kuntouttava työtoiminta häiritsee arkirutiineja. Hankaloittaa perheellisen arkea	-
Kuntouttavasta työtoiminnan päivästä saadaan kulukorvaus, yhdeksän euroa	Korvaus liian pieni. Poissaolosta menettää päivän korvauksen. Lääkärit eivät kirjoita sairaus lomaa alle 3 pv poissaoloista.	Toiminnan korvauksen nostaminen korkeammaksi Kulukorvaus pois ja tilalle

		palkallisen työ
Uusien asioiden oppiminen, saa opastusta ja neuvoja -tietokoneen käytössä, pankkitunnuksista -apua eri hakemusten ja papereiden täytössä (Kela, Te-keskus) Monipuolista tekemistä -tehdään yhdessä ruokaa ja syödään -käsitöiden tekeminen, -ulkoilua, lenkkeilyä, retkiä	Elämänhallinnan puute? Ei pankkitunnuksia Ei käytä tietokonetta ja ompelukonetta Ei sopivaa tekemistä, tylsää	Tämä on nuoremmille sopivampi toimintaa -
Matkat kuntouttavaan toimintaan asiointiliikenteen kyydillä	Hankalat matkat, ei ole kyyti mahdollisuuksia. Ei ajokorttia ja autoa	Työttömien yksilöllinen huomioiminen
-	Ulkopuolisten ihmisten negatiivinen suhtautuminen työtoiminnassa käyviä kohtaan	

Kokemuksia aktivointisuunnitelmasta

Aktivointisuunnitelmassa määrittynyt haastatteluissa hyvinvointiin vaikuttavana positiivisena asiana se, että on ollut mahdollisuus päästä terveydenhoitajalle ja sitä kautta tarvittaessa lääkärille tai vaikka päihdeterapeutille. Aktivointisuunnitelman kautta vain Heikki on ohjautunut TYP-asiakkaaksi, jota hän piti hyvänä asiana.

Seuraavassa Marian ja Liisan kuvaavat omia kokemuksiaan aktivointisuunnitelmasta.

Toisaalta mä koen sen negatiivisena ja toisaalta siinä on hyviäkin puolia. Mutta toisaalta siinä on, että mä oon kokenut sen pakko niin kuin juttuna. Ja tää nyt ainakin, viimeiseksi kun olin, se oli kylmää kyytiä että. Siellä oli sellaisia henkilöitä, että mä koin että mulla ei oo ketään sellaista puolesta puhujaa vaan kaikki oli niin kuin. [...]Mä koin että vanhaa tammaa täällä niin kuin lätkitään. (Maria 56v.)

Enemmän mieltä henkilökohtaisesti sitä ihmistä, että monta kertaa, kun aktivointisuunnitelma tulee, niin se tulee kopioituna. Se vanha teksti on siinä ensin ja sitten lyödään vaan lisää tekstiä alle. Pitäis vähän niin kuin katsoa, että mikä se tämänhetkinen tilanne on siinä. Niinku mullekin kävi, että lyötiin vaan päälle ja ne menivät ihan ristiin nuo suunnitelmat. (Liisa 33v.)

Aktivointisuunnitelma on osallisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksena hyvin kaksijakoisia. Samalla kun haasteltavat kokevat sen tekemisen positiivisena ja hyvinvointia tuottavana, niin toisaalta kokemus on myös päinvastainen. Marian kuvaus aktivointisuunnitelmasta kokemuksena on näistä haastatteluista kaikkein rajuin ja loukkaavin. Liisa kokee, että uusi aktivointisuunnitelma on vain

vanhan suunnitelman päälle kopioimista, eikä hänen asioitaan ole riittävästi huomioitu suunnitelmassa. Todettakoon että vaikuttaisi siltä, kun viranomaisten taholta ei ole aktivointisuunnitelmaan ehditty paneutua riittävän huolellisesti. Aktivointisuunnitelman hyödyistä itselleen, koki selkeästi vain Heikki. Hänelle selkiytyi nyt, ettei pysty enää normaaliin työelämään, oman huonon terveydentilansa vuoksi.

Negatiivisina koettuja asioita ovat muun muassa, aktivointisuunnitelma tulee kopioituna vanhan päälle, aktivointisuunnitelman tarkistus on liian usein (3 kk), kokemukset syyllistämisestä, kiristämisestä, uhkailut työttömyysturvan katkaisusta, työnhakuun liittyvä asia eli työttömälle on ehdotettu hakemista siivoustöihin ja kulkemista siellä kuudenkymmenen kilometrin päässä, johon yleiset kulkuyhteydet ovat huonot. Tarjotut siivoustyöt eivät kiinnosta työtöntä. Pitkäaikaistyöttömällä ei ole useinkaan varaa pitää autoa ja kaikilla ei ole edes ajokorttia. Ehdotuksena on ollut muutto toiselle paikkakunnalle, jossa olisi ehkä töitä tarjolla. Näihin liittyvät karensseilla uhkailut ja herkästi saadutkin karenssit, jotka estävät työttömyysetuuden saamisen. Lisäksi työvoimapalvelujen siirtyminen pois lähipalveluista kauemmas, jolloin aktivointisuunnitelmat käydään sosiaalitoimistossa aina videoneuvottelun kautta.

Haastateltavien kehittämisehdotuksia aktivointisuunnitelmaan

Haastateltavien mukaan aktivointisuunnitelmassa olisi huomioitava paremmin jokaisen kohdalla heidän yksilöllinen elämän tilanteensa. Tämä tuli esille lähes jokaisen haastateltavan kohdalla. Samoin terveysasiat korostuivat hyvin voimakkaasti. Monet olivat toivoneet pääsevänsä terveydenhoitajan vastaanotolle ja sitä kautta lääkärille. Lisäksi toivottiin ”lakipykälien” muuttamista joustavammiksi. Ilmeisesti tähän liittyen toivottiin, että työttömien syyllistäminen, kiristäminen ja uhkailu työttömyysturvan katkeamisella vähenisi. Lisäksi yksi haastateltava kuvaa kokemustaan siitä, kuinka kuntouttavaa työtoimintaa ei ole tarjolla riittävästi. Seuraavassa Kaisa ja Liisa kertovat kokemuksistaan.

Kehittää, mutta ihmisten tilanne niiden pitäis mun mielestä paremmin ymmärtää. Sillä lailla jotta pitäis hyväksyä. En varmaan oo ainut jolla ei oo sitä ajokorttia. (Kaisa 45v.)

Se niinku että, ettei sitä kuntouttavaa työtoimintaa tehtäisi pakonomaisesti [...] Vetäjä on oikeesti nähnyt, että mä oon yrittänyt, en vain pääse. Ja ihan tututkin ihmiset valehtelee, että meillä on täällä kuntouttavaa työtoimintaa. Ensin on sellainen tunne, että sä sanot vaan ettet pääse, mutta kun ei niihin pääse. [...] Kuinka paljon täälläkin ihmiset hakee kuntouttavaan työtoimintaan, niin varmaan prosentuaalisesti moniko

pääsee? Ja enemmän se sanoo kuntouttava, kun taas työkokeilu, se niinku käsitetään eri lailla. (Liisa 33v.)

Kaisan ja Liisan mielestä aktivointisuunnitelmia olisi kehitettävä. Ihmisten yksilöllinen tilanne pitäisi huomioida paremmin. Lisäksi aktivointisuunnitelmat ovat aivan liian tiuhaan, kun kolmen kuukauden välein. Muiden mielestä kuten Marian on sitä mieltä, että aktivointisuunnitelmissa oltava yksilökohtainen räätälöinti. Siinä olisi huomioitava työttömän terveys. Lisäksi ”lakipykäliä” olisi muutettava joustavammaksi, ettei olisi syyllistämistä, kiristämistä ja uhkailua työttömyysturvan katkaisulla. Eilan mielestä pitäisi poistaa kuntouttavasta toiminnasta saatava yhdeksän euron summa ja kaikille pitäisi löytyä palkkatyötä. Samoin hän kokee, ettei toiminnasta ole hänelle hyötyä itsensä ikäiselleen.

Kuntouttava työtoiminta osallistajana

Kuntouttavaa työtoimintaa pidetään yhtenä osallisuuden mahdollistajana. Kuntouttavan työtoiminnan merkitys työttömien elämässä vaihteli. Heikki, Maria ja Eila kuvaavat seuraavassa kuntouttavaan työtoimintaan osallisuuttaan ja sen merkitystä itselleen.

Siis niin, jos mä olisin terve niin tuokin (kuntouttava työtoiminta) ei olisi pahitteeksi, mutta kun mä oon joutunut olemaan pois tultakin. Tuota kun, mä en pääse postilaatikolle tuota, että. [...] Huonointa on se, kun mä en sinne joka kerta pääse. Ja aina on selitettävä, miksei tullut ja mä sanon kun en päässyt edes postilaatikolle. Hyvää on se että tulee 115 euroa kuukaudessa käteen. [...] mutta on kumminkin jotain vaihtelua kerran viikossa.” (Heikki 47v.)

SUUNTA-ryhmässä mä oon iloisesti yllättynyt, koska mä ensin jännitin. Mä oon hyvin varauksellinen nykyään. Ryhmänvetäjä on hyvä. Tämähän nyt olikin oikein miellyttävä ja ihana ihminen. Ottaa oikein omaksi toisen asian. Eikä sitä lain kirjainta niin noudata, että kun täällä sanotaan, sun pitää ja sun täytyy, jos et kuule, niin joudut vaikka veneen alle. Hyvät kokemukset ollut. (Maria 56v.)

Katsoa vaan, semmoistahan se on. Katsoa vain hulluna, tylsää. Ei se mulle anna mitään. Joskus istutaan ja kahvia juodaan, ei mulle oo mitään hyötyä. On niille toisille mitä nuoria on, mutta ei tälle vanhalle. Mä odotan sille lääkärille [...] No tietoa oon saanut. Näitä lappuja ja lippuja minnekä päin suuntaan. [...] Päänuppiinhan se ottaa, tuommainen kuntoutustyö, se sanakin jo. Kyllä paljon pitäis opettaa noille toisille. Onhan niille nuorille tuommoisia, niillehän se olis hyvä. Nytkin tuli nuoria. (Eila 56v.)

Osallisuuden kokemuksena Heikki koki kuntouttavan työtoiminnan olevan hänelle hyväksi vaihtelevuuden ja siitä maksettavan lisätulon vuoksi. Ongelmana oli vain terveys, joka rajoitti

toimintaan osallistumista. Maria taas on yllättynyt positiivisesti ryhmätöinnasta ja piti sen vetäjää sopivana henkilönä. Eila kertoo, kuinka on saanut tietoa ja eri papereiden täyttöä on tehty. Samalla kuitenkin hän kritisoi kuntouttavaa työtoimintaa, eikä koe sitä omakseen. Hän odottaa seuraavaksi lääkärille pääsyä. Eila näkisi toiminnan hyödyttävän paremmin itseään nuorempia henkilöitä. Kuvaukset kertovat siitä, kuinka eri tavalla jokainen haastateltava työtön kokeen kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen ja sen tarpeellisuuden itselleen.

Terveystarkastus ja terveys

Aktivointisuunnitelman tai työtoiminnan kautta oli myös tarvittaessa mahdollisuus päästä terveydenhoitajan tarkastukseen, josta terveydenhoitaja oli mahdollisuus ohjata vielä lääkärille. Aktivointisuunnitelman kautta suoraan terveydenhoitajalle ohjautui vain yksi haastateltava, Heikki. Siitä huolimatta, vaikka lähes kaikilla haasteltavalla oli ollut melko paljon erilaisia terveydellisiä oireita ja ongelmia ollut jo pidemmän aikaa. Sen sijaan kuntouttavasta työtoiminnasta näytti olevan sillä tavalla hyötyä, että sitä kautta ohjautui kolme kuntoutujaa, Eila, Liisa ja Maria terveydenhoitajan vastaanotolle. Tämän jälkeen oli vielä mahdollisuus tarvittaessa päästä lääkärin vastaanotolle. Nämä kaikki kolme olivat sellaisessa kuntouttavan työtoiminnan ryhmässä (NonStop eli suuntaryhmä), jossa jokaiselle suunnitellaan ja katsottiin valmiiksi seuraavaa jatkopaikkaa. Jatkopaikka voi olla joko kuntouttavan työtoiminnan yksilöpaikka tai jokin muu kuntouttavan ryhmäpaikka tai sitten jokin ihan muu sopivaksi katsottu jatkopaikka, esimerkiksi palkkatukipaikka. Haastateltavista useat ryhmäläiset pääsivät terveydenhoitajalle terveystarkastukseen vielä ennen siirtymistään muihin toimenpiteeseen. Terveydenhoitajalle menosta kertovat kokemuksiaan Heikki ja Liisa seuraavasti:

Joo ja vaikken mä siellä haluaisikaan käydäkään, mutta kun nyt on pakko tämän selän kanssa mennä ja. Se on mennyt niin monimutkaiseksi tuo terveydenhoitokin. (Heikki 47v.)

Nyt sain kuullakin tuolla Suunnassa (kuntouttavassa ryhmässä) että terveys tarkastuksia on. Mä sain sille ajan. Mä en oo edes tiennyt ikinä, että työttömille on tällainen terveydenhoitajan tarkastus. (Liisa 33v.)

Erilaiset fyysiset sairaudet ja kivut sekä mielenterveyteen liittyvät psyykkiset ongelmat ja päihteiden käyttö sekä tapaturma-alttius rajoittivat arkielämää, jolloin työllistymisen mahdollisuudet kapenivat entisestään. Kaikilla haastateltavilla oli monia arkea rajoittavia sairauksia

ja terveyteen liittyviä ongelmia. Seuraavassa on haastatteluista otteita Heikiltä, Liisalta ja Marialta erilaisista kokemuksista sairauksista ja tapaturmista.

No tuo psyykkinenhän mulla on. Mulla kun, mulla on se masennus ja ahdistus”[...]”Ei olisi pahitteeksi, vaikka sinne osastolle menisin pikkuisen rauhoittumaan ja katseltaisiin vähän lääkitystä kohdalleen.[...]Mutta tota niin, kyllä mä sanoin sille työkkärin naisellekin tuota kun...Sehän kehui itse, että jotta, eihän susta ole edes töihin[...]Mullehan on vähän niin kuin lääkäritkin vihjaissut, jotta tuota olisko viisaampi tuossa terveydentilassa nyt alkaa katsemaan eläkettä, koska musta ei ole oikein mihinkään töihin. Mä tiedän sen nyt itsekin. (Heikki 47v.)

Mulla on mennyt terveys. Jatkuva migreeni, sitten reumaa alkaa pukkamaan. Nivelet on tosi kipeät. Särkee niin paikkoja. [...]Kun saisi olla terveenä. Se menee työn edellekin. (Liisa 33v.)

Mulla oli välillä siinä sitten kun mä kaaduin pyörällä hiekalla (työtoimintaan mennessä). Värttinäluu meni poikki. Löin vähän päätänikin ja se oli turvoksissa ja vähän verilläkin. (Maria 56v.)

Heikki kuvaa kuinka eri viranomaiset ovat ilmaisseet hänelle, ettei hän terveytensä puolesta ole työkykyinen, vaan hänelle on suositeltu eläkettä. Heikki on kyllä itsekin nyt tiedostanut oman huonon terveydentilansa. Liisa kuvaa sitä, kuinka terveys on etusijalla työhön verrattuna. Maria kuvaa taas tapaturmaa, joka on tapahtunut työtoiminnan matkalla. Kuten aiemmin on todettu, työttömillä tuntuu olevan monenlaisia fyysisiä sairauksia ja vaivoja. Samoin yllättävän paljon näille haastateltaville on sattunut erilaisia tapaturmia, kuten kaatumisia ja liukastumisia talvella. Osa haastateltavista liikkui polkupyörällä myös talvella, jolloin riski kaatumisiin oli tavallista suurempi.

Luhtasela (2009) sekä Karjalainen & Karjalainen (2010) ovat todenneet kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien työttömien terveydentilan vaikuttavan keskimäärin heikolta. Kokemukset terveydentilasta painottuvat enemmän sairauksiin. Lisäksi osalla vaikuttaisi olevan päihteiden ongelmakäyttöä, jota ei voi kuitenkaan yleistää kaikkiin. Samoin Kotilainen (2008) on todennut, kuinka juuri mielenterveysongelmat, erityisesti masennus, vaikuttavat työttömillä olevan yleisenä ongelmana.

Sosiaaliset suhteet ja vertaistuki

Kuntouttavassa työtoiminnassa voidaan pitää yllä sosiaalisia suhteita ja siellä on mahdollista kokea saavansa vertaistukea. Esimerkkinä vertaistuen merkityksestä kertovat Heikki ja Liisa, jotka kertovat samalla havainnoistaan myös muiden kävijöiden kohdalla.

Siellä ei taida muut puhua asioistaan suoraan ku minä (nauraa). No ei siinä, eihän miehet oikein puhu ja siellä on nuoria nöösejä muutama ja. ja sitten yksi häiskä jää kahden viikon päästä eläkkeelle. Eli siellä on tällöistä niin. Siellä on niin monenlaista muuta, mutta kyllä siellä kaikenlaista höpötetään. (Heikki 47v.)

Mulla on taas niin kiireinen arki, niin että mä vaan hoidan sen (kuntouttavan työtoiminnan). Mä nään, että se on joillekin ihmisille oikeasti sellainen hengähdyspaikka ja se sosiaalinen.[...]Mutta niin kun saa vertaistukea ja toivottavasti itsekin antaa positiivisuutta muille.[...]Kyllä mä tiedän, että se on joillekin tärkeä. Tiedän että (kuntouttava työtoiminta) ompeluryhmässäkin on nainen, jolle se on ainut henkireikä, että hän pääsee jonnekin ja muiden ihmisten kanssa. [...]Ja mitä mä oon seurannut tässä SUUNTA- ryhmässäkin. Jos miehet vaan pelaa ja kaljoittelee, niin se tekee ihan hyvää, kun ne menee jonnekin. Kyllä mä ymmärrän sen, että se tekee niille tosi hyvää. (Liisa 33v.)

Heikki kuvaa, sitä kuinka hän on ryhmässä puhelias. Liisa taas kokee osallisuuden, ikään kuin vähän syrjäyttäen itsensä ja puhuen muiden kuntoutujien vertaistuen saamisen tarpeellisuudesta. Haastattelujen perusteella huomaa, miten tärkeää on olla osallisena ja joko itse saada tai antaa muille vertaistukea. Haastatteluissa tulee myös ilmi se, kuinka tärkeää on erilaisille kuntoutujille omanlaisiaan juuri heille sopivia ryhmän löytäminen.

Uusien asioiden oppiminen

Kuntouttavassa työtoiminnassa oli mahdollisuus oppia uusia asioita ja sen kautta voitiin pysyä yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten mukana. Esimerkiksi TE-toimistoon pääsee ilmoittautumaan lähinnä pankkitunnusten kautta. Samoin Kelan perustoimeentulotuen hakeminen onnistuu nopeammin pankkitunnuksilla hoitaen. Ryhmässä oli mahdollisuus opetella tietokoneen käyttöä ja pankkitunnusten hankkimista, joiden avulla voitiin päästä sähköisesti eri virastoihin hoitamaan omia asioita.

Seuraavassa kuvausta, siitä mitä uusia asioita haastateltavat olivat konkreettisesti opetelleet ja oppineet kuntouttavassa työtoiminnassa Kaisan ja Liisan kertomana.

Joo ja mun piti hommata ne (pankki)tunnukset. Joo kun ne sanoi heti, kun mä kävin siellä (aktivointisuunnitelmassa) sosiaalitoimistossa. Tai siellä oli tv:n kautta tai mikä se on (tietokone näyttö) näkyi, se nainen sano, että meille on tullut käskyjä tai noin, että pitää ne semmoiset hommata. [...] Joo ja sitten noita vanhoja työpaikkoja tuossa (cv:n tekoa) justiin äsken sitten tehtiin, työkkärin sivuille. Se jäi vielä vähän kesken tuossa. Mä oon opetellut noita tietokone. Vähä niitä juttuja. (Kaisa 45v.)

Niin, tuo SUUNTA (ryhmä) antaa niin kun semmoista neuvoa, mikä olisi eteenpäin vievää. [...] Ja just tuo ohjaaja kertoo kaikkia Kelan ja työkkärin jutuista. Ja vetäjä neuvo aina noissa kaikissa (cv:n teossa). (Liisa 33v.)

Kaisa ja Liisa kuvaavat, mitä erilaisia asioita he ovat oppineet kuntouttavassa työtoiminnassa. Kuntouttava työtoiminta on hyödyllinen pitkäaikaistyöttömille, joiden asioita on hyvä päivittää välillä ajan mukaiseksi ja tähän päivään kaikille kuuluvaksi. Nämä konkreettiset eri toiminnat auttavat työttömän asioita eteenpäin. Kokemus omasta oppimisesta ja osaamisesta sekä osallistumisesta tuottavat työttömille hyvinvointia.

Tulevaisuuden näkymät ja haaveet

Kysyin haastatteluissa haastateltavien omista suunnitelmista ja tulevaisuuden näkymistä. Kaikki toivovat terveyttä itselleen. Liisa toivoo terveyttä ja ammatilliseen koulutukseen pääsyä, sekä sen jälkeen töitä. Heikki toiveena on parempi terveys ja eläkkeelle pääsy. Marialla on toiveena äidin loppuun hoitaminen ja unelmana on oma saari, jossa saisi elää omavaraista elämää. Eila toivoo selkeästi töitä ja haaveena on lomalle pääsy Lappiin. Seuraavassa Marian ja nuorimman haastateltavan Liisan kuvauksia omista tulevaisuuden ajatuksistaan.

...Mä oon tyytyväinen siitä (asunnossa) ja senkin takia siitäkin, kun mulle on ehdotettu, että mä muuttaisin. Mä sanon, että mä en muuta. Jos mä jossain vaihees tai joskus kokisin, mutta kun mä en nyt koe. Ja sitten on toinen tämä, etten mä en halua niin kauan, kun mun äiti elää. Ehkä mä oon niin vanhakantainen ihminen, en tiedä, mutta suvussakin se varmaan on. Et mä haluan niin kuin äidin loppuun asti, että vaikka se joskus tuntui, kun äitikin oli nuorempi. Tuntui että mä haluaisin omankin elämän näin. Mutta nykyään se ei enää rasita ja raskautaa. Vaan mä haluan hoitaa sen loppuun asti, että en halua, että se jää kesken tai silleen... (Maria 56v.)

Pitää tehdäkin asioita ja suunnitelmia, ettei se jäisi tuohon ryhmään. [...] Se on kolme kuukautta eteenpäin. Joo heinäkuulla on tauko. [...] Joo oon hakenut kouluun, mutta tuli viesti että haku siirtyy syyskuulle. [...]Mä haluan töitä ja sen että tosissaan löytyisi se oma kämpä. Poika on naimisissa. Pojan vaimo opiskelee. Oon sanonut eläkää nuoruutenne. [...] Terveenä kun saisi olla, se menee työn edellekin. (Liisa 33.)

Maria kuvaa omaa tulevaisuuttaan, jossa on selkeä suunnitelmana. Hänen hyvinvoinnilleen merkitsee paljon lähiympäristö, koti ja suku, johon kuuluu iäkkään äidin loppuun hoitaminen. Maria on kertonut aiemmin haastattelussa saaresta, joka on unelmana. Nuorin haastateltavista Liisa on haastattelun aikana eniten tulevaisuuteen suuntautunut ja toiveikas. Hän pitää kuntouttavaa työtoimintaa elämässään vain yhtenä välivaiheena. Toiveena on opiskelemaan pääseminen, suorittaakseen peruskoulun loppuun ja sen jälkeen haaveena on ammatilliseen koulutukseen

hakeutuminen. Kuvauksista ja haastatteluista yleensä nousevat esiin se, kuinka työttömät kokevat töiden saamisen aika kaukaisilta haaveilta, mutta se oli kuitenkin toiveena. Suurin haave oli terveys, jossa jokaisella haastateltavalla oli melko paljon haasteita.

6.2 Osattomuuden ja syrjäytymisen ulottuvuudet

Allardtin (1976) eikä Niemelä (2009) puhu suoraan varsinaisesta syrjäytymisestä. Se on kuitenkin ilmiö, josta käydään yhteiskunnassamme tänä päivänä paljon keskustelua. Syrjäytymisnä on kokenut muutoksen. Ihmisistä käytettävää sanaa syrjäytynyt, ei ole soveliasta enää käyttää, vaan nyt sillä tarkoitetaan haavoittuvassa asemassa olevia kansalaisia. Syrjäytyminen on laaja käsite. Se liitetään usein vahvasti pitkäaikaistyöttömyyteen, jolloin tapahtuu syrjäytymistä yhteiskunnasta. Se vaikuttaa monella tavalla muun muassa itsensä toteuttamiseen ja lähisuhteisiin. Tästä käsitteestä on tarkemmin kappaleessa 2 ”Pitkäaikaistyöttömyys yhteiskunnallisena ilmiönä, haavoittuvassa asemassa olevat kansalaiset.”

Omissa haastattelukysymyksissäni on erillinen kysymys syrjäytymisestä, työttömän omana kokemuksena. Tämä kysymys herätti osalle haastateltavien keskustelussa loukkaantumisen tunteita, koko syrjäytymisnä kohtaan. Seuraavassa Heikin, Kaisan ja Maria kuvaukset omista syrjäytymisen kokemuksestaan.

En. Meillä on tiivis yhteisö tuolla. [...] Elikkä oon tervetullut joka paikkaa. Kaveri ja sukulaiset asuvat lähellä. Kotiin (isän luokse) voi aina mennä. Jatkuva taloudellinen niukkuus kuitenkin rasittaa, koska aina pitäisi olla rahaa, jos aikoisi päästä jonnekin. (Heikki 47v.)

En syrjäytynyt, mutta yksinäinen. Olenhan mä täälläkin (kuntouttavassa työtoiminnassa). (Kaisa 45v.)

No mä en koe itseäni syrjäytyneeksi. Vaikka toiset voi, mutta mä en koe. Mulla on omalainen elämä, se muotoutuu näin.[...]Mä oon aina ollut itsellinen ihminen. Yksi ystävä sanoi, että mä oon sellainen selviytyjä tyyppi. En ole kokenut sellaista syrjäytymistä. (Maria 56v.)

Haastatteluotteet kuvaavat sitä, kuinka syrjäytymiskysymystä peilataan eri asioihin, kuten ihmissuhteisiin ja taloudelliseen niukkuuteen sekä yleisesti yhteiskuntaan. Heikki kuvaa omaa kokemustaan lähisuhteisiin ja niukkaan talouteen. Vaikka taloudellinen niukkuus estää pääsemisen kauemmas omista ympyröistä, ei hän koe siinäkään syrjäytyneisyyttä. Kaisa kokee kyllä olevansa yksinäinen, mutta ei koe silti olevansa syrjäytynyt, todeten käyvänsä kuntouttavassa työtoiminnassa. Kuntouttavalla työtoiminnalla on näin ehkäisevä vaikutus yksinäisyyden

tunteeseen. Maria kuvaa kuinka on itsellinen selviytyjä ja oman tiensä kulkija. Kuvaukset kertovat siitä, kuinka kukaan ei kokenut itseään varsinaisesti syrjäytyneeksi, joka olisi heikentänyt hyvinvointia.

Taloudellisesta näkökulmasta katsottuna kaikilla haastateltavilla on niukkaa ja se tarkoittaa, että piti luopua monenlaisista asioista ja erilaisista osallistumisista, kuten esimerkiksi maksullisista harrastuksista, ulkona syömisestä ja liikkumisesta. Lisäksi se, että kaikki haastateltavat ovat olleet jo vuosia työttöminä, edellä olevat kuvaukset kertovat siitä, kuinka haastateltavat eivät koe ja miellä itseään lainkaan syrjäytyneiksi.

Syrjäytymiseen liittyvä kysymys nosti esiin toisen tätä sivuavan kysymyksen, eli miten ulkopuoliset ihmiset suhtautuvat kuntouttavassa työtoiminnassa kävijöihin? Tähän kysymykseen vastasi kaksi haastateltavaa. Seuraavassa Liisan ja Marian kokemukset tästä asiasta.

Moni niin kuin leimataan, että sä oot kuntouttavassa. Että sellainen jännä leima. Että nytkin kun oli uusia tuolla, niin osa oli häpeissään, että mäkin olen täällä, että niin kuin huomasi sen. Että mullakin on muutama tuttu, vaikkei ne sano sitä ääneen, niin sen aistii niistä. Tässä yhteiskunnassahan on hirveesti ja kouluttautuneita ihmisiä työttömänä. (Liisa 33 v.)

Ei en varsinaisesti. Mutta varsinkin kun on vanhempi ihminen kyseessä, ne ihmettelevät, mitä sua nyt enää hyppyytetään. Sä alat olla sen ikäinen ihminen, että miksei laiteta sellaisia. Minkä takia meitä vielä hyppyytetään.[...]Oon kyllä kuullut, että nuoremmille se on hyvä. Mä oon ajatellut itseni kohdalla, jos mä olisin nuorempi, niin se olis ihan eri asia. Mutta kun vanhenet, siinä tulee niitä suvun. Se on sukuvika, jos ei suksi luista. (Maria 56v.)

Kuvaukset kertovat siitä, miten osa ulkopuolisista ihmisistä suhtautuu vielä tänä päivänä kuntouttavassa työtoiminnassa kävijöihin. Kuten Maria kuvaa, kuinka varsinkin vanhemmat ihmiset ovat tätä asiaa ihmettelevät. Liisa on kokenut muiden toiminnassa olevien kohdalla tulleita leimautumisen ja häpeän tunteita, joista ei vain ole puhuttu ääneen.

Elämänajapiirroksissa esiintyneet tekijät

Harri Jokiranta (2003,185) on haastatellut väitöskirja -tutkimuksessaan maaseudun miehiä ja käyttänyt siinä haastattelun rinnalla elämänviiva piirtämisen menetelmää. Elämänviiva piirtäminen jäsensi ja tuki miesten kerrontaa, suhteessa heidän elämäntapahtumiinsa. Samoin miehet pyrkivät kertomaan elämäänsä kronologisesti etenevänä kokonaisuutena ja he arvottivat elämäntapahtumia niiden merkityksen mukaisesti positiivisina ja negatiivisina kokemuksina. Samalla tavalla tapahtui omassa tutkimuksessani elämänpöirrostien kohdalla. Otin mallia Jokirannan työstä mukaellen sitä

omassa aineiston keruussani. Jana on vaakasuora viiva, johon haastateltavat piirtävät lineaarisesti, omasta syntymästä tähän hetkeen asti, oman elämänjanansa subjektiivisen kokemuksen mukaisesti. Yläpuolella kuvataan elämän kohokohdat (+) ja viivan alapuolelle elämän vaikeat kohdat (-). Omassa tutkimuksessani elämänjanan piirtäminen poikkeaa Jokirannan piirroksista niin, että janassani on tietty teema, joka rajaa piirrosta, niin että siinä korostuvat aiheet koulutus, työttömyys alueelle. Jokainen haastateltava piirsi oman elämänjanansa. Lopputuloksena elämänjana piirroksen aikana ja samalla siitä keskusteltaessa, haastateltavat piirsivät janaan itselleen merkittäviä asioita omassa elämän kulussaan.

Mitä elämänjanat kertovat omassa tutkimuksessani haastateltavista. Vaikka piirroksen teemoiksi on asetettu koulutus- työ- työllisyys, eivät ne nouse kenenkään elämänkulussa kaikkein tärkeimmäksi asiaksi. Elämänjanapiirroksat kertovat työttömien elämässä olevista henkilökohtaisista elämässä ja lähisuvussa tapahtuneista, heille tärkeistä kokemuksistaan.

Elämänjana piirroksissa nousivat esille seuraavat kaikkien kuvaamat elämän kohokohdat eli haastateltavien hyvinvointia nostavat tekijät; koulun alkaminen, rippikoulu, ammattikoulu, armeija, lapsen syntymä, työ, perhe, kaverit, ulkoilu ja käsityöt, Ruotsi, Suomi, peruskoulu, lapset, kuntouttavan työtoiminnan jaksot, äidin kanssa oleminen.

Elämän vaikeina kohtina olivat kuvattuna eli hyvinvoinnin vajeita tuottavat tekijät; isoisän kuolema, äidin kuolema, papan kuolema, oma sairastelu, peruskoulu, työttömyys, kurssi, suru aika, yksinäisyys, lapsuus, ei työtä.

Haastateltavien elämänjanaa piirtäessä ja samalla siitä kertoessa, nousee heidän puheissaan esille enemmän intiimiä ja henkilökohtaista, kronologisessa järjestyksessä kuvattua tapahtumaa. Kuvauksissa on paljon perhepiirissä olevia tapahtumia, kuten erilaiset siirtymät ja suuret tapahtumat. Elämänjanassa tulee ilmi sellaisia asioita, joita ei tullut esiin suoraan haastattelujen teemoissa. Tapahtumissa nousivat esiin kuvaukset omassa elämässä tapahtuvista hyvistä ja huonoista asioista. Tässä tapauksessa hyvinvointia tuottavia ja niitä heikentäviä asioita ja tapahtumia.

Elämänjana piirroksista korostui kolme seikkaa (elämän kohokohdat- elämän vaikeat kohdat), jotka voisi tiivistää seuraavasti:

1. Henkilökohtaisessa elämässä ja lähipiirissä olevat tapahtumat nousevat piirroksen aikana keskustelussa merkityksellisempinä asioina. Nämä ovat hyvinvointia tuottavia tai heikentäviä asioita. Elämänjana piirroksen aihe; koulutus- työ- työttömyys, eivät nouse

kovin merkittävään asemaan.

2. Työ- ja työttömyysjaksot vuorottelevat janalla, työttömyys nousee selkeästi vaikeaksi asiaksi työttömän elämänculussa eli tämä on hyvinvointia heikentävä asia.
3. Useammalle haastateltavalle nousee kuntouttavan työtoiminnan jaksot janalla elämän kohokohdiksi eli elämässä hyvinvointia tuottavana toimintana.

Oletukseni on, että koska haastattelun aikana käytiin jo kertaalleen läpi koulutus-työ-työttömyys asioita paljon, niin piirroksen ohella keskustelussa, ne jäävät sitten vähemmälle merkitykselle. Piirroksessa nousee esiin muita merkittäviä henkilökohtaiseen elämään liittyviä asioita. Toisaalta voisi myös ajatella niin, että työttömyys näytti olevan jo niin totuttu tila pitkään jatkuneen työttömän omassa elämänculussa, että muut asiat ja tapahtumat nousivat merkittävimmäksi asiaksi heidän elämässään.

Yhteenvetona tästä koko kappaleesta totean seuraavia asioita. Työttömät ovat kuvanneet monipuolisesti omia kokemuksiaan. Kappaleessa olen tuonut esiin työttömien eri osallisuuden kokemuksia osana aktivointitoimenpiteitä, kokemukset olen esittänyt eri tavoilla. Aktivointisuunnitelman ja kuntouttavan työtoiminnan kokemukset ja kehittämis ehdotuksen olen tiivistänyt taulukkomuotoon. Tämän jälkeen olen nostanut esille työttömien omia kuvauksia esimerkein aktivointisuunnitelmasta ja siihen liittyviä kehittämis ehdotuksia. Sitten kuvaan kuntouttavaan työtoimintaan liittyviä asioita ja niihin liittyviä merkityksiä. Nostan esiin tutkimuksesta nousseita eri teemoja. Eri teemoiksi nousevat työtoiminta, joka on osallistajana, terveyteen liittyviä asioita, sosiaalisiin suhteisiin ja vertaistukeen liittyviä kokemuksia sekä kuvauksia uusien asioiden oppimiseen liittyvistä kokemuksista. Lisäksi vielä on kuvauksia työttömien tulevaisuuden näkymistä ja haaveista. Koska syrjäytyminen on liitetty yhteiskunnassamme pitkälti pitkäaikaistyöttömiin ja se oli yhtenä kysymyksenäni, on erillisesti vielä kuvattuna haasteltavien osattomuudesta ja syrjäytymisestä kokemuksia. Lopuksi vielä on kuvattuna elämänjana piirroksesta nousevat tekijät. Vaikka aihe alueeksi rajasin, koulutus, työ-työttömyys, kuvasivat elämänjanapiirroksset työttömien elämässä paljon muita itselle tärkeitä elämän vaiheita ja tapahtuvia. Työttömyys nousi hyvinvointia heikentävänä tekijänä ja kuntouttava työtoiminta hyvinvointia tuottavana tekijänä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimus on avannut pienen näkymän pitkäaikaistyöttömien elämäkulussa määrittyviin hyvinvoinnin kokemuksiin ja osallisuuteen. Lisäksi tulokset tuottavat elämäkulussa tapahtuvaa kuvausta siitä, millaisena haastateltavat kokivat työttömille suunnatut aktivointitoimenpiteet, tässä tapauksessa ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan ja sitä edeltävän aktivointisuunnitelman.

Tutkimuksen yhteiskunnallisena taustana toimi pitkäaikaistyöttömyys yhteiskunnallisena ilmiönä ja siihen liittyvä aktivointi- ja työmarkkinapolitiikka. Kuten aiemmin on jo todettu, pitkäaikaistyöttömyys näyttäisi olevan yhteiskunnassamme ilmiö, joka on pysyvä tila ja iso rakenteellinen ongelma. Töitä ei vain ole. Työelämän vaatimukset ovat tänä päivänä niin kovat, ettei sellaisia töitä tahdo enää löytyä, johon kouluttamaton ihminen pääsisi. Haastateltavat pitivät omaa työttömyyden syytä, ensisijaisesti rakenteellisesta tilanteesta johtuvana, jota monet tutkimukset ovat tämän myös vahvistaneet.

Tutkimuksessani etsin vastauksia kahteen kysymykseen: miten pitkäaikaistyöttömät kuvaavat hyvinvointiaan ja osallisuuttaan osana elämäkulkua. Toinen kysymykseni oli millainen merkitys aktivointisuunnitelmalla ja kuntouttavalla työtoiminnalla on työttömän elämäkulussa. Työttömät kuvasivat haastattelussa monipuolisesta omaa hyvinvointiaan ja osallisuuttaan. Elämäkulku nousi esiin hyvin elämänjanapiirroksen avulla, joka täydensi mukavasti haastattelua. Näihin molempiin kysymyksiin koin saavani hyvin vastauksia. Elämänjanapiirrosta ja haastatteluja keskenään vertaillessa, hyvinvointia tuottaviksi asioiksi nousee esille työ, joka on joskus aiemmin työttömän elämässä. Toisena nousi esille kuntouttava työtoiminta. Haastatteluja ja elämänjanaa keskenään vertaillessa hyvinvointia heikentävänä asiana nousee esille työttömyys.

Allardtin hyvinvoinnin teorian yhteenvedona esitän seuraavia johtopäätöksiä ja huomioita, jotka nousivat esille haastatteluissa. Elintaso (having) kuvaavat hyvinvoinnin osatekijät vaikuttavat kietoutuvan toisiinsa. Tässä hyvinvoinnin ulottuvuudessa nousivat esille vahvimmin toimeentulossa taloudellisen tilanteen haasteet, joissa kaikilla oli jonkinlaisia hyvinvoinnin vajeita. Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että nämä haastattelemani henkilöt ovat pääosin tottuneet pitkään jatkuneeseen niukkaan taloudelliseen tilanteeseen ja siinä elämiseen. Sen kanssa oli vain sopeuduttava elämään. Taloudellisessa niukkuudessa elämisessä, toi osalle heitä oma kekseliäisyys

apua. He hyödynsivät mahdollisia taitojaan ja yhteiskunnan kaikille tuottamia edullisia ja maksuttomia palveluja, kuten kirpputoreja ja kirjastoa.

Yhteisyyssuhteissa (loving) osa haastateltavista koki olevansa erakkoluonteisia ja viihtyivät paljon yksin, mutta tarvittaessa heille löytyi kyllä ystäviä. Perheyhteisyyden kuvauksissa, tuli joillakin haastateltavilla ilmi nuoruuden aikaisia perhe sidonnaisuuksia ja niihin liittyviä hyvinvointia heikentäviä asioita. Tällä hetkellä, he kokivat olevansa näistä asioista vapaita. Haastattelemani henkilöt vaikuttivat olevan tyytyväisiä omiin ihmissuhteisiin, joten näitä kokemuksia voidaan pitää hyvinvointia tuottavina tekijöinä.

Itsensä toteuttamisen (being) muodoissa haastateltavat kuvasivat lähinnä vapaa-ajan tekemistään, joka näytti tuottavat pääosin hyvinvointia nostavia kokemuksia heidän elämän kulussaan. Siitä huolimatta, vaikka kaikilla oli niukkaa taloudessa, olivat he pääosin tyytyväisiä elämäänsä. Monet heistä olivat kehitelleet erilaisia toimintoja ja selviytymiskeinoja sekä harrastuksia, joilla sai vaikutettua taloudelliseen tilanteeseen ja mielekkään elämän ylläpitämiseen. Samalla kuitenkin hyvinvointia heikentävinä tekijöinä voidaan pitää niukkaa taloutta, joka vaikuttaa taas maksullisten harrastusten ja vapaa-ajan viettoon liittyviin toimintoihin.

Koska kaikki haastateltavat olivat pitkäaikaistyöttömiä, oli selvää, että työttömyys oli kaikilla suuri hyvinvointia heikentävä tekijä. Vaikka haastateltavat olivat toimineet monissa ja monenlaisissa erilaisissa töissä ja tukitöissä, niin nämä eivät olleet johtaneet pysyvään työllistymiseen. Viidestä haastateltavasta neljällä oli työttömyyteen johtavana tekijänä kouluttamattomuus ja ammatillisen koulutuksen puute. Yhtenä työttömyyden syynä voidaan olettaa olevan kesken jääneitä koulutuksia ja ammatillisen koulutuksen puutteita. Koulutusten puutteen syitä, voi vain olettaa. Voisiko siihen liittyä mahdollisesti jo heidän nuoruudessaan tapahtuneet erilaiset kokemukset, kuten koulukiusaaminen ja muut asiat, jotka ovat vaikuttaneet heidän nuoruuden valintoihinsa. Pohdittavaksi tuleekin, olisiko näiden henkilöiden tilanteeseen voinut puuttua riittävän ajoissa, ehkä jo heidän ollessaan nuoria.

Laman yhteydessä syntyi uudistuspyrkimyksiä työttömien aktivoimiseksi. Uudistuksissa pyrittiin tehostamaan työttömille suunnattuja polkuja työmarkkinoille ja vahvistamaan normaalielämän rutiineja. Pyrkimyksenä oli lisätä työttömien sosiaalista osallisuutta ja hyvinvointia. Ilmapiirin muuttuessa työttömiä alettiin pitää yhteiskunnan hyväksikäyttäjinä. Pitkäaikaistyöttömät leimautuivat syrjäytyneiksi, joista nykyisin puhutaan haavoittuvassa asemassa olevina kansalaisina. Yhtenä haastattelukysymyksenä oli työttömien kokemuksia syrjäytymisestä. Hämmästyttävää on se, ettei kukaan näistä viidestä haastateltavasta mieltänyt itseään syrjäytyneeksi.

Aktivointisuunnitelmaa koskevassa haastattelupuheessa nousee esille hyvinvointia tuottavina tekijöinä ohjautuminen tarvittaessa terveydenhoitajalle, jossa oli mahdollisuus päästä terveystarkastukseen ja sitä kautta tarvittaessa ohjautua lääkäriin. Hyvinvointia heikentävänä kokemuksena nousivat esille, työttömien kaipaama yksilöllinen huomioiminen, jota he eivät kokeneet itsellään toteutuneen. Haastateltavien mielipiteet olivat toisaalta ristiriidassa keskenään. Samalla kun he kokivat omat vaikuttamismahdollisuudet aktivointisuunnitelmassa olevan mahdollisia, eivät he kuitenkaan kokeneet omaa tilannettaan huomioitavan riittävän yksilöllisesti. Hyvinvointia heikentävänä asiana koettiin erilaiset aktivointiehdot ja niihin liittyvät sanktioit. Tässä he kokivat syyllistämistä, kiristämistä ja uhkailua työttömyysturvan katkaisemisella. Aktivointisuunnitelmassa ehdotuksena oli esitetty muun muassa työssäkäyntiä toiseen kaupunkiin tai työn perässä muuttoa. Nämä ehdotukset eivät tulleet kuitenkaan kyseeseen, näiden haastateltavien kohdalla. Itse mietin, kuinka ristiriitaista on aktivoinnissa olevien työntekijöiden osa. Jos ajatellaan sitä, kuinka nämä ehdotukset liittyvät lakiin, jota työntekijät yrittävät vain noudattaa. Kokemukset aktivointisuunnitelman hyödystä itselleen, koettiin olevan lähinnä neutraalina.

Tässä tutkimuksessa selvisi, kuinka kuntouttava työtoiminta on suurimmalle osalle merkityksellinen arjen toiminta, joka tuottaa hyvinvointia. Kuntouttavan työtoiminnan erilaiset ryhmät, ”jokaiselle jotain” tarkoituksena oli asiakkaan yksilöllinen huomioiminen ja löytää samalla parhaiten jatkopalveluun. Erilaisista kuntouttavan työtoiminnan ryhmistä nousi Suunta-workshop eli Nonstop-ryhmä tärkeäksi. Ryhmässä oltiin korkeintaan kolme kuukautta ja samalla kartoitettiin työttömälle sopivaa jatkosuunnitelmaa ja paikkaa. Merkitystä näytti olevan myös sillä, että jokaiselle kuntouttavassa työtoiminnassa kävijälle löytyi omanlainen sopiva ryhmä.

Koettua elämänhallinnan tai asioiden hallinnan puutetta voidaan pitää arkielämää ja hyvinvointia haittaavana tekijänä. Haastatteluissa nousee esille hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, kuten perustoimeentulotuen siirtyminen sosiaalitoimistosta Kelalle ja työttömyyden eri sanktioit, joista seurasi karensseja. Konkreettisina asioina ovat muun muassa pankkitunnuksien puuttuminen ja osaamattomuus tietokoneen käytössä. Nämä tuovat ongelmia laskujen maksamisessa ja vaikeuttavat sähköisessä asioinnissa eri virastoissa. Kuntouttava työtoiminta mahdollisti näiden haasteellisten asioiden hoidossa ja opettelussa, sekä niiden hallitsemisessa. Nämä asiat, jotka ovat aiemmin heikentäneet hyvinvointia, muuttuivat kuntouttavassa työtoiminnassa hyvinvointia tuottaviksi asioiksi.

Molemmissa sekä aktivointisuunnitelmassa ja kuntouttavassa työtoiminnassa hyvinvointia ja osallisuutta lisäävänä tekijänä nousivat esille ehdottomasti terveydenhoitajalle pääsy. Terveydenhoitajalta on mahdollisuus taas päästä jatkotutkimukseen tarvittaessa lääkärille tai vaikka päihdeterapeutille. Monet tutkijat kuten Sandelin ym. (2014) ovat todenneet kuinka kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien asiakkaiden terveydentila on keskimäärin heikkoa tasoa. Tämä korostui myös omissa haastatteluissani. Erilaiset sairaudet, psykosomaattiset oireet ja erilaiset tapaturmat sekä riippuvuudet tuottivat paljon kärsimystä ja vaikuttivat heikentävästi haastateltavien hyvinvointiin, tuottaen hyvinvoinnin vajeita. Eri sairaudet rajoittivat arkielämän sujumista ja näin työllistymisen mahdollisuudet kapenivat entisestään. Osalle henkilöistä nämä ongelmat vaikuttivat jopa rajoittavasti kuntouttavassa työtoiminnassa käynteihin. Näiden edellisten perusteella nousee väistämättä mieleeni kysymys, kuinka kaukana näillä työttömillä on työllistymisen mahdollisuudet? Jos terveydelliset syyt vaikuttavat jo siihen, että muutaman kerran viikossa tapahtuva kuntouttavassa työtoiminnassa käynti tuottaa vaikeuksia. Tämä kuvastaa juuri sitä, miten tärkeää on huomioida työttömien henkilöiden eri hyvinvoinnin osatekijöitä, kun heille kehitellään uusia erilaisia palveluja.

Johtopäätöksenä voidaan päätellä, että työttömyyden ja työllistymisen välillä olevat toimenpiteet, kuten kuntouttava työtoiminta on suurimmalle osalle työttömiä tarpeellinen osallistava toimenpide. Työtön voi kokea kuntouttavan työtoiminnan elämää säännöllistävänä tekijänä, joku haastateltava jopa vertasi sitä työssäkäynnin veroiseksi asiaksi omassa elämässään. Kuntouttavan työtoiminnan voidaan kuvata tuottavan kokemuksen hyvällä tavalla hyvinvointia haastateltavien elämään. Luhtaselan (2009) tutkimus vahvistaa parhaiten omaa tutkimustani juuri työtoiminnan rytmittäessä arkea ja työyhteisön (vertaistuki) tukiessa osallistujaa. Tulevaisuutta ajatellen mielestäni yksi haastateltava kiteytti hyvin kuntouttavan työtoiminnan merkityksen toteamalla haastattelussa, että *”Pitää tehdäkin asioita ja suunnitelmia, ettei se jäisi tuohon ryhmään.”*

Kuunnellessani ja haastatellessani pitkäaikaistyöttömiä, kuvailisin heidän resilienssiään eli selviytyvyyttään parhaiten sanoilla selviytymiskykyiset, sinnikkäät ja sisukkaat. Kaikki olivat omalla tavallaan olleet osallistuvia, omien rajoitteiden puitteissa. He ovat olleet sinnikkäitä löytäessään vähätuloisina erilaisia keinoja ja konsteja arjesta selviytymiseen. Lähes jokaisella haastateltavalla oli ollut lapsuudessa ja nuoruudessa monenlaisia haastavia koettelemuksia, joista kukin oli selvinnyt omalla tavallaan. Esimerkiksi koulukiusaaminen nousi yhdeksi asiaksi, joka näytti vaikuttavan ainakin osittain siihen, että peruskoulun jälkeen, ei haettu ammatilliseen koulutukseen.

Sosiaalityö asiakkaiden kanssa on muuttunut ja siinä korostetaan yhä enemmän asiakkaan osallisuutta. Heistä on tullut aktiivisia kansalaisia, jotka määrittelevät omat palvelutarpeensa ja joista on tullut palvelujen käyttäjiä. Nämä osallistuvat aktiivisesti palvelujen niiden kehittämiseen sekä asiakkaiden katsotaan tarvitsevan ulkoapäin asetettuja velvoitteita, ollakseen aktiivisia toimijoita. Kaiken tavoitteena ovat ihmisten hyvinvointi ja sosiaalinen turvallisuus. Asiakkaiden ääni pitäisi saada yhä paremmin kuuluville. Tämä on tärkeää sosiaalipalvelujen kehittäminen kannalta, joka pitäisi olla jatkuvaa kehittämistä.

Tutkimus on antanut uutta näkökulmaa pohtia omaa sosiaalityöntekijän roolia, ennen kaikkea asiakkaan kohtaamisessa. Kuinka helposti kategorioimme työttömän henkilön tietynlaiseksi ihmiseksi. Jokaisella on oma taustansa ja tarinansa, jota on kunnioitettava. Pohdittava asia on, kuinka paljon asiakkaan elämään voi lopulta puuttua ja mitkä ovat työntekijän vaikutusmahdollisuudet? Olemmeko sittenkin vain asiakkaittemme rinnalla kulkijoita, ja me kaikki päättämme itse enemmän tai vähemmän omasta elämästämme.

LÄHTEET

Ala-Kauhaluoma, Mika (2005) Keppiä ja porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömien työllistymiseen ja hyvinvointiin? Yhteiskuntapolitiikka 70:1.

Ala-Kauhaluoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004) Työttömien aktivointi: Kuntouttava työtoiminta- lain sisältö ja vaikuttavuus. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes tutkimuksia 141.

Alasuutari Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0, Tampere: Vastapaino.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo. WSOY.

Deborah, Rice (2012) Street-Level Bureaucrats and the Welfare. State: Toward a Micro-Institutionalist Theory of Policy Implementation. Administration & Society, 45(9) 1038–1062.

Eichhorst, Werner & Konle-Seidl, Regina (2008) Contingent Convergence: A Comparative analysis of Activation Policies. IZA Discussion Paper No. 3905.

Elonen, Noora, Niemelä, Jukka & Saloniemi, Antti (2017) Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. Janus 25 (4) 280–292.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Finlex, 2002, 7§, 5mom.Pitkäaikaistyöttömyyden määritelmä.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290>. Viitattu 8.11.2021

Green, Lorraine: (2012) Understanding the life course. Sociological and psychological perspectives. Middle Adulthood. MPG Books Group. 149–173.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 210/2016.

Heidenreich, Martin & Aurich-Berheide, Patrizia (2014) The organisational challenges of coordinated service provision. Int J Soc Welfare : 23: S6–S22.

Helne, Tuula (2002) Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa: Marginaalit ja sosiaalityö. Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 20–38

Hiilamo, Heikki (2014) Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta? Yhteiskuntapolitiikka 79: 1. 82–86.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hoffrén, Jukka (2010) Hyvinvoinnin mittaaminen vaatii uusia työkaluja. Tieteessä tapahtuu 6/2010. 3-8. <https://journal.fi/tt/article/view/3078/2828>. Viitattu 20.10.2021.

Hult, Marja & Saarinen, Terhi & Pietilä, Anna-Maija. (2016) Työttömien kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista: haastattelututkimus. Sosiaalitieteellinen aikakauslehti 53 (2) 108–118. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/sla/article/view/56917>. Viitattu 8.11.2021.

- Huvinen, Kirsti & Joutsenlahti, Ritva & Metteri, Anna. (2014). Kokonaisen asiakkaan kohtaaminen ja pirstaleinen järjestelmä – aikuissosiaalityön asiakkaat terveystalveissa. Teoksessa: terveys ja sosiaalityö. Anna Metteri & Heli Valokivi & Satu Ylinen (toim.). Juva: Bookwell Oy. 32–41.
- Hyyppä, Harri & Kiviniemi, Liisa & Kukkola, Jani & Latomaa, Timo & Sandelin, Pirkko (2015) Kokemuksen tutkimuksen ulottuvuudet. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 92. Hakupäivä 10.12.2021. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe201503252008>. Viitattu 10.12.2021.
- Hämäläinen, Juha (1993) Sosiaalietiikka oppi- ja tutkimusala. Teoksessa: Juha Hämäläinen & Pauli Niemelä. Sosiaalialan etiikka. Kuopio: WSOY. 37–52.
- Jokiranta, Harri (2003) Se on miehen elämää – maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2008a) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) (2008) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. 14–47.
- Juhila, Kirsi (2008b) Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) (2008) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. 82–108.
- Juhila, Kirsti (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Kalliokoski, Saana (2021) Oleminen, tekeminen, yhteisö. Järjestötyössä toteutettujen hankkeiden toimintaan osallistuneiden pitkäaikaistyöttömien miesten kokemuksia osallisuudestaan. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan pro gradu –työ.
- Karjalainen, Jarno, Karjalainen, Vappu & Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos (2010). Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Terveiden- ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 38/2010. Helsinki: Yliopistopaino
- Karjalainen, Lea (2008) Alistetut ja ahdistetut pitkäaikaistyöttömät. Teoksessa: Tuuli, Hirvilampi & Markku Laatu (toim.) Toinen vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Helsinki. Vammalan kirjapaino Oy. 109–124.
- Karjalainen, Vappu (2011) Aktiivisen sosiaalipolitiikan ristiriitainen tehtävä. Teoksessa: Elina, Palola & Vappu Karjalainen (toim.) Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki. THL. 227–248.
- Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka (2001) Kokeilusta käytännöksi. Miten edistää pitkäaikaistyöttömien aktiivikäytäntöjen yleistymistä? Stakes, Raportteja 264. Helsinki.
- Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013) Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka? Teoksessa: Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.) Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. Juvenes Print. 7-18.
- Keskitalo, Elisa (2013) Tavoitteena aktiivinen kansalainen. Teoksessa: Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.) Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. Juvenes Print. 45–72.
- Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula (2018) Hyvinvointia niukkuudesta? Kokemuksia viimesijaisesta turvasta. Janus 26 (1), 57–72.

- Kluge, Jochen (2006) The effectiveness of European active labor market policy, RWI Discussion Papers, No. 37.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski Hannu (1998) Miten työttömät selviytyvät? Yhteiskuntapolitiikka 63 (1) 5–13.
- Kotilainen, Susanna (2008) Koulutus, työ ja aktivointi työttömän nuoren näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (1295/2002). Määritelmä pitkäaikaistyöttömästä. FINLEX. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021295#O1L1P7>. Viitattu: 17.4.2021.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2001/189). FINLEX. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>. Viitattu: 17.4.2021.
- Lachman, Margie. E. (2004). Development in midlife. Annual Review of Psychology, 55, 305–331.
- Laitinen, Merja & Niskala, Asta (2014) Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vantaa: Hansaprint Oy. 9–16.
- Larja, Liisa & Peltonen, Juho & Ylikännö, Minna (2021) TEM- analyysija 105/2021. Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, kevät 2021. Työ- ja elinkeinoministeriö:Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163192/TEM%20ty%c3%b6markkinaennuste%20kev%c3%a4t%202021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 4.8.2021.
- Lindsay, Colin (2002) Long-term unemployment and the "employability gap": priorities for renewing Britain's New Deal. Journal of European Industrial Training 26(9), 411–419.
- Kotiranta, Tuija (2008) Ativoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 335.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Luhtasela, Leena (2009) Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Mäntyneva, Päivi (2020) Aktiivisen sosiaalipolitiikan ytimessä: etnografinen tutkimus kuntouttavasta työtoiminnasta. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Niemelä, Pauli (2010) Hyvinvointipolitiikan teoria. Teoksessa: Pauli Niemelä (toim.) Hyvinvointipolitiikka. Helsinki: WSOYpro. 16–37.
- Niemelä, Pauli (2009) Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa: Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.). Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus. 209–236.
- Niemelä, Pauli (2014) Systemaattinen ihmiskäsitys – ihminen järjestelmänä: Rakenne ja toiminta. United Press Global.
- Niemi, Petteri (2014) Hyvä paha valta. Teoksessa: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Laitinen Merja & Niskala Asta (toim.) Vantaa: Hansaprit Oy, 31–54.
- Parpo, Antti (2007) Työllistymisen esteet. Stakes, Raportteja 11/2007. Helsinki. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77021/R11-2007-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 10.11.2021

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Kyösti (2006) Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Saari Juho, Eskelinen Niko & Björklund Liisa (2020) Raskas perintö ylisukupuolinen huono-osaisuus Suomessa. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Tallinna: Printon Trükikoda.

Saarinen, Kaisa & Hietikko, Päivi. (2020) Sosiaalinen raportti aikuissosiaalityön asiakkaista Helsingissä 1/2020. Saatavissa: <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/SoTe/Palaute/sosiaalinen-raportointi-aikuissosiaalityon-asiakkaat-2020-pdf>.

Sihto, Matti (2013) Työllisyys- ja aktivointipolitiikan tulevaisuuden näkymiä. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elisa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 190–206.

Simpura, Jussi & Uusitalo, Hannu (2011) Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Hyvinvointi Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Saari Juha (toim.) Helsinki: Gaudeamus, 106-139.

Sipilä, Jorma (1985) Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.

STM (2021a) Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuntouttava työtoiminta. Verkossa: <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>. Viitattu 17.4.2021.

STM (2021b) Sosiaali- ja terveysministeriö. Toimeentulo. <https://www.stm.fi/toimeentulo>. Viitattu 15.11.2021.

STM (2021c) Sosiaali- ja terveysministeriö. Toimeentulotukea koskeva lainsäädäntö. <https://www.stm.fi/toimeentulo/lainsaadanto>. Viitattu 15.11.2021.

STM (2020) Sosiaali- ja terveysministeriö. Työkykyohjelma 2020–2022: Ohjelma ja hakuopas. Sosiaali- ja terveysministeriö. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162179/STM_2020_11%20\(1\).pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162179/STM_2020_11%20(1).pdf?sequence=1&isAllowed=y). Viitattu 22.3.2021.

Suorsa, Teemu (2014) Persoonallinen osallisuus ja yhteiset toiminnan tulokset. Kohti systeemisen ja subjektitieteellisen lähestymistavan välistä dialogia kokemuksen tutkimuksessa. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus IV Anna kokemukselle mahdollisuus.

TE-palvelut. Nuorisotakuu (2021d). <https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/nuoret/nuorisotakuu>. Viitattu 10.11.2021

TE-palvelut (2021a). Työkokeilu käytännöt ja säännöt. <https://www.te-palvelut.fi/erikoissivut/kaytannot-ja-saannokset>. Viitattu 10.11.2021

TE-palvelut (2021b) Työllistymistä edistävät palvelut ja kulukorvaukset. <https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/tukea-tyollistymiseen/tyollistymista-edistavat-palvelut-ja-kulukorvaus>. Viitattu. 10.11.2021.

TE-palvelut (2022) Tukea työllistymiseen. Monialainen yhteispalvelu. <https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/tukea-tyollistymiseen/monialainen-yhteispalvelu>. Viitattu 20.3.2022.

TE-palvelut (2021c) Työllisty palkkatuella. Palkkatuki on tarkoitettu. <https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/tukea-tyollistymiseen/tyollisty-palkkatuella/palkkatuki-tarkoitettu>. Viitattu 10.11.2021.

THL (2019) Aktivointisuunnitelma. Verkossa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta/aktivointisuunnitelma>. Viitattu 10.11.2021.

THL (2021) Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Hyvinvointi ja terveyserot. Keskeisiä käsitteitä. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita>. Viitattu 6.2.2022.

THL (2021) Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Kuntouttava työtoiminta. Verkossa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta>. Viitattu 11.10.2021.

THL (2020) Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Kuntouttava työtoiminta 2019: Kuntakysely osaraportti: Kuntouttavana työtoiminnan asiakasmäärä kasvoi edelleen. Tilastoraportti: 39/2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100878362>. Viitattu 1.12.2021.

Toikko, Timo (2014) Vastuullisen asiakkuuden paradigma. Teoksessa: Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Haverinen Riitta, Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim). Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni. (2007) Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf. Viitattu 30.3.2022.

Uusitalo, Hannu & Simpura, Jussi (2020) Yhteiskuntapolitiikka 85 (2020): 5-6. 579–587. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140729/YP2005-6_Uusitalo&Simpura.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 11.10.2021.

Vaarama, Marja, Siljander, Eero, Luoma, Minna-Liisa & Meriläinen, Satu (2010) Suomalaisten kokema elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Hyvinvointi ja hyvinvointierot. Teoksessa: Suomalaisten hyvinvointi 2010. Minna Vaarana, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) THL. 126–149.

Virtanen, Ari (2020) THL-Tilastoraportti 39/2020. Kuntouttavat työtoiminta 2019 – Kuntakyselyn osaraportti. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140575/TR_39_2020_.pdf?sequence=5&isAllowed=y. Viitattu 18.4.2022.

Vuorela, Mika (2008) Lannistamisesta kannustamiseen. Työtä haluaville mahdollisuuksia työllistymiseen. Teoksessa: Toinen vääräkirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Hirvilampi, Tuula & Laatu, Markku (toim.) Vammala: Kirjapaino Oy, 41–54.

Väisänen, Raija (2018) Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa: Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lind, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.) Rovaniemi: Lapland University Press,19–38.

LIITTEET

LIITE 1. Työttömien teemahaastattelut

Taustatiedot

- sukupuoli, ikä, koulutus, ammatti, perhe

Tiedot työurasta ja työttömyydestä

- ammatit ja työt joissa on toiminut
- työttömyysjaksot ja niiden kestot
- työttömäksi jäämisen syyt

Työvoimapolitiittiset toimenpiteet

- aktivointitoimenpiteet
- aktivointisuunnitelma/työllisyysuunnitelma
- omat kokemukset ja vaikuttamismahdollisuudet
- kehitettävää työvoimapolitiittisille toimenpiteille

Syrjäytyminen

- kokemus syrjäytymisestä yhteiskunnasta
- millainen vaikutus kuntouttavalla työtoiminnalla syrjäytymiseen

Ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta

- sen merkitys ja kokemus

Hyvinvointi teemat: tyytyväisyys elämään ennen ja nyt

Tulevaisuuden näkymät

LIITE 2. Elämänjanapiirros

(Mikäli työttömälle on elämänjana piirros vieras asia, piirretään esimerkkimalli elämänjanasta)

Elämänjana piirroksen teemaksi: koulutus, työ- työtön, jotka asiakas nostaa elämän janassa esille.

+ elämän kohokohdat

0 -----

– elämän vaikeat kohdat